

УДАРНІК

Літературно-художественної
да общественно-політичної
к о м і ж у р н а л

2

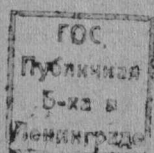
1 9 3 8

МТ 29-1
5

У Д А Р Ы І К

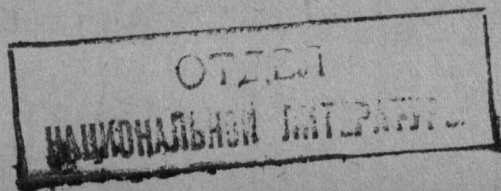
ЛІТЭРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННОЎ
ДА ОБШЧЕСТВЕННО-ПОЛІТІЧЕСКЎ
КОМІ ЖУРНАЛ

ЛЕЗЎ СЎВЕТСКОЎ
ПІСАТЕЛЪАС СОЈУЗЛОН
КОМІ ПРАВЛЕНІЕ

№ 2

ФЕВРАЛЪ 1938 ВО

У Д А Р Н И К

ЛИТЕРАТУРНО - ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО - ПОЛИТИЧЕСКИЙ
КОМИ. ЖУРНАЛ

ОРГАН КОМИ ПРАВЛЕНИЯ ССП

№ 2

ФЕВРАЛЬ 1938 год

СӨВЕТЧАС СТАВРОГГИЧАСА III СЈЕЗД ВЫЛЫН ДОКЛАДЫГ

В. И. ЛЕНИН

... Важ арміја, казарменнөј муштровка арміја, салдатјас вылын пыткајас — колі бөрө. Сіјөс сетөма жуғөдлөм былө, і сыыг ез кол із вылын із. Арміјалыг тырвыјө демократизация нуөдөма.

Ме леҗа аслым виставны мекөд лөыг өтї случај. Фелөыс вөлі Финландскөј көрттуј вагонын, көні ме кывлі сорні некымын финн да өтї старушка костын. Ме ег вермы примітны участіе горніас, сы вөсна мыј ег төд финскөј кыв, но ме дінө шыагис өтї финн да шуіс: „Төданныд, кушөм оригиналнөј тор висталис тајө старухаыс? Сіјө шуіс: өні оз ков повны ружҗеа мортыс. Кор ме вөлі вөрын, меным паныд суріс ружҗеа морт, і сы пыффі, медым мырдыны менсым хворост, сіјө меным нөшта содтис“.

Кор ме тајөс кылі, ме шуі аслым: медым уна со газетјас, көф кыз најө сен ез нымтысыны—соціалістическөјјас, пөштї-соціалістическөјјас да мук., мед уна со вывті гора гөлөсјас горзасны мїжанлы: „Фіктаторјас“, „насілникјас“ да с. в. кывјас. Мі төдам, мыј народнөј массајасын кыптө өні мөд гөлөс; најө шуөны аслыныс: өні оз ков повны ружҗеа мортыс, сы вөсна мыј сіјө дорјө ужалыг јөзөс да лөб пөшщадатөмөн эксплуататорјаслыг ыҗыдалөм пөдтөмын. Со мыј чувствујтис народ, і со мыла сіјө агітаціяыс, кодөс нуөдөны прөстөј, необразованнөј јөз, кор најө висталөны сы јылыс, мыј красногвар-

дејецјас вескөдөны став вынјөрсө эксплуататорјаслы паныд,—сіјө агітаціяыс непобөдөмөј. Сіјө кышовтас мільонјасөс да да с мільонјасөс да чорыда лөсөдас сіјө, мыј XIX немса французскөј Коммуна заводітис лөсөдөны, но вөчис сөмын женыд кадколаст кежлө, сы вөсна мыј сіјөс вөлі жуғөдөма буржуазіаөн,—лөсөдас соціалістическөј Краснөј Арміја, мыјө став соціалістјас зїлісны—народлыг всеобщөј вооружөніе. Сіјө лөсөдас Краснөј гвардіјалыг выд кадрјас, кодјас сетасны вооружоннөј тышө ужалыг массајаслыг воспитанїе позанлун.

Россіја јылыг-кө сорнітлісны: сіјө оз вермы воујтны, сы вөсна мыј солөн оз лоны офицерјас, то мі не долженөс вунөдны сіјөс, мыј сорнітлісны бурещ сіјө буржуазнөј офицерјасыс, Керенскїјлы да Кадефінлы паныд тышкасыг рабочөјјас бөрсө віғөдөмөн: „да тајө красногвардејецјасыс технически некытчө ез шогмыны, но тајө јөзыс-кө ескө неуна велөдчыштисны, то најө ескө імеітисны непобөдөмөј арміја“. Од всемірнөј тыш історїаын медвоғзаыг арміјаө пырїсны элементјас, кодјас вайөны аскөдныс не каҗеннөј званїејас, но кодјасөн вескөдөны эксплуатірујтанасөс мездөм вөсна тышлөн ідејајас. І кор мїжанөн заводітөм уж лөб помалөма, Россіјскөј советскөј республика лөб непобөдөмөјөн.

(В. И. Ленин. Сочіненїејас, XXII т. 211—212 лїсто).

КРАСНӨЙ АРМИЈА ДІНӨ ШЫӨДЧӨМ

В. І. ЛЕНИН

1.

Красноармејец-јортјас! Англіјаса, Америкаса, Франціјаса капіталістјас нуөдөны война Россијалы паныд. Најө метітөны Сөветскөј рабочөј да крестанскөј республикалы сыыс, мыј сійө пукылтис помешщікјаслыс да капіталістјаслыс власт да сетіс сійөн прімер муыввса став народјаслы. Англіјаса, Франціјаса да Америкаса капіталістјас отсалөны сөмөн да војеннөј пріпасјасөн роч помешщікјаслы, кодјас вайөдөны Сөветскөј властлы паныд војска Сібірыс, соныс, Севернөј Кавказыс, царлыс власт, помешщікјаслыс власт, капіталістјаслыс власт восстановітны көсјөмдн. Оз. Тајө оз ло. Краснөј Арміја өтүвтчіс, кыпөдчіс, вөтліс помешщічөј војскајасөс да белогвардејскөј офицерјасөс Волга вылыс, отвојујтис Ріга, отвојујтис пөштө ставнас Украина, матыстчө Одесса дінө да Ростов дінө. Нөшта неуна вын, нөшта некымын төлыс врагкөд тыш і победа лөб міјан сајын. Краснөј Арміја вына сійөн, мыј сознательнө да јөдінодушнө мунө бојө крестанскөј му вөсна, рабочөјјаслөн да крестаналөн власт вөсна, Сөветскөј власт вөсна.

Краснөј Арміја непобөдімөј, өд сійө өтүвтис уна мільион ужалыс крестанаөс рабочөјјаскөд, кодјас велалісны өні тышкасны, велалісны товаріщескөј дісціплінаө, оз усны духнаныс, калітчөны ңежыд пораженіјөс бөрын, смелжыка і смелжыка мунөны враг вылө, төдөмөн, мыј матын сылөн пораженіје.

2.

Красноармејец-јортјас! Краснөј Арміјаса рабочөјјаслөн да крестаналөн сојуз—јон, топыд, жугөдны поэтөм. Кулакјас да јона озыр крестана зілө-

ны вөчавны восстаніје Сөветскөү властлы паныд, но најө вывті ещаөн. Не дыр кежлө да гежөда удајтчө налы ылөдлыны крестанаөс. Крестана төдөны, мыј сөмын рабочөјјаскөд сојузын вермасны најө помешщікөс. Мукөд дырјыс нөмтөны агнысө коммуністјасөн сөктјасын рабочөј народлөн медса лок врагјасыс, насілнікјас, кодјас өшјісны власт бердө корыстнөј могјас вөсна да кодјас дејствүјтөны ылөдлөмөн, кодјас лөдөны аслыныс несправедлівостјас да өбидајас среднөј крестаналы паныд. Рабочө-крестанскөј правітелство чорыда решітис тышкасны сөщөм јөзыскөд да весавны наыс сөкт. Среднөј крестанін абу враг, а друг рабочөјлөн, друг Сөветскөј властлөн. Среднөј крестанін дінө сознательнөј рабочөјјас да збыл сөветскөј јөз относітчөны кызі јорт дінө. Среднөј крестанін оз грабіт јөзлыс уж, оз најөвөтчы јөз шшөт вылө, кызі кулакјас, среднөј крестанін ужалө ачыс, олө аслас уждн. Сөветскөј власт пөдтас кулакјасөс, весалас сөкт наыс, коді невескыда относітчө среднөј крестана дінө, нуөдас мыјө көт оз сувт рабочөјјаслыс сојуз став ужалыс крестанствокөд-і беднөјшөјкөд і среднөјкөд.

Тајө сојузыс быдмө став мірын. Революціја матысмө, быдмө быдлаын. Тајө луијасө сійө побөдітис Венгріјаын. Венгріјаын лөсөдөма сөветскөј власт—рабочөј правітелство. Таө быт воасны став народјас.

Красноармејец-јортјас! Сулалөј крөпыда, сулалөј дружнө. Смөла воөд враглы паныд. Тіјан сајын лөб побөда. Помешщікјаслыс да капіталістјаслыс власт, кодөс жугөдөма Россијаын, лөб побөдітөма став мірын.

(Сочіненіјөс. XXIV том, 197—198 лстб.)

КРАСНӨЙ АРМИЈАЛӨН КУЈИМ ОСОБЕННОСТ ЈЫЛЫГ

*СТАЛЫН јортлөн реч Московскөй Советлөн торжественнөй пленум вылын,
кодөс сїјөма Краснөй Армијалөн дасөд годовищїналы*

(Опубликуйтма „Правда“ газетын 1928-бд вося феврал 28-бд лунб)

Јортјас, лежөй чолдмавны мијан партијалөн Централнөй Комитет нимсаң мијан Краснөй Армијалыс боецјасөс, мијан Краснөй Флотлыс боецјасөс, мијан Краснөй авиацијалыс боецјасөс, медбөрын, мијанлыс допризывникјасөс, СССР-са вооружоннөй рабочөјјасөс.

Партија гордїтчө, мыј сылы удајчїс лөбөдннн рабочөјјас да крестаналөн мирын медвогза Краснөй Армија, кодї зев гырыс битвајасын доржывлїс да дорјїс рабочөјјаслыс да крестаналыс свобода.

Партија гордїтчө, мыј Краснөй Армијалы удајтчїс честөн муvны мијан странаса рабочөјјаслөн да крестаналөн пышкөсса да ортсыса врагјаскөд чорыд тышјаслыс сөкыд туј, мыј сылы удајчїс оформитчыны зев ыжыд боевөј революционнөй вынө рабочөј класслөн врагјаслы страх вылө, став нарїтөмјаслы да увтыртөмјаслы радлөм вылө.

Партија гордїтчө, мыј Краснөй Армија, помещикјас да капиталистјас ігоыс рабочөјјасөс да крестаналөн мездан куз туј мундөмөн, завоујтїс, медбөрын, аслыс право празднүтны ассыс јубїлеј аслас чужанлунсаң дасөд во вылын.

Јортјас, мыјын выныс, көнї выныслөн істочникјасыс мијан Краснөй Армијалөн? Мыјын сїјө особенностјасыс, кодјас вужвыјөныс торјөдөннн мијанлыс Краснөй Армијаөс став да быдсакас армијајасыс, кодјас коркө лїбө сушществүјтлїсны мирын? Мыјын сїјө особенностјасыс, кодјас составлајтөны мијан Краснөй Армија вынлыс да могушществолыс істочник?

Мијан Краснөй Армијалөн медвогза да основнөй особенностыс сыын, мыј сїјө ем мездмөм рабочөјјаслөн да крестаналөн армија, сїјө ем Октабр-

скөй революцијалөн армија, пролетариат диктатуралөн армија. Онөз сушществүјтлыс став армијајас, кушдөм көт налөн составыс ез вөв, емөс капиталлыс власт вынсөдөм армијајас. Најө вөлісны дај колїсны капитал господстволөн армијајасөн. Став странајасса буржујјас ылдөдөннн, кор вїталдөннн, мыј армија политическї неїтралнөй. Сїјө абу вескыд. Буржуазнөй государствојасын армија лїшитөма политическөй правојасыс, сїјөс воштөма политическөй арена вылыс, сїјө збыль. Но сїјө некушдөма оз ло, мыј сїјө политическї неїтралнөй. Мөдарө, пыр да быдлаын, став капиталистическөй странајасын армија кыскыссылїс да кыскысөд политическөй тышдө, рабочөјјасөс пөдтан орудиједн служитөмөн. Сїјө-мөј абу збыль, мыј сенї армија пөдтө рабочөјјаслөн, мыј сенї сїјө служитө господајаслөн оплотнө? Сешдөм армијајассыс торјалдөмөн, мијан Краснөй Армијалөн ем сїјө особенност, мыј сїјө ем рабочөјјаслыс да крестаналыс власт вынсөдан орудије, пролетариатлыс диктатура вынсөдан орудије, помещикјас да капиталистјас ігоыс рабочөјјасөс да крестаналөн мездан орудије. Мијан армија ем ужалыс јөзөс мездмөдан армија.

Вескөдїнныд-ө тї выманїје, јортјас, мыј важ кадө, да і өнї капиталистическөй странајасын народ повлїс да вожө полө армијаыс, мыј народ да армија костын сушществүјтө преграда, кодї пошдө армијаөс народыс? Но, а мијан? Мијан, мөдарө, народ да армија составлајтөднн өтї быдсаөс, өтї семја. Нөкөн мирын абу народсаң армија дїнө сешдөм радејтана да төждысана отношенїејасыс, кызї мијан. Мијан армијаөс радејтөны, сїјөс увајатөны, сы вөсна төждысөннн. Мыј-

ла? Сы вџсна, мыј медвоџаыс мырын рабочџјас да крестана лџсџдџсны асыныс собственџ армија, кодџ служџтџ не господады, а вџвлџм раб-
 јаслы, џнџ мездџм рабочџјаслы да крестаналы.

Со кџнџ мџан Красној Армија вын-
 лџн џсточныкыс.

А мыј лџџ народлџн асланыс ар-
 мија дџнџ радејтџм? Сџјџ лџџ, мыј се-
 шџџм армија кутас џмеџтны зев крџпыд
 тыл, мыј сешџџм армијаыс ем неко-
 дџн вермытом. Мыј сешџџм крџпыд
 тылтџџ, тылсан, ужалыс населџнџе-
 сан џтсџџтџџ да сочувствџџетџџ,
 медса гырыс армијајас, медса воору-
 жџнџџ армијајас кџссывлџсны да пџр-
 лџсны прахџ. Мџан армија ем мырын
 џк џтџ, кодлџн ем рабочџјассан да
 крестанасан сочувствџџе да подџерж-
 ка. Таын сылџн выныс, таын сылџн
 крџпыдлун.

Со мылџн, мед воз, мџан Красној
 Армија торјалџ став сџкас мукџџ ар-
 мијајасыс, кодјас сушществџџтлџсны
 да сушществџџтџџны мырын.

Партџјалџн пожеланџејас, сылџн мог-
 ыс сыын, медым Красној Армијалыс
 тајџ особенностџџ, сылыс тајџ ма-
 тыслунсџџ рабочџјаскџџ да крџста-
 накџџ, сылыс тајџ братскџџ јџтџџсџџ,
 вџлџ сохрџнџтџма да закрџпџтџма мџ-
 јан Красној Армија сажын.

Мџан Красној Армијалџн мџџ осо-
 бенностыс сыын, мыј сџјџ, мџан ар-
 мија, ем мџан странаса народјас ко-
 стын братстволџн армија, мџан стра-
 наса нарџтџџм народјасџџс мездан ар-
 мија, мџан странаса народјаслыс сво-
 бџда да незавџсџмџст дџрјан армија.
 Важ кадџ армијајас пыржык воспџты-
 вџџтчылысны шџвинџзм самџн, захват-
 ыџчество самџн, мукџџ народјасџџс
 пџкџрџтны коланлун самџн. Тајџ бу-
 рџщ џ објаснајтџџ мыј важ тџпа ар-
 мијајас, капџталџстџческџџ армијајас
 сџкџџ џтщџщ вџлџсны колонџалнџџ
 армијајасџн. Таын вџлџс важ армијајас-
 лџн слаблунјас пџвсыс џтџ основнџџ-
 ыс. Мџан армија вужвыџџныс торјалџ
 колонџалнџџ армијајасыс. Сылџн став
 сушществџџыс, сылџн став стројыс
 сулалџ (зџждџтџся) мџан странаса на-
 родјас кџстын дружбагыс јџтџџјасџџ
 јџнмџџџм вылын, нарџтџџм народја-

сџџс мездџм џдеја вылын, Сџветскџџ
 Сојуз составџ пырџыс социалџстџческџџ
 рџспублџкајаслыс свџбџдасџџ да не-
 завџсџмџстџџ дџрјан џдеја вылын.

Таын мџан Красној Армија вынлџн
 да могушществџџлџн мџџ да основ-
 нџџ џсточныкыс. Таын залогыс сылџн,
 мыј мџан армија крџтџческџџ мџнџтџџ
 азџас зев ыжыд подџержка став да
 быдсџкас наџџоналностјас мџлџџннџџ
 массајасын, кодјас насџлајтџџны мџ-
 јанлыс шымыртны вермытџџм страна-
 нымџс.

Партџјалџн пожеланџејас, сылџн
 могыс сыын, медым тајџ особенност-
 ыс сџџ-жџ вџлџ сохрџнџтџма да за-
 крџпџтџма мџан Красној Армија са-
 јын.

Медџџырын Красној Армијалџн кџ-
 мџџ особенност. Сџјџ џнтернаџџона-
 лџзм самын, џнтернаџџоналџзм чувст-
 војасын, кодјас јџџтџџны мџанлыс
 став Красној Армијаџџс. Капџталџстџче-
 скџџ странаяасын армијајас пыржык
 воспџтывајтџџџны мукџџ народјас дџнџ
 лџглун самџн, мукџџ государствојас
 дџнџ лџглун самџн, мукџџ странајас-
 са рабочџјас да крџстана дџнџ лџг-
 лун самџн. Мыј могыс тајџ вџчсџџ? Сы
 могыс, медым армија пџртны кывзыс
 стадаџ государствојас кџстын, џџр-
 жавајас кџстын, странајас кџстын
 воџеннџџ столкновџнџејас случажын.
 Таын став капџталџстџческџџ армијајас
 слаблунлџн џсточныкыс. Мџан армија
 стрџџтџџма џк мџџ сџкас подувјас вы-
 лын. Мџан Красној Армијалџн выныс,
 јџртјас, сыын, мыј сџјџ аслас чужан
 медвоџа лунсаныс-жџ воспџтывајтџџџ
 џнтернаџџоналџзм самџн, мукџџ народ-
 јас дџнџ уваженџе самџн став стра-
 најасса рабочџјас дџнџ радејтџџм да
 уваженџе самџн, странајас кџстын
 мџр сохрџнџтан да вынџџџдан самџн.
 Ё бурџщ сы вџсна, мыј мџан армија
 воспџтывајтџџџ џнтернаџџоналџзм са-
 мџн, став странајасса рабочџјаслџн
 џнтерџсјас јџџнство самџн, бурџщ сы
 вџсна, сџјџ мџан армија, ем мџрџџџ
 револуџџјалџн армија, став странајасса
 рабочџјаслџн армија. Ё сџјџ, мыј тајџ
 обстојатџствџџыс ем мџан армија
 вынлџн да могушществџџлџн џсточнык,
 сы јылыс коркџ тџџмаласын став
 странајасса буржујас, најџ-кџ рџшџт-
 часын ускџџџчыны мџан страна вылџ.

ЦАРИЦЫН^{1/}

К. ВОРОШИЛОВ

Ассыс военнӧй ужсӧ Сталин жорт заводітис Царіцынскӧй фронтсаң, і пӧшти случајнӧ. 1918 вога јун тӧлыс заводітӧн Сталин жорт красноармејецјас отпадкӧд да кык автоброневікӧн мӧдӧдчӧ Царіцынӧ лунвыв Россіјаын став продоволственнӧй делӧн вескӧдлыс пыџџи. Царіцынын сіјӧ сујис верітны поџтӧм хаос не сӧмын сӧветскӧй, профессиональнӧй да партіјнӧй организацијајасын, но і нӧшта-на ыжыджык зугсӧм да Һеразберіха военнӧй командованіје органјасын. Сталин жорт быд восколын паныдасӧ общӧдӧй характера падмӧдчӧмјасӧ, кодјас торкалӧны сылы пӧртны олӧмӧ ассыс вескыд могсӧ. Тајӧ падмӧдчӧмјасыс медвоџ вӧлі петӧны паскалыс казачеј контрреволюцијаыс, кодлы секи јона отсалісны Украинаӧ пырӧм немецкӧй оккупантјас. Казакјаслӧн контрреволюционнӧй бандајас Һеџыр мыџтӧ бостісны Царіцын бердыс матыса пунктјас да тајӧн не сӧмын орӧдісны щыгјалыс Москвалы да Ленинградлы планомернӧја Һаң заготовітны поџанлун, но і кыпӧдісны Царіцынлы зев ыжыд опасност.

Ез буржык вӧв тајӧ каднас делӧыс і мукӧд местајасын. Москваын муно левосеровскӧй восстаніје, асыввылын ізменајтӧ Муравјов, Уралын паскалӧ да вынсалӧ чехословацкӧй контрреволюција, ылі лунвылын — Баку дорӧ матыстчӧны англичана. Ставыс ӧзјӧ біа кыщ пыщкын. Революција переживајтӧ зев ыжыд іспытаніјејас. Телеграмма бӧрса телеграмма лебӧны проводјас куџа Царіцынӧ Сталин жортлы Ленинсаң да бӧр. Ленин предупреждајтӧ опасно-

стјас јылыс, ӧзјӧдӧ, требујтӧ решітельнӧй мерајас. Царіцынлӧн положеніеыс бостӧ зев ыжыд тӧдчанлун. Дон вылын восстаніје дырјі да Царіцын воштӧмӧн мӧ вермам воштыны произвоџашщӧй, озыр, Һаңа став Војвыв Кавказ. І Сталин жорт тајӧс зев бура гӧгӧрвоџ. Кыџи ыжыд опыта революционер, сіјӧ регыдӧн убеждајтчӧ, мыј сіјӧ ужыс буртор артмас сӧмын секи, сіјӧ-кӧ вермас вліјајтны военнӧй командованіје вӧлӧ, кодлӧн ролыс сіјӧ условијејасас вӧлі решајтана.

„Царіцынсаң лунвӧлӧ линіја абу-на восстановітӧма“,—гіжӧ сіјӧ Ленинлы јул 7-ӧд лунса запіскаын, соџтӧ да тащӧм торјалан пасјӧгӧн: „Термаса фронт вӧлӧ, гіџа сӧмын делӧ куџа“.

„Вӧтла да віда ставсӧ, кодӧс колӧ, надејтча, регыд восстановітам. Верман ескыны, мыј ог пӧшщадітӧй Һекодӧс—ачымӧс Һі мукӧдӧс, а Һаңзік сетам. Міјан военнӧй „специалистјас“, (сапожыкјас) ез-кӧ ескӧ узны да ез безделнычакјтны, линіјаыс ескӧ ез вӧв орӧдӧма; линіја-кӧ лӧб восстановітӧма, то не военнӧјјас отсӧгӧн, а налы паныд“.

І воџӧ, Царіцынын левӧј есерјасӧн выступітны вермӧм куџа Ленин беспокӧйтчӧм вӧлӧ вочавігігӧн, сіјӧ гіжӧ женыда, но чорыда да гӧгӧрвоана:

„Істерікјас јывгыд-кӧ сорнітны, ескӧй мӧјанлы, мӧјан кыд оз здрӧгмун, врагјаскӧд кутам дејствуйтны врагјас ногӧн-жӧ“.

Војеннӧй аппаратӧн пыр јонжыка тӧдмасӧмӧн, Сталин жорт убеждајтчӧ сіјӧ тыр беспомощностын, а аппарат ӧткымын јукӧнјасӧн і јар-

^{1/} Сталин да Краснӧй Арміја кыгаыс отрывок

мбм контрреволюціалы отпор котыртны јавб кбсјытбмын.

І 1918 вога јул 11-бд лунб Сталин јорт сетб-нын телеграмма Ленинлы: „Фелбс сложнбмб сјбн, мыј Војыв Кавказса округлбн штабыс зик вблбм неприспособленнбј контрреволюціакбд тыш условіејас бербд. Фелбс не сбмын сынн, мыј мјан „спеціалістјас“ психологічески абу способенбс контрреволюціалы паныд решітелнбј војна дорб, но сјз-жб сынн, мыј најб, кызі „штабнбј“ работнїкјас, кодјас кужбны сбмын „чертїтны чертожјас“ да сетапны перформіровкалыс планјас, абсолютно вескодбс оператївнбј дејствїејас дорб... да і вообщце чувствутбны аснысб кыз бокбвбј јбдбн, гбстјасбн. Војенкомјас ез вермыны тьртны пробелсб“.

Сталин јорт оз колчы тајб чоры характерїстика кежыс; тајб-жб запїскаас сїбб вбчб аслыс дејственнбј вывод.

„Вїбдбны та вьлб вескофа, кодыр Калнїлбн (сїбб каднас Војыв Кавказын командујущбј — В.) фронт орбббма снабженїе пунктыс, а Војыв—наґа рајоныс, лыдфа ачымбс праватбмбн. Ме кута вескодбавны тајб і уна мукбд тырмытбмторјасбс месајас вылын, ме прїмїта вель уна мерајас і кута прїмїтапны фелбсб губїтыс чїнјасбс да командїрјасбс чбвталбмбз плбт формалнбј затрудненїејас вылас вїбдбтбг, кодјасбс, ковмас-кб, кута чегапны. Тајб дырї гбгбрвоана, мыј боста ас вьлб став кывкутбмсб став высшбј учрежденијејас возын“.

Обстановкаыс век бтарб лоїс нап्राжоннбјжык. Сталин јорт паскбдб зев ыжыд енергїа і зев женыфїк кадбн продовольствїе куза чрезвычайнбј уполномоченнбјыс пбрб збыл вылас царїцынскбј фронтса став краснбј вынјасбн вескодлысб. Тајб оформїтбны Москваын да Сталин јорт возб сувтбдбны могјас:

„Лбсбдбны пбрадок, бтутвны отрадјасбс регуларнбј частјасб, лбсбдбны самбн ужалыс командованїе, вбтлыны став кывзытбмјасбс“ (республикаса РСФСР телеграммаыс, кытчб гїжбма:

„Тајб телеграммаыс мбдбдсб Ленинкбд сбгласутбмбн“).

Тајб кад кежлас Царїцын дорб воїсны українаса революціоннбј арміјајаслбн коласјасыс, кодјас вблі ббрынтчбны донскбј степјас пыр германїјаса војскајас зырбм улын.

Сталин јорт јурнубдбм улын котыртсб Революціоннбј војеннбј совет, кодї бостчб регуларнбј арміа котыртбмб. Сталин јортлбн пуан натураыс, сьлбн енергїаыс да вблаыс вбчїсны сїбс, мыј тбрыт-на кажїтчїс вермытбмторїбн. Зев женыфїк кадбн котыртсбны фївїзїјајас, брїгадајас да полкјас. Штабјасбс снабжаїтыс органјасбс дај зоннас тылсб лої чорыда весалбма контрреволюціоннбј да враждебнбј елементјасыс. Советскбј да партїјнбј аппарат бурмбдсб, кыпбдсб сьлбн ужыс. Сталин гбгбр бтутвчб важ большевїкјасыс да революціоннбј рабочбјјасыс группа, і вынтбм штаб пыфбї лунвылын, контрреволюціоннбј дон ворота дорын, кыптб краснбј большевїтскбј крепост.

Царїцын сїбб каднас тырбма вблі быд сїкас маста контрреволюціонерјасбн, правбј есерјассаґ да террорїстјассаґ јавб монархїстјасбз. Став тајб господаыс Сталин јорт локтбз да Українасаґ революціоннбј отрадјас вотбз чувствутїсны аснысб пбштї свободнбјбн да олісны буржык лунјас вїчысбмбн. Медым обеспечїтны фронт вылын краснбјјасыс вынјасбс реорганїзуїтбм, колб вблі кбрт, некущбм пбшщадатбм роскбн весавны тыл. Реввојенсбвет, Сталин јорт јурнубдбмбн, котыртб торја Чека да пуктб сы вьлб објазанност весавны Царїцынбс контрреволюціаыс.

Враглбн вїсталбмыс овлб мукбд дырїї дона да интереснбј. Со кызї „донскаја волна“ нїма 1919 вога феврал 3-бд лунса белогвардејскбј журналын петкбдлб сїбб кадсб да Сталин јортлыс ролсб мїжанлы ізменїтыс да красновецјас дїнд пышыс полковнїк Носовїч (арміа оператївнбј управленїеын вбвлбм началнїк).

„Медыжїд назначенїеыс Сталинлбн вблі војыв губернајасбс продовольствїебн снабжаїтбм, і тајб могсб олбмб пбртбм вьлб сьлбн вблісны зев гырыс полномочїејас...“

Гржаці—Царіцын лініја зікӧз вӧлі орӧдӧма. Војвылын колі сӧмын ӧті позанлун вајны пріпасјас да кутны жітӧд: сіјӧ—Волга. Лунвылын, доброволецасӧн Тіхорецкӧјӧс бостӧм бӧрын, положеніеіеіс сіз-жӧ лоі јона шаткӧј. А Сталінлы, коді бостӧ вӧлі запасјасӧ сӧмын Ставропольскӧј губернаіе, тащӧм положеніеіеіс вӧлі ӧтколасӧ лунвылын сылӧн уж пома-сӧмкӧд. Но абу, тыдалӧ, правілӧас сещӧм мортлӧн, кызі Сталін, леґыс-ны ӧтчыл заводітлӧм уж діныс. Колӧ вескыда шуны, мыј сіјӧ енергіялы вермас завідујтны кӧт коді важ адміністраторјас пӧвсыс, а делӧ бердӧ бостчыны самлунӧ велӧдчыны сылыс колӧ уналы.

Нӧжӧнікӧн, мыјӧн кутас сіјӧ колны ужтӧг лібӧ, мӧднӧгӧн-кӧ шуны, аслас мог чінӧмкӧд ӧтщӧщ, Сталін кутіс пырны карӧн вескӧдлан став јукӧдјасӧ, а медвасӧ Царіцынӧс дорјан паскыл могјасӧ, торјӧн став Кавказса, сіз шусана, революціоннӧј фронт могјасӧ“.

І воґӧ, Царіцын положеніе пет-кӧдлӧмӧ вужігӧн, Носовіч гіжӧ:

„Тајӧ кад кежлас Царіцынын атмосфераіс јона сукміс. Царіцынскӧј чрезвычайка ужаліс тыр ӧдӧн. Ез коллы ӧті лун сытӧг, медым кӧт кушӧм, кажітчӧ, надежнӧј да гуса местаіс ез ердӧдсыны быд сікас заговорјас. Став карса турмајасыс тырісны...“

Фронт вылын тыш зев јона јосміс...

Главнӧј двігательӧн да ставнас вескӧдлысӧн јул 20-ӧд лунсаі лоі Сталін. Крајӧн важ ногӧн вескӧдлыны поґтӧм јылыс центркӧд вескыда провод куза прӧстӧј сорнітӧм вајӧдіс сетчӧ, мыј Москва телефон пыр сетіс пріказ, код серті Сталін сувтӧдӧма вӧлі став воіеннӧј... да гражданскӧј управленіеіеіс јурнуӧдысӧн“...

Но Носовіч ачыс прізнајтӧ воґӧ, кушӧмӧс вӧлісны помкајасыс тајӧ репрессіјајасӧ нуӧдӧмлы. Со мыј гіжӧ Царіцынын контрреволюціоннӧј організаціјајас јылыс:

„Тајӧ кад кежлас і меставывса контрреволюціоннӧј організаціја, коді сулаліс учредітельнӧј собраніе платформа вылын, тӧдчымӧн јонміс да, Москвасаі сӧм воім бӧрын, лӧсӧдчіс

Царіцынӧс мездӧмын донскӧј казак-јаслы отсалӧм могыс актівнӧја вы-ступајтны.

Зев жал, мыј тајӧ організаціјаас нырнуӧдыс інженер Алексејев, коді воіс Москваіс, да сылӧн кык піис омӧла вӧлі тӧдсаӧс сіјӧ обстановкна-на да неправілнӧ план лӧсӧдӧм вӧсна, кодӧс вӧлі подулалӧма актівнӧја выступітисјас радјасӧ чрезвычайка бердын вӧлыс, болшевікјаслы служітис сербскӧј батальонӧс кыс-кӧм вылӧ,—организаціјаӧс вӧлі ердӧдӧма...“

Сталінлӧн резолюціјаіс вӧлі же-ныд: „лыјлыны“. Инженер Алексејевӧс, сылыс кык пісӧ, а накӧд шӧс і вел уна офіцерјасӧс, кодјас пӧвсыс тӧдчана јукӧн сулаліс організаціјаіс, мукӧдсӧ на пӧвсыс—сені участвуйтӧмын подозревајтӧм куза вӧлі кутӧма чрезвычайкаӧн да пыр-жӧ, некушӧм судтӧг лыјлӧма“.

Белогварђејецјасыс тыл (Војвыв Кавказ округса штабӧс да сылыс учрежденіејасӧс) весалӧм јылыс да најӧс југӧдӧм јылыс віставны ву-жӧмӧн, Носовіч гіжӧ:

„Тајӧ весалӧмас характєрнӧј торјӧн вӧлі Сталінлӧн центрис воан руко-водашщӧј телеграммајас дінӧ отно-сітчӧм. Кодыр Троцкіј, ачысӧн да сещӧм сӧкыда сувтӧдӧм округасӧн управлајтӧм кістӧмыс повзӧмӧн, ы-тіс телеграмма штабӧс да коміссаріа-тӧс важ условіејас вылас колны да налы ужавны поґӧмлун сетны колӧм јылыс, секі Сталін вӧчіс телеграм-маас категоріческӧј зев тӧдчана пасјӧг:

„Пыдді не бостны“.

Сіз тајӧ телеграммасӧ ез і бостны пыдді, а артіллеріјскӧј управленіе ставнас да штаб управленіеіеіс тӧдчана јукӧныс пыр-на пукалӧны Царіцынын баржаіс“.

Царіцынлӧн чужӧмыс регыдја кадӧн вежсіс тӧдтӧмӧз. Кар, кӧні неважӧн-на садјасас грымгіс музика, кӧні татчӧ чукӧртчӧм буржуазіја ӧтлаіс белӧј офіцерјаскӧд чукӧрјасӧн јавӧ ветліс улчјас куза, пӧрі краснӧј воіеннӧј лагерӧ, кӧні чорыл пӧрадок да воінскӧј дісціпліна ыжыдалісны став вылас. Тылӧс тајӧ јонмӧдӧмыс пыр-жӧ бур боксан

кутіс тѳдчыны фронт вылын тышка-
ыс мїан полкјас настројенїе былѳ.
Команднѳ да полїтїческѳ состав,
сїз-жѳ і став красноармејскѳ масса
кутісны чувствутны, мыј наѳн вес-
кѳдлѳ зумыд револуцїоннѳ кї, кодї
нудѳдѳ рабочѳјјас да крестана вѳсна
тыш, некущѳм пѳшщадатѳг карајтѳ
ставсѳ, кодї паныдаѳѳ тајѳ тыш нуд-
дан туј вылас.

Сталин јортлѳн вескѳдлѳмыс мунѳ
оз сѳмын кабинетсан. Кодыр колана
пѳрадок лої лѳсѳдѳма, кокјылѳ лої
свѳтѳдѳма револуцїоннѳ организација,
сїјѳ мунѳ фронт былѳ, кодї сїјѳ кад
кежлѳ вѳлі нужалѳма 600 кілометр
дорыс кузжыка. І колѳ вѳлі лоны
Сталинѳн да обладајтны сълѳн код
зев гырыс организаторскѳј способ-
ностјасѳн, меѳым, некущѳм војеннѳј
подготовкатѳг (Сталин јорт некор ез
вѳвлы војеннѳј служба вылын), та-
щѳм бура гѳгѳрвоны спецїалнѳј во-
јеннѳј вопросјас секса зев сѳкыд
обстановканы.

Кызі ѳні помнїта 1918 воса август
завѳдїтчан кад. Красновлѳн казацкѳј
частјас наступајтѳны Царїцын былѳ,
зїлѳны ѳтвѳтѳм ударѳн шыбытны
краснѳј полкјасѳс Волга былѳ. Уна
лув чѳж краснѳј војска, коммунистї-

ческѳј дївїзија јурнудѳдѳмѳн, кѳнї
пѳштї ставыс вѳлісны дѳнбасса рабо-
чѳјјас, паныдалѳны чорыда зырѳдѳсѳ
бура котыртѳм казачѳј частјаслыс.
Тајѳ вѳлісны чорыда зелѳдѳчылан
лунјас. Колѳ вѳлі азъывны Сталин
јортѳс сїјѳ каднас. Кызі пыр, спокој-
нѳј, аслас мѳвпјасѳ пырѳм, сїјѳ ез
узлы зѳн суткїјасѳн, јукліс ассыс
ыжыд ужсѳ боевѳј позїцијас да
армїјаса штаб костын. Фронт вылын
положенїе лої пѳштї катастрофїче-
скѳјѳн. Красновскѳј частјас, Фїцха-
лауров, Мамонтов да мукѳд коман-
дѳутѳм улын, бура мѳвпыштѳм ма-
новрѳн зырісны мїанлыс слабѳм,
јона чїнѳм војскајас. Прѳтивїклѳн
подков ногѳн лѳсѳдѳм фронтыс, кодї
вѳлі пыксѳ аслас флангјасѳн Волгаѳ,
луныс-луи топалїс пыр јонжыка і
јонжыка. Мїан ез вѳвны бѳрынтчан
тујјас. Но Сталин на вѳсна ез і тѳж-
дыс. Сїјѳ јурын вѳлі зїк ѳтї кѳсјысѳм,
ѳтї мѳвп — кѳт мыј, а венны, жугѳдны
врагѳс. І Сталин јортлѳн чегны вермы-
тѳм тајѳ вѳлаыс вужїс став сїјѳ ма-
тыса сораѳнїкјаслы, і кѳт положе-
нїеыс петан тујыс пѳштї ез вѳв,
быѳн вѳлі ескѳны победаѳ.

І мї вермім. Пасвартѳм врагѳс вѳлі
шыбытѳма ылѳ, сѳнлаѳѳ.

КРАСНӨЙ АРМИЈАЛЫ ДА ФЛОТЛЫ КЫҢ ВО ТЫРӨМ КУҢА ВГЕНАРОДНӨЙ ПРАЗДНИК

Февраль 23-дд лунд став Советскөй страна, сїдс населаетыс став народжас празднујтдны 20-дд годовшщина героическөй Краснөй Армијалыс да доблестнөй Военно-Морскөй Флотлыс. Асланыс вооружоннөй вынјаслөн боевөй знаменаяс вылө гордөја да нимкода лубујтчөмөн, уна мїлліона народнөй массајас вөчөны велчашшөй

итогјас социалистическөй рөдиналыс военнөй вынјөрсө јонмөдөмын асланыс собственнөй ужјаслыс.

Став советскөй народ патриотическөй чувствојас ыжыд кыпыдлунднн вїздөдө героическөй олөмлыс славнөй тујсө асланыс рөднөй армијалыс, асланыс рөднөй флотлыс, најдө чужан лунсан өнїја мїјан лунјасөз.

Революција би пыцкын

Советскөй власт вөсна тышкасан грознөй лунјасө, народлөн врагјаскөд косасиг да пролетариатлыс диктатурасө утверждајтг, большевикјас Ленин кылөн јөздөдїсны ужалыс јөзлыс свјашщеннөй право да свјашщеннөй обязанност дорјыны ассыныс социалистическөй отечествосө. I Россиянн пролетариатлыс диктатура лөсөдөм бөрын первојја лунјасас-жө красногвардејскөй отрядјас да краснөй партизанјаслөн отрядјас завојутөм свободаөс морөснаныс дорјөмөн, успешнөја жугөдїсны атакајасө пыцкөсса контрреволюцијалыс: Керенскөйлыс, Красновлыс, Калефінлыс, Дутовлыс—да чорыда кучкїсны немецкөй оккупантјас куҢа.

Велїкөй Октабрскөй социалистическөй революција би пыцкын лөсөдөм Советјаслөн республика вылө, колдөн первојја актөн вөлі мїр јылыс декрет, лок пон моз ускөдчїс международнөй империализм да мед вөз Германїјалөн империализм.

1918-дд вөса јанвар 28-дд лунд Ленин кырымалїс историческїј декрет Рабоче-Крестанскөй Краснөй Армија лөсөдөм јылыс.

Подлөј изменнїкјас Троцкїј да Бу-

харїн торкалїсны мїјанлы сїдө кадө сещөм колана мїр вөчөм. Тајдө кылытөм предагелствонас ползујтчөмөн, австро-германскөй империализм ассыс војскасө мөдөдїс Советскөй Украина да Белоруссия вылө. Австро-германскөй регуларнөй армија уна пөв вевтыртїс і лыднас і вооруженїје куҢа том Советскөй республикалыс военнөй вынјасөс. Советјас страна вөзө сувтїс мог—мездыны рөдинаөс интервентјасыс.

Колдө вөлі пролетарскөй диктатуралөн јон наөежнөй оплот, колдө вөлі вылө, централизованнөй армија. I тајдө армијалыс Советскөй Россиясө рабочөјјас да крестанаяс усїліјејасөн Ленин—Сталин партија вескөдлөм улын вөлі лөсөдөма.

Аслас чужан первојја лунјасас-нын Краснөй Армија сетїс зев чорыд отпор германскөй интервентјаслы. Германскөй империализмлөн полчїшщөјаслы отпор сөтан лун лөїс славнөй Рабоче-Крестанскөй Краснөй Армијалөн традиционнөй годовшщина лундн.

Революционнөй духөн да став трудөвөй народкөд асланыс кровнөй јїтөдөјасөн шыглун да лїшїтөмјас терпїтг, жынвыјд пастөм да омблө

вооружоннѡ, Краснѡй Армія 4 во чѡж победоноснѡја отражайтис белогвардејскѡй контрреволюціалыг да иностраннѡй интервенціалыг наѡиск да торпыригѡз жугодис најѡс.

Краснѡй Армія весалис сѡветскѡй му немецкѡй оккупантјасыс, кодјас зилсны пѡртны свободнѡй Украинаѡс асланыс колоніјаѡ. Сіјѡ жугодис да

бырдѡдис Антанталыс кујим поход да белобандитјаслыг полчищејас. Сіјѡ шыбытис сѡветскѡй му вылыс јапонскѡй разбойникјасѡс. Сіјѡ честѡн дорјис Великѡй Октабрылыг завојеваніјесѡ да обеспечитис сѡветјас странаса ужалыг јѡзлы социалистическѡй олом мѡрнѡја стрѡитѡм.

Выл тыпа Армія

Краснѡй Арміялѡн куслытѡм славаѡн шымыртѡм победајасыс вѡставѡны сіјѡн, мыј тајѡ выл тыпа армія, код коѡѡс некор ез-на тѡдлы человечествѡн исторіја.

Краснѡй Армія да Војенно-Морскѡй Флот—сіјѡ вооружоннѡй народ.

„Вескѡдинвыд-ѡ ті внимајіе јортјас,—вѡсталіс Сталин јорт Краснѡй Арміялы 10 во тыран луѡѡ,—мыј важ кадса, да і ѡні капиталистическѡй странајасын народ повліс да воѡ полѡ арміяыс, мыј народ да армія костын сушествујтѡ преграда, коді пошѡ арміяѡс народыг? Но, а мѡјан? Мѡјан, мѡѡдрѡ, народ да армія составлајтѡны ѡтѡ быдсаѡс, ѡтѡ семја. Некоѡн мѡрын абу народсаѡ армія дѡнѡ се шѡѡм раѡејтана да тѡждысана отношевіејасыс, кызі мѡјан. Мѡјан арміяѡс раѡејтѡны, сіјѡс уважајтѡны, тѡждыѡны сы вѡсна. Мыјла? Сы вѡсна, мыј медвоѡззаныс мѡрын рабочѡјјас да крестана лѡсѡѡдисны асыныс собственнѡй арміја, коді служитѡ ѡс господады, а вѡвлѡм рабјаслы, ѡні мездѡм рабочѡјјаслы да крестаналы.

Со коѡні мѡјан Краснѡй Армія вынлѡн истѡчныкыс“—Таын-жѡ і лѡѡ, кыз вѡсталіс Сталин јорт, медвоѡззѡ основнѡй особенностыс мѡјан Краснѡй Арміялѡн, мездѡм рабочѡјјаслѡн да крестаналѡн победоноснѡй арміялѡн, Октабрскѡй революціја арміялѡн, пролетариат дѡктатура арміялѡн.

Мѡјан Краснѡй Арміялѡн мѡѡѡ особенност, кызі инѡѡ Сталин јорт, сыын, мыј сіјѡ лѡѡ „мѡјан страна-са народјас костын братствѡлѡн

армія, мѡјан странаса нарѡитѡм народјасѡс мездан армія, мѡјан странаса народјаслыг свобѡда да незавѡсіѡмѡст дорјан армія“

Којмѡѡ особенностыс лѡѡ сыын, мыј мѡјан Краснѡй Армія јѡжтысѡѡма интернационализм духѡн, мукѡѡ народјас дорѡ уважевіејас духѡн.

Большевістскѡй партијалѡн вождјас Ленин да Сталин—Краснѡй Арміялѡн организаторјас да вождјас. Најѡгѡжтѡмјас куға, најѡ непосредственнѡй вескѡдлѡм улын стрѡитѡчис, быдміс да побеждајтис Краснѡй Армія. Выл арміјасѡ стрѡитан авангардын, сіјѡ бојечјас медвоѡззѡ шеренгаын, мунісны болшевікјас.

300 сурс болшевік—партијалѡн ставсыс 65 прѡцент вѡліны гражданскѡй војна фронтјас вылын, меѡса решајушѡѡј сіјѡ участокјасын. 50 сурс партијаса шленјас усѡсны Ленин—Сталин ѡелѡ вѡсна храбрѡјјас смертѡн.

Гражданскѡй војнаын победајас шѡѡѡѡѡма большевістскѡй партијалѡн предатель Троцкілы да бухаринско-пјатаковскѡй бандалы паныда беспѡщаднѡй тышын.

Сус сѡветскѡй чекістјас, кодјас аскаѡѡ ердѡѡдисны да бырдѡдалісны уналыда контрреволюционнѡй заговорјас, вѡліны Краснѡй Арміялѡн первојја отсасыејасѡн сылыг врагјасѡ грѡмитѡмын.

Гражданскѡй војнаын победѡитѡм бѡрын, сѡветскѡй му интервентјас да белобандитјас полчищејасыс весалѡм бѡрын, рабочѡй класс да ужалыг крестана Ленин—Сталин большевістскѡй партија вескѡдлѡм улын топыда кутчысны социалистическѡй строїтелство дорѡ.

Победајаслѡн плодјас

Красној Армијалы да Флотлы кыз во тырбм куза всенароднѡј праздник став страна встречајтѡ всемирно-историческѡј победајас дырји, кодјасѡс шедѡѡма Ленин—Сталин партија вескѡѡлѡм улын.

Му шар ѡти квајтѡд јукѡнын победитис социализм. Сјѡ победитис окончательнѡја да бергѡдчытѡм вылѡ, сјѡ пырис бытѡ.

Бѡрѡколѡм аграрнѡј странасан СССР пѡри вынѡбра индустриалнѡј державаѡ. Посы, торпыригѡс виѡму овмѡсјаса странасан—мирын меѡса тырыс социалистическѡј виѡму овмѡса странаѡ.

Миллионжын советскѡј тракторјас ужалѡны социалистическѡј мујас вылын.

Пемыд да неграмотнѡј странасан СССР пѡрис меѡса воѡынмуныс культуралѡн странаѡ.

Сѡветскѡј народ имеитѡ Сталинскѡј Конституција, мирын меѡса демократическѡј Конституција. СССР-ын быд ужалыс мортлы обеспечитѡма да гарантѡрујтѡма уж вылѡ право, шојчѡм вылѡ право, велѡдѡчѡм вылѡ право. Быдмис да јонмис народјаслѡн дружба. Жугѡдны поѡтѡм јон сѡвет

скѡј народлѡн моралнѡј да политическѡј ѡтужалуныс.

Социализм стрѡитѡм вѡсна тышын сѡветскѡј народ большевистскѡј партија вескѡѡлѡм улын лѡсѡѡис да јонмѡѡис надежнѡј, провереннѡј карательнѡј органјас да мијан рѡѡиналыс свобода да независимѡст дорјан средствѡјас.

„Вел уна во чѡжѡн Сѡветскѡј власт кужис шедѡѡны сјѡс, мы мијан рѡѡиналѡн ем ѡни аслас распораженѡјеын, кызѡ прѡверитѡм карательнѡј органјас да бура оснаситѡм Красној Армија, сјѡ и ортсыса отношенѡјејас јукѡнын мирлѡн последователнѡја нуѡдан политика. Сѡмын тајѡ достѡженѡјејас емлуннас објаснајтѡ сјѡ факт, мы сѡветскѡј народ дакѡвајт во-нын со избавитѡѡма војеннѡј столкновѡјејасыс, пѡлзујтѡчѡ мирнѡј олѡм благојасѡн да имеитѡ позанлун возѡ нуѡдны ассыс мирнѡј ужсѡ“ (Ставојузса Коммунистическѡј (большевикјас) партија централнѡј Комитетлѡн став бѡрјысысјас динѡ 1937-ѡд вога декабр 6-ѡд лунса шыѡдѡчѡмыс).

Народ раѡејтѡ ассыс армија.

Мир кутан ѡелѡ дугдывтѡг дорјѡг, сѡветскѡј народ некѡр оз вунѡдлы капиталистическѡј кышалѡм јылыс да аслас рѡѡина јонлуныс, врагјаслы сјѡ неѡрѡступнѡј луныс азѡ аслас мирнѡј уж успехјаслыс главнѡј залѡсѡ. I сјѡ вѡшта ыжыджык раѡејтѡмѡн крепитѡ рѡднѡј Красној Армијакѡд, рѡднѡј Красној Флоткѡд ассыс жу-гавтѡм ѡтужалунсѡ.

Красној Армијасан да Флотсан 65 депутат, кодјасѡс ѡтсѡгласѡн мѡѡѡѡма ужалыс јѡзѡн Верховнѡј Сѡветѡ,—народјас Армијалѡн тајѡ жу-гѡдны поѡтѡм ѡтужалуныслѡн да сылѡн сы дорѡ поѡтѡм раѡејтѡмлунлѡн јаркѡј демонстрација.

„А мы лѡб аслас армија дорѡ народлѡн раѡејтѡм? Сјѡ лѡб, мы сеѡѡм армија кутас имеитны зев

јон тыл, мы сеѡѡм армија лѡб не-победѡмѡј“. (Сталин)

Ѳкмысѡс миллиѡн бѡрјысыс, кодјас ѡтсѡгласѡн гѡлѡсујтисны декабр 12-ѡд лунѡ беспартијнѡјјас да коммунистјас сталинскѡј блокѡн кандидатјас вѡсна,—меѡ бур серпас великѡј вожд кывјас дорѡ.

Красној Армија ем первокласснѡј, мирын меѡса јон армија.

Мијан армија, кызѡ некуѡѡм мукѡд, јон аслас крепыд, квалифицированнѡј большевистскѡј кадрјасѡн, кодјас помѡз преданѡс аслас правѡтельствѡлы, большевистскѡј партијалы да великѡј Сталинлы.

Красној Армијалѡн јѡз—замечательнѡј јѡз. Сѡмын мѡд пјатѡлетка војасѡ награѡитѡма Сѡветскѡј Сојуз орѡејасѡн командѡрјасѡс, политработ-

Зев ыжыд массово-політическóй уж нубдiсны Красно́й Арміялòн агитаторјас Верховнóй Сòветò бòрјысòм кежлò лòсòдчан кадын.

Красно́й Арміяыс воòм бòрын, бо-жецјас прiнiмајтòны меòса актiвнóй участiе полiтическóй, сòветскóй да общественнóй быд ужын. Сiз на-прiмер Московскóй военнóй округ-лыс частјас комплектујтан сòмын òтi районын сiктса да районнóй сò-ветјас составын лыддысòò 3086 крас-ноармејец—террiториалнóй частјасыс переменнiкјас.

Льенiн—Сталин партијаòн, рабочòй класс делò вòсна, став человечест-воòс рабствоыс да експлоатацiја улыс мездòм вòсна героическóја, са-моотверженнóја тышкасан духòн воспiтајтòм, мiжан Красно́й Арміја,

Сòветскóй патриотiзмлòн великóй вын

„Отечествоòс дорјòм ем свјашщен-нóй долг СССР-са быд гражданин-лòн“—тајò великóй кывјасыс Сталин-скóй Конституцiялòн ñе сòмын мòв-јасын, но i делò вылын мiжан бојецјаслòн.

10 воòн мiжан доблестнóй погранич-никјас кутiсны 10 сурсыс унжык шпионјасòс да налыс пособникјасòс, кодјас мòдòдòсòны капиталистическóй кышчалòмòн. Исключительнóй героизм петкòдлòн бојецјас да командiрјас сòветскóй границајас дорјiгòн.

Со òтi, рòфиналы беззаветнóја пре-данностлòн, красно́й бојецјас героi-ческóй патриотiзмлòн, уна прiмерјас пòвсыс.

Јапоно-Манчжурскóй налотчiкјас-кòд тышын 1936-òд вòса нојабр 26 òд луно вòлi ранiтòма бојец-погранич-ник—уралскóй колхозник Василiј Ба-ранов. Вынтòммòм да штыкјасòн сущòдлòм, Василiј Баранов воòò тышкасò, асыс му дорјiг. Кор сiјò усiс, сiјòс кышчалiсны јапоно-манч-журјас да, асланыс пулемјотјас бiòн вевтгысòмòн, нуiсны сiјòс граница воòòн. Сiјòс вайiсны чужòй карò, чужòй мiрò. Сiјòс пондылiсны мечiт-

мижан Красно́й Флот, кыг жугòдны поэтòм увосјас сулалòны социалистическóй революцiялыс великóй завоје-ванiејасòò вiзòм вылын.

Сталинскóй пјатилеткајас војасò странаòс индустриализирујтòмын побе-дајас поòув вылын муртавтòмòз быд-мис техническóй оснашченностыс мi-жан арміялòн да флотлòн. Тајò во-зынмуныс техниканас iскуснòја вла-дејтòны бојецјас да командiрјас, сò-ветскóй мувывса славнóй патриотјас, кодјас сòветскóй правiтелство чукòс-тòм сертi лубòй минутаын даòсò сувтны асыныс социалистическóй рò-финасò дорјòм вылò, честòн воòò нубдны героическóй традицiяјасòò Рабоче-Крестанскóй Красно́й Армі-ялыс.

ны, но сiјò òткажитчiс отсòгјасыс, ачыс мыскалiс асыс ранајасòò да кòртавлiс најòс. Быдлуи дòпросiтiсны Василiј Барановòс, сысан мiжан укреп-ленiејаслыс да частјаслыс располо-женiе тòдмавын зiлòмòн. Сiјòс пон-дылiсны нòбны. Сы вылò вочакывјòн Баранов јавiтiс голодовка: òтказы-вајтчiс сојаныс да ваыс. дòпросiтыс-јас заводiтiсны вòчавны пыткајас. Василiј Баранов чòволiс, асыс до-мòмсò нiнòмòн петкòдлытòг. Нiòтi кыв ез пет сiјò вомыс. Кымынкò луи мыстi Василiј Баранов кулi пыткаыс да омòлтчòмла.

Василiј Барановòс, асланым рòфи-налыс мужественнóй пiòс, воспiтајтiс Красно́й Арміја.

Рабочòјјас, колхозникјас, пионерјас сетòны меòса дејственнóй отсòг по-граничникјаслы, подозрительнòјасòс заòерживајтòмòн, шпионјасòс да на-лыс пособникјасòс кутны отсалòмòн.

Чест да слава мiжан пламеннóй патриотјаслы! Наòн јон мiжан рòфина, јон сòветскóй народ, кодi некодлы оз лез посагнитны асланым сòвет-скóй му вылò весiг вершòк куза.

Јонмѳдны вынсѳ сѳветскѳј дьржавалыс

Фашістскѳј агрессорјас ѳзтісны-нын војналыс пѳжар Іспаніјаын да Китајын; најѳ бешеннѳја лѳѳѳѳны контрреволюціоннѳј војна СССР-лы паныд. Медым кокнѳдны СССР вылѳ ускѳдчѳмсѳ, фашістјас кѳсѳѳны взорвітны сіјѳс пышкѳсганыс, сіјѳ целѳн міјан странаѳ шпѳнјасѳс да дѳверсантјасѳс мѳѳѳѳѳмѳн. Тајѳ надобностјас вылѳ меѳса усерднѳј агентјасѳс фашістјас азтісны презренинѳј троцкістско-бухарінскѳј свора пышкыс. Тухачевскіј-јас, гамарнікјас да мукѳд чьловечество отребјејас отсѳгѳн, кодјас отѳн і розыцаѳн зѳлісны вузалавны міјанлыс рѳѳна, јапоно-германскѳј фашістјас наѳейтисны омѳлтчѳдны Красној Арміялыс бојевѳј вынсѳ, стрѳітисны сіјѳс верман план.

Фашістскѳј гаѳнаѳс ламѳѳѳѳмѳн, сылѳн вредѳтелстволыс послєдствіејасѳс ырѳѳѳѳмјасѳн, міјан страна лоіс нѳшта-на вынажыкѳн да јонжыкѳн. Сѳветскѳј народлѳн морально-політїческѳј ѳтувалуныс лоѳ вернѳј залогѳн воѳѳ Красној Арміја бојевѳј вынјѳр быдмѳмлы. Тајѳс став вынѳн демьнстрїрујтисны СССР-са Верховнѳј Сѳвєгѳ ѳрґысѳмјас да сіјѳ ѳтувалуныс, кодѳн сѳветскѳј народ встрєтїтис аслас соціалїстїческѳј парламент первој сєссїялыс рєшєнїејасѳс сѳветскѳј дьржавалыс вынјѳрсѳ јонмѳѳѳм јылыс.

Бодрѳја да уверєннѳја став народјаскѳѳ ѳтщѳщ пырѳ Красној Арміја аслас сушєствувјѳтѳмлы 21-ѳѳ во вылѳ. Сылѳн выныс—народлѳн вын—жугѳдны вермытѳм.

Мї кутам нѳшта буржыка, нѳшта упорнѳјжыка ужавны Красној Арміялыс да Војєнно-Морскѳј Флот бојевѳј да політїческѳј вынсѳ јонмѳѳѳм вылын; нѳшта буржыка, настојчївѳјжыка да упорнѳјжыка овлаѳейтны болшєвїзмѳн; совершенствувјѳтны асыным војєннѳј тѳѳѳмлуннымѳс, ас-

сыным кужанлуннымѳс, помѳѳ іспользујтны ѳнїја бојевѳј тєхнїка, јонмѳѳны ужсѳ Осоавїахімлыс.

Пѳшщадатѳг да музлытѳг кутам ерѳѳѳѳданы врагјасѳс да налыс агентјасѳс, кѳт кушѳм мед муѳєрѳс да ізворотлївѳјѳс најѳ ез вѳвны, ыєщкыны најѳс вужнас да нѳтї колтѳѳ, дугдывтѳг кыпѳдны революціоннѳј суслун, сіјѳс максїмалнѳј чуткостѳн да јортнога тѳждысѳѳѳн сочєтајѳѳмѳн, кор дєлѳыс мунѳ мїјан јѳзјас јылыс, чєстнѳј работнїкјас, партїнѳј да ыепартїнѳј болшєвїкјас јылыс.

Нѳшта ыжыджык єнєргїјаѳн кутам нувы воспїтатєлнѳј уж мїјан томјѳз пѳвсын, героїческѳј єпїзодјасѳн тыр граждєнскѳј војна історїја прїмерјас вылын, воспїтајтны сѳветскѳј патрїотїзмлыс пламеннѳј чувствє, ѳзјѳдны наѳн сѳлѳмјаснысѳ том сѳветскѳј граждєналыс. Краснознаменнѳј лєнїнско-сталїнскѳј комсомол пыр вѳлї вернѳј отсєсыѳн мїјан болшєвїстскѳј партїјалѳн соціалїзм страналыс вооружєннѳј вынјасѳс стрѳїтан да јонмѳѳѳн дєлѳын. ВКП(б) ЦК-лѳн ыєважѳнса рєшєнїєыс меѳса прѳверєннѳј да грамотнѳј комсомолецјасѳс полїтрукѳс вєжысјасын да сылы отсєсысјасын ужавны кыскѳм јылыс ѳязывајтѳ комсомолецјасѳс ужавны сїзі, меѳым заслужїтны право лоны Красној Арміяын полїтїческѳј работнїкѳн.

Выл струја колѳ сєтны шєфскѳј оргєнїзацијајас ужѳ, кыскыны ужалыс јѳзлыс меѳса паскыд слѳј војєннѳј дєлѳ дѳрѳ, добїтчыны меѳым ужалыс јѳзлѳн Красној Арміја вылын шєфство нѳшта јонжыка цєментїрујтис арміялыс да народлыс јїтѳѳсѳ.

Тајѳ могјасѳс выпѳлнїајтїг, пыр кутам помнїтны, мы мї олам капїталїстїческѳј кышєлѳмын, мы јыд мїнутын колѳ лоны начєку да вїчны порѳх кѳсѳн.

І враг-кѳ лыстєс...

Могучѳј Красној Арміја—став мїрын мїрлѳн оплот. Мїјан госудєрствѳлѳн мїрнѳј полїтїкаыс закрєпїтѳ-

ма Сталїнскѳј Констїтуціјаѳн. Војналѳн лѳѳмыс ѳблєвлїтєѳ сѳмын „кор СССР вылѳ ускѳѳчасны војнаѳн лїѳѳ

агрессијаыс мџда-мџдџс дорџџм куза международнџ договорнџ кџсјысџм-јас олџмџ пџртны колан случајјас дырји“. (СССР-лџн Конституција, 49 статта).

Војна ми ог кџсјџ, но тышџ пыр дасџс. Горе сылы лоас, кодџ кџсјас вужны мијанлыс свјашщеннџ границајас! Став локлуныс і лџглуныс 170 милліона сџветскџ народлџн кџссас враг јур вылџ, кодџ лыстас ускџдчыны мијан вылџ. Красној Армија став сџветскџ народјаскџџ џтџџщ кутас нџјтны да бырџдны врагџс сџі, кызі велџџџ сџјџс Сталин јорт, кызі велџџџ сџјџс Ворошилов јорт: нџјтны врагџс аслас тџрритџрија вылын, бырџдны сџјџс вужнас да нџџи колтџг!

Мијан бојевџ лозунгџн быд ужны лоџны мијан раџејтана нарком Ворошиловлџн кывјасыс:

„Рабоче-Крестьянскџ Красној Армија, кызі-і став Сџветскџ Сојуз, дас пыр овны мирџн став миркџџ. Но Красној Армија сџј-жџ дас быд минутын порошокџ пызјыны врагџс, кодџ лыстас ускџдчыны ужалыс јџзјас страна вылџ.

Мијан армија сушществуетџ оз ускџдчџм вылџ, но сџмын мијан рџџина вылџ враг ускџдчан моментџ. Сџјџ лоас меџса нападајтысџн став коркџја нападајтыс армијајас пыс, враг-кџ сџјџс вайџдас сетчџџ“.

Бостџма № 3 1938 воса „Спутник агитатора“-ыс.

ІВАНОВ ЈОРТЛӨН ПІГМӨ ДА СТАЛЫН ЈОРТЛӨН ВОЧАҚЫВ

СТАЛЫН ЈОРТЛЫ

*(Курскöј областса, Мантуровскöј рајонса ВЛКСМ рајкомын штатнöј
пропагандіст—Іван Філіпповіч ІВАНОВГАҢҢ)*

дона Сталин јорт, убедително қора разјаснитны меным ташом вопрос: мијан местајас вылын да і комсомол обкомын ем кык понатіје мијан странаын социализмдөн окончательнöј победа јылыс, мөд ногөн-кө, путајтöны противоречіејаслыс первој группа мөд группакөд. ТИЈАН трудјасын Советскöј Сојузын социализм суфбајас јылыс мунö сорні противоречіејаслөн кык группа јылыс—ортсысајас да пыщкөссајас јылыс.

Противоречіејаслөн первој группа јылыс гөгөрвоана, мыј ми најос разрешитім — страна пыщкын социализм победитіс.

Ме көсја полудитны вочақыв противоречіејаслөн мөд группа јылыс, мөд ногөн-кө, социализм страна да капитализм костын. Ті инданныд, социализмдөн окончательнöј победа означатө ортсыса противоречіејас разрешитөм, имеитө тырвыјө гарантіја интервенціјаыс, а сіз-кө, капитализм реставраціјаыс. А противоречіејаслыс тајө группасө поэо разрешитны сөмын став странајасса рабочөјјас вынөн.

да і Ленин јорт велөдліс мијандс— „Окончателно победитны поэо сөмын мірөвөј масштабын, сөмын став странајасса рабочөјјас öтува вынјасби“.

Кор вөлі ВЛКСМ обкомын штатнöј пропагандістјаслөн семинар вылын, ме ТИЈАН трудјас вылө подуласөмөн, шуі, мыј социализмдөн окончательнöј победа вермас лоны мірөвөј масштабын, но обкомовскöј работнікјас— Уроженко (обкомолса первој секретар) да Качелков (пропаганда куза інструктор) менсым выступленіејөс

квалифіцирујтöны, кызі троцкістскöј вылазка.

Ме заводиті лыдфыны налы тајө вопрос кузаыс ТИЈАН трудјасыс цитајас, но Уроженко щөктіс меным тупкыны трехтомнык, шуөмөн, мыј „Сталин јорт сорнитліс 1926-өд воын, а мијан ем-нын 1938-өд во, сек мијан ез вөв окончательнöј победа, а өні ем і мијанлы өні думайтны интервенціја да реставраціја јылыс неқызі озков“; возө, сіјө шуө,— „мијан өні ем социализмдөн окончательнöј победа да ем тырвыјө гарантіја интервенціјаыс да капитализм реставраціјаыс“. І сіз менө лыддысны троцкізм пособыкөн, вештісны пропагандістскöј уж вылыс да сувтөдісны вопрос комсомолын сулалөм јылыс.

Кора, Сталин јорт, разјаснитны— ем-ө мијан социализмдөн окончательнöј победа, либө нөшта абу-на? Вермас лоны, ме нөшта ег-на азы содтөд өніја материал тајө вопрос кузаыс, өніја кадлөн вежсөмјаскөд јитөдын.

Ме сіз-жө лыдда Уроженколыс вөталөмсө антибольшевістскөјөн, „тајө вопрос кузаыс Сталин јортлөн тајө трудјасыс неуна важмісны“. да правільнө-ө вөчісны обкомолса работнікјас, менө троцкістдөн лыддымөн? Тајө меным зев өбиднө да оскорбителнө.

Кора, Сталин јорт, ен өткажитөј корөмын да сетөј вочақыв адрес куза—Курскöј областса Мантуровскöј рајон, Первој Засемскöј сиктсөвет, Иван Філіпповіч Ивановлы.

І. ІВАНОВ.

ІВАН ФІЛІППОВІЧ ІВАНОВ ЖОРТЛЫ ВОЧАКЫВ

Ті, ферт, правѣс, Іванов жорт, а Ті-жан ідејнѣ протівнікјасыѣ, мѣд ногн-кѣ Уроженко да Казелков жортјас—абу правѣс.

І со мыјла.

Абу сомнѣніје, мыј ѳті странаын социализм победа јылыс вопрос, тајѣ случајас, міјан странаын—імеітѣ кык шѣлѣс сторона.

Міјан странаын социализм победа јылыс вопрослѣн первој сторона шымыртѣ міјан страна пышкын классјас взаімоотношеніејаслыс проблема. Тајѣ — пышкѣсса отношеніејаслѣн јукѣн. Вермас-ѳ міјан страна са работѣј класс венны протіворечіејас міјан крестанствокѣд да лѣсѣдны сыкѣд сојуз, сотрудычество? Вермас-ѳ міјан страна са работѣј класс міјан крестанствокѣд сојузын жугѣдны міјан страна са буржуазіаѣс, мырѣѣны сылыс му, заводјас, шахтајас да с. в. да стрѣітны асла вынјасѣн классјас-тѣм вылѣ общество, полнѣј социалистическѣј общество?

Ташѣмѣс проблемајасыс, кодјас јітѣмаѣс міјан странаын социализм победа јылыс вопрослѣн первој сторонакѣд.

Лѣнінізм тајѣ проблемајас вылас вочавіѣд положітелнѣ. Лѣнін велѣдѣ, мыј „міјан ем став коланаыс полнѣј социалистическѣј общество стрѣітѣм вылѣ“. Сіѣ-кѣ, мі вермас і долженѣс асланы вынјасѣн венны асыны буржуазіа да стрѣітны социалистическѣј общество. Троцкіј, Зіновјев, Каменев да мукѣд господа, кодјас бѣрынжык лоісны шпіонјасѣн да фашизмлѣн агентјасѣн, отрїцајтїсны міјан странаын социализм стрѣітны поѣанлун мукѣд странајасын, капиталистическѣј странајасын социалистическѣј револуціа предварітелнѣј победатѣг. Тајѣ господаыс збылыс-сѣ кѣсїсны бергѣдны міјанлыс странанымѣс бѣрѣ, буржуазіа развітіе туј вылѣ, асыныс отступнїчествосѣ мукѣд странајасын „револуціа победа“ вылѣ фалшівѣј ыстысѣмјасѣн тупкѣмѣн. Бурещ та јылыс і мунїс спорыс міјан партїјалѣн тајѣ господаыскѣд. Міјан страна развітіелѣн возѣ

мунѣмыс петкѣдліс, мыј міјан партїја вѣлі прав, а Троцкіј да компанијеыс вѣліны неправѣс. Ѵд тајѣ каднас мї вевјалїм-нїн бырѣдны асыным буржуазїа, лѣсѣдны братскѣј сотрудычество асланы крестанствокѣд да стрѣітны кызвыннас социалистическѣј общество, мукѣд странајасын социалистическѣј револуціа победа абутѣм-лун вылѣ віѣдѣтѣг.

Таѣ сулалѣ ѣелѣыс міјан странаын социализм победа јылыс вопрослѣн первој сторонакѣд.

Ме думајта, Іванов жорт, мыј Уроженко да Казелков жортјаскѣд Тїјан спорныѣ оз іны вопросјасыслѣн тајѣ сторонаыслы.

Міјан странаын социализм победа јылыс вопрослѣн мѣд странаыс шымыртѣ міјан страналѣн мукѣд странајаскѣд, капиталистическѣј странајаскѣд взаімоотношеніејаслыс проблема, міјан страна са работѣј класслѣн мукѣд страна са буржуазіакѣд взаімоотношеніејаслыс проблема. Тајѣ—ортсы-са международнѣј отношеніејаслѣн јукѣн. Вермас-ѳ ѳті страна са побѣівшѣј социализм, кодѣс кышалѣны унз јон капиталистическѣј странајас, лыѣѣны асѣ тырвыѣд гарантірованнѣјѣн, војеннѣј ускѣдѣдѣм (інтервенціа) опасностыс, да, сіѣ-кѣ, міјан странаын капитализм восстановїтны бостчылѣмјасыс? Вермасны-ѳ міјан работѣј класс да міјан крестанство асланы вынјасѣн, капиталистическѣј странајас са работѣј класс серјознѣј отсѣгтѣг венны мукѣд странајас са буржуазіаѣс сіѣ-жѣ, кызі најѣ венїсны асыныс буржуазіасѣ? Мѣд ногн шуѣмѣн: поѣд-ѳ лыѣѣны міјан странаын социализмлыс победа окончателнѣјѣн, мѣд ногн-кѣ свободнѣјѣн војеннѣј ускѣдѣдѣм да капитализм восстановїтан опасностыс, условїе дырїї, кор социализмлѣн тајѣ победаыс ем сѣмын ѳті странаын, а капиталистическѣј кышалѣм сушествујтѣ возѣ?

Ташѣмѣс проблемајасыс, кодјас јітѣмаѣс міјан странаын социализм победа јылыс вопрослѣн мѣд сторонакѣд.

Лѣнінізм тајѣ проблема вылас вочавіѣд отрїцателнѣ. Лѣнінізм велѣдѣ,

мы] „соціалізмлѣн окончательнѣй побѣда буржуазнѣй отношеніеяс реставраціаыс тырвыѣ гарантія смыслын поѣана сѣмын международнѣй масштабын“. (Віѣд ВКП(б) XIV-ѣд конференціа резолюціаыс). Таѣд лѣб, мы] международнѣй пролетаріатлѣн серѣознѣй отсѣг ем сіѣд вын, кодтѣг оз вермы лѣны рѣшѣтѣма ѣтѣк странаын соціалізм окончательнѣй побѣдалыс мог. Таѣд, ѣерт, оз лѣ, мы] мѣ асным долженѣс пукавын, кіяс лѣдѣмѣн, ортсысаы отсѣг віччысѣмѣн. Мѣ дарѣ, международнѣй пролетаріатсаы отсѣг должен лѣны жітѣма мѣан ужкѣд мѣан страналыс оборѣнасѣ јѣнмѣдѣм куѣа, Краснѣй Арміа да Краснѣй Флот јѣнмѣдѣм куѣа, став странаѣс војеннѣй ускѣдѣмкѣд да буржуазнѣй отношеніеяс реставрірујтны бѣстчылѣмјаскѣд тыш вылѣ мобілізујтѣм куѣа.

Со мы] вісталѣ та јылыс Лѣенін:

„Мѣ олам не сѣмын государствоын, но і государствояс сістѣмаын, да імперіалістѣческѣй государствојаскѣд орчѣдн сѣветскѣй республикалѣн сушѣствувјтѣм дыр кад чѣж немыслѣм. Медѣѣрын, лѣбѣ ѣтыс, лѣбѣ мѣдыс побѣдѣтас. А кор сіѣд помыс воас, сѣветскѣй республика да буржуазнѣй государствояс кѣстын вел уна медѣа ужаснѣй столкновеніеяс неіѣбежнѣјѣс. Таѣд лѣб, мы] господствувјтѣс класс, пролетаріат, сіѣд-кѣ сѣмын кѣсѣд да кутас господствувјтѣны, должен докажітны тајѣс і аслас војеннѣй організаціаѣн“ (XXIV, т., 122 лѣстѣ).

І воѣд:

„Мѣанѣс кыщалѣма јѣзѣн, классјасѣн, правѣтелствојасѣн, кодјас восѣдн петкѣдлѣны мѣан дѣнѣ лѣг-лун. Колѣ помнітны, мы] быдѣікас ускѣдѣмѣс мѣ пыр сі јылынѣс“ (XXVII, т., 117 лѣстѣ).

Шубѣма јѣса да крепыда, но честнѣја да правдѣвѣја, мѣчмѣдтѣг, кыжі кужліс віставны Лѣенін.

Тајѣд предпосылкајас подув вылас Сталінлѣн „Лѣенінізм вѣпросјасын“ вѣдлі шубѣма:

„Соціалізмлѣн окончательнѣй побѣда ем полнѣй гарантіа інтервенціа попыткајасыс, а сіѣ-кѣ і реставраціаыс, ѣд реставраціаѣд мыјкѣ-мында серѣознѣй бѣстчылѣм вермас імеітны мѣста сѣмын ортсысаы серѣознѣй отсѣг дыржі, сѣмын международнѣй капітал отсѣг дыржі. Та вѣсна мѣанлыс револуціа подѣержѣтѣм став странајасса рабочѣјјас-саы, а медѣа-ынн побѣда сіѣд рабочѣјјасыслѣн кѣт кымын-кѣ странаын ем первој побѣдѣвшѣй страналы колана условіе інтервенціа да реставраціа попыткајасыс полнѣй гарантіалѣн, колана условіе соціалізм окончательнѣй побѣдалѣн“ („Лѣенінізм вѣпросјас“, 1937 во, 134 лѣстѣ).

Збылыс, вѣлі ескѣн тѣшкоѣ да глупѣ тупкыны сінјас капіталістѣческѣй кыщалѣм факт вылѣ да мѣвпавны, мы] мѣан ортсыса врагјас, на-прімер, фашістјас, оз бѣстчылыны лѣсалан случајын вѣчны СССР вылѣ војеннѣй ускѣдѣмѣс. Сіѣд вермасны мѣвпавны сѣмын сінтѣм бахвалјас лѣбѣ ѣѣбѣм врагјас, кодјас кѣсѣдны унмовскѣдны народѣс. Ез омѣлжыка тѣшкоѣ вѣв ескѣ отрѣцајтны, мы] војеннѣй інтервенціалѣн ічѣтѣк успех случајын інтервентјас заводѣтласны југѣдны наѣн бѣстѣм рајѣнјасын сѣветскѣй стрѣд да восстановітны буржуазнѣй стрѣд. Сѣенікін лѣбѣ Колчакѣмѣј ез восстановітлыны наѣн бѣстѣм рајѣнјасын буржуазнѣй стрѣд? Мыјѣн фашістјас буржыкѣс сѣенікіныс лѣбѣ Колчакыс? Отрѣцајтны војеннѣй інтервенціалыс лѣбѣ реставраціа попыткајасыс опаснѣст капіталістѣческѣй кыщалѣм сушѣствувјтѣгѣдн вермасны сѣмын головоѣапјас лѣбѣ ѣѣсасыс врагјас, кодјас кѣсѣдны тупкыны бахвалѣствоѣн ассыныс враждѣбнѣст да кодјас стараятѣдны демобілізујтны народѣс. Но поѣдѣ ѣдѣдны соціалізмлыс побѣда ѣтѣк странаын окончательнѣјѣдн, сіѣд странаыс-кѣ імеітѣ ас гѣгѣрыс капіталістѣческѣй кыщалѣм да сіѣд-кѣ абу тырвыѣд гарантіѣрован інтервенціа да реставраціа опаснѣстыс? Гѣгѣрвоана, мы] оз поѣ.

Тајѣд сулалѣ ѣѣлѣыс ѣтѣ странаын соціалізм побѣда јылыс вѣпроскѣд.

Артмѣ, мыј тајѣ вопросы імеітѣ кык пѣлѣс проблема: а) мїан страналѣн пыщкѣсса отношенїејаслыс проблема, мѣд ногѣн-кѣ асыным буржуацїаѣс венан да полнѣј социализм стрѣітан проблема да б) мїан страналѣн ортсыса отношенїејаслыс проблема, мѣд ногѣн-кѣ мїанлыс странаѣс војеннѣј интервенцїа да реставрацїа опасностјасыс тырвыјѣ обеспечїтан проблема. Первој проблемасѣ мїанѣн разрешїтѣма-нын, сы вѣсна мыј мїанлыс буржуацїа бырѣдѣма-нын да социализм кызвыннас стрѣітѣма-нын. Тајѣ шусѣ мїан социализм победаѣн, лїбѣ, стѣчжыка, ѣтї странаын социалїстїческѣј строїтелство лѣн победаѣн. Мї вермїм ескѣ шуны, мыј тајѣ победаыс ем окончательнѣј, мїан странаным-кѣ вѣлі ді вылын да сы гѣгѣр-кѣ ез вѣвны уна мукѣд, капїталїстїческѣј странајас. Но сы вѣсна мыј мї олам огѣ ді вылын, а „государствојас сїстемаын“, кодјаслѣн тѣбчымѣн јукѣныс враждебнѣ относитѣѣ социализм страна дїнѣ, интервенцїалыс да реставрацїалыс опасност лѣѣдѣмѣн, то мї вїсталам вѣссѣн да честнѣја, мыј социализм лѣн победа мїан странаын абу-на нѣшта окончательнѣј. Но татыс петѣ, мыј мѣд проблемасѣ абу-на разрешїтѣма да сїјѣс ковмас-на разрешїтны. Сыыс унжык: мѣд проблемасѣ оз поѣ разрешїтны сїјѣ-жѣ пѣрадокын, кушѣдѣн разрешїтїм первој проблемасѣ, мѣд-ногѣн-кѣ сѣмын мїан страналѣн собственнѣј вынјасѣн. Мѣд проблемасѣ поѣ разрешїтны сѣмын международнѣј пролетарїатлыс серјознѣј зелѣдчѣмјас став мїан сѣветскѣј народлѣн нѣшта јонжыка серјознѣј зелѣдчѣмјаскѣд јїтан пѣрадокѣн. Колѣ јонмѣдны да укрепїтны интернацїоналнѣј пролетарскѣј јїтѣдјас СССР-са рабочѣј класслыс буржуазнѣј странајасса рабочѣј класскѣд; колѣ котырты буржуазнѣј странајасса рабочѣј класслыс полїтїческѣј отсѣг мїан страна-са рабочѣј класслы мїан страна вылѣ војеннѣј ускѣдчѣм случај кежлѣ, сїѣ жѣ, кыѣ котырты мїан страна-са рабочѣј класслыс быд сїкас отсѣг буржуазнѣј странајасса рабочѣј класслы колѣ быд ног јонмѣдны да укрепїтны мїанлыс Краснѣј Арміја, Крас-

нѣј Флот, Краснѣј Авіацїа, Осоавїахїм. Колѣ мїанлыс став народ вїзны мобїлізацїоннѣј даслун состојанїеын војеннѣј ускѣдчѣм опасност воѣны, медым некушѣм „случајност“ да мїан ортсыса врагјаслѣн некушѣм фокусјас ез вермыны суны мїанѣс немвїччыстѣг...

Тїан пісмѣыс тыдалѣ, мыј Уроженко јорт кутчысѣ мукѣд, не ѣк лѣнїнскѣј вїзѣдласјасѣ. Сїјѣ, вѣлѣм-кѣ, утверждајтѣ, мыј „мїан ѣні ем социализм лѣн окончательнѣј победа да ем полнѣј гаранцїа интервенцїаыс да капїталїзм реставрацїаыс“. Оз вермы лѣны сомнѣнїе, мыј Уроженко јорт вужвыјѣныс не прав. Уроженко јортлыс ташѣм утверждѣнїесѣ вермас лѣны обяснїтѣма сѣмын окружајтыс дѣјствїтелност гѣгѣрвѣтѣмѣн да лѣнїнїзмлыс елементарнѣј положѣнїејас тѣдѣтѣмѣн, лїбѣ-жѣ знајтѣѣм том чїновнїклѣн тыртѣм хвастовствоѣн. Мї-кѣ збылыс „їмеїтам полнѣј гаранцїа интервенцїаыс да капїталїзм реставрацїаыс“, то колѣ-ѣ мїанлы та бѣрын јон Краснѣј Арміја, Краснѣј Флот, Краснѣј авїацїа, јон Осоавїахїм, интернацїоналнѣј пролетарскѣј јїтѣдјас јонмѣдѣм да укрепїтѣм? Оз-ѣ ло буржык уна мїлїард шајт сѣм, кодјас мунѣны Краснѣј Арміја јонмѣдѣм вылѣ, сетны мукѣд нуждајас вылѣ, а Краснѣј Арміја чїнтыны мїнїмумѣѣ, лїбѣ весїг распустїтны ѣкѣѣ? Сещѣм јѣз, кыѣ Уроженко јорт, најѣ-кѣ субъектївнѣ весїг преданѣс мїан дѣлѣлы, объектївнѣ ѣпаснѣјѣс мїан дѣлѣлы, ѣд најѣ асланыс хвастовствоѣн вѣлнѣ лїбѣ не вѣлнѣ (сїјѣ ѣк ѣткоѣ) унмовскѣдѣны мїанлыс народѣс, дѣмобїлізујтѣны рабочѣјјасѣс да крестанаѣс да отсалѣны врагјаслы суны мїанѣс немвїччыстѣг, международнѣј осложнѣнїејас случајын.

Мыј їнмѣ сыѣ, Іванов јорт, мыј Тїанѣс, вѣлѣм-кѣ, „вештїсны пропагандїстскѣј уж вылыс да сувтѣдїсны вопрос комсомолын сулалѣм јылыс“, то опасаятчыны Тїанлы сыыс оз ков. ВЛКСМ обкомыс-кѣ јѣз збыл кѣсїѣны лѣны чеховскѣј унтер-ѣфїцер Прїшїбејев кодѣн, поѣд не сомнѣвајтчыны, мыј најѣ ворсгасны сы вылын-

Миѡан странаын оз радејтны Прішібе-
jevјастѡ.

Они Ти верманны судитны, важ-
мис-ѡ „Ленинизм вопросјас“ кыгаыс
известнѡј места ѡти странаын соци-
ализм победа јылыс вопрос куѡа. Ме
ескѡ ачым јона кѡсји, медем сјѡ важ-
мис, медем ез вѡвны воѡѡ свет вы-
лын сещѡм неприятној торјасыс, кы-

зи капиталистическѡј кышалѡм, воен-
нѡј ускѡдѡчѡмлѡн опасност, капитализм
реставрацијалѡн опасност да с. в. Но,
кѡѡ і жал, сјѡ неприятној торјасыс
пыр нѡшта сушцествуйтѡны воѡѡ.

І. СТАЛИН.

1938 вога феврал 12 лун.

Н А Н

(ЦАРИЦЫНӢС ДОРӢДӢМ)
(Повестьыс отрывокъяс) ¹⁾

АЛЕКСЕИ ТОЛСТОИ

ОКМЫСОД ГЛАВЫС

Контрреволюция паскыда паскӧдӧс сӧд борджасӧ Советскӧй государствоса став сывтыртны вермытӧм кражас паста.

Японецъяс бостӧсны Влафивосток, сӧдн Сибир завоужтӧм заводӧтӧмӧн, кодӧи должен пырны зӧк Уралӧз „Великӧй Японияӧ“.

Немецъяс Ганга портын чеччӧдӧсны десант финскӧй буржуазиялы отсӧг вылӧ, кодӧи ождӧдӧ вӧли вӧрӧн советскӧй Финляндияӧс.

Киевын генерал Ежгори вӧтлис Центральнӧй радаӧс—став есеръясӧс, меньшевикъясӧс, либеральнӧй адвокатъясӧс да сиктса учӧительъясӧс, кодъяс ворсӧсны Запорожскӧй Сӧдн да пуктис став Украинаса гетманӧн услужливӧй, немецъяс мӧвп сертӧи, бура воспитайтӧм свӧтскӧй генерал Скоропадскӧйӧс.

Новочеркасскын сонын, немецъяс зашщӧта улын, чукӧртчӧс „сонӧс спасӧтан круг“, код вылын казачеј офицерство да крепыд станичникъяс бӧржӧсны немецъясӧн индӧм том речӧстӧй генерал Красновӧс Всевеликӧй донскӧй војскаса атаманӧ, да Краснов копытчылис круглы сы вылын, мыј ар кежлӧ весалас краснӧйъясые донскӧй округъяс приволжскӧй Царӧцын-кӧд ӧтщӧщ.

Немецъяс, австриецъясые прӧтазанӧеъяс вештӧмӧн, тыртӧсны војскасаӧн став Крымскӧй полуостров да сенӧи спасајтчыс уступчивӧй, зӧк безопаснӧй россијскӧй „либералъяслы“ вӧзжӧсны котыртны крымскӧй правӧтелство.

Тази германскӧй имперскӧй правӧтелство бостӧсис „Великӧй Германиялыс“ паскыда мӧвпыштӧм план реалнӧја олӧмӧ пӧртӧмӧ.

Степъясын, сон да Кубань стыкъяс вылын, добровольческӧй армия, кодӧс март тӧлысын жугӧдӧма большевикъясӧн Јекатеринодар дорын да кодӧи воштӧс ассыс организаторӧс да ве-кӧдлысӧс—Корнѧловӧс—атаман Краснов гостеприимнӧй зашщӧта улын во-часӧн пӧрӧс грознӧй вынӧ. Турция, Германия да Англия сујсӧсны вынӧн да мусерлуни Кавказӧ. Закавказскӧй республикасаӧн нӧшта омӧла-на котыртӧм федерация кӧссӧс,— большевикъяслы став враждебнӧй вынъяс орӧддӧсны сӧйс прӧзрачно-независимӧй республикаъяс вылӧ—меньше-вистскӧй Грузия, Армения да Азербайджан вылӧ, кодъясӧс прӧнудӧтӧма пырыспыр корсны аслыныс озыр покровӧтелъясӧс.

Но муртса-на овны заводӧтчыс советскӧй государствосы меуса чувствительнӧй удар вӧли вӧчӧма Сибирын. Сенӧи советскӧй власт кутчысӧс став вынъяс вӧвлытӧма зелӧдӧмӧн: Сибир должен вӧли вердны нанӧн революцияӧс. Москва тыртӧс комиссаръясӧс телеграммасаӧн: „Нань, нань...“ Россијаыс воыеъясые либӧ сибирскӧй рабочӧйъясые продоволственнӧй отрадъяс возбуждајтӧсны кандовӧй сиктъясӧс, кодъяс вӧзӧсны аввакумовскӧй расколлыс обычајъяс, крепыд хуторанаӧс, кодъяс пукалисны уна сурс десатӧна му да воднӧй угодӧеъяс вы-лын. Тошъяс сибирскӧй купечество муртса кутӧс јарлуно. Каръясӧ разӧдӧм кадровӧй офицерство, стеснајтчытӧг, чукӧртчӧс белӧй сојузъясӧ. Есеръяс, кодъясӧс вӧтлӧма Москваыс

¹⁾ Повестӧ гӧжӧма „Гражданскӧй војналӧн исторӧја“ редакцијаса документъяс да материалъяс сертӧи.

да Питерыс, меншевикјас, учредителнї собранијеса шленјас лѡбѡдїсны Советскѡј Россїяыс сещѡм кусѡк, кыз Сїбір нещыштѡм кежлѡ.

Май 25-ѡд лунѡ Пензасаы Иркутскѡз бунтујтїсны чехословацкѡј корпуслѡн ешелонјас, кодјас нѡжїѡнк мунїсны ѡтїк колејаа магїстраљ куза Владївостокѡ.

Чехословацкѡј војскајасѡс вѡлі бура вооружїтѡма да классѡвѡј тышлѡн гѡрѡѡз калїтѡм обстановканы петкѡблїсны грознѡј вын. Налѡн уна сурс верст куза нужалѡм ешелонјас, кытѡ ѡшјалѡма лыс лапјас, кыскїсны выманїе налыс, кодї корсїс ѡружїе советјас путкылтѡм вылѡ.

Сѡгласїе фержавајасса консулјас, распусїтѡм Учредителнѡј собранијеса шленјас, спасенїе куза разнѡј лыгајасыс офїцерјас, есерјас,—асланыс централнѡј комїтет дїректївајас сертї—нудїсны бешеннѡј пропаганда сы вѡсна, медым чехословакјас суїтїсны, медѡѡрын, россїјскѡј фелѡјасѡ.

Чехословацкѡј ешелонјас французскѡј штаб указ сертї бунтујтїсны пѡштї ѡтщѡщ сїбірскѡј магїстраљса став станціјајасын да карјасын, ас ѡѡраныс буржуазнѡј, белогварфејскѡј да кулацкѡј восстанїејас кыпѡѡмѡн.

Сїбір пырыс пыр лоїс ѡрѡѡмаѡн. Ставсыс медвоз сїѡ вїсталїс щыгјалѡмлѡн чудовїщнѡја чеччыштѡм. Бырї нѡшта ѡтї вердыс артерїја. Пролетарскѡј центрјас, кодјас снабжајтїсны восмушка нанѡн, колїсны сѡмын некымын лун кежлѡ запасѡн. Контрреволюцїја торжествујтїс: кажїтїс, нѡшта ѡтїк зелѡѡѡм—кущѡмкѡ кык-куїм вежон—ї кыкнан столїцаса јѡз, керкајасѡщ шыблалѡмѡн, заводјаслыс да фабрїкјаслыс восса воротаяс гурјув еновтѡмѡн, лужгыны кутас тујјас куза, канавајасын кулалѡмѡн, да народнѡј комїсарјас Советлы пїѡсјас вылас ковмас корны пѡщцада.

2.

Вооружоннѡј вынјаслѡн соотношенїе вѡлі сещѡм, мыј контрреволюцїја, кажїтїс, неїзбежнѡ, кыз шахматнѡј партїяын, побеждајтїс. Чуде-

сајас абуѡс. Москваын чукѡртїс меншевикјас партїјалѡн всероссїјскѡј совешщанїе (кодјас вѡліны-на Всероссїјскѡј Централнѡј Исполнїтелиѡј Комїтетын). Наяѡ гїжїсны резолюцїја: „Россїјаѡс вермас спасїтны сѡмын Антантакѡд сојуз да чорыд лозунг: „ѡѡрѡ—капїталїзмѡ“.

„Левѡј коммунистјас“ бешеннѡја нудїсны фракционнѡј тыш Ленин лїнїјалы паныд.

Чорыда, ставыслы паныд, сулалїсны Ленин, Сталин, Свердлов. Колѡ вѡлі, лун да час воштытѡг, вежны вынјаслыс взаїмоотношенїе.

Лыдѡм-щѡттѡм војскајаслы да контрреволюцїја бандајаслы, јапонскѡј дредноутјаслы, германскѡј пушкајаслы да антантовскѡј зарнїлы, продоволствїелѡн да паскѡмлѡн, ізшомлѡн, нефѡлѡн да кѡртлѡн бырытѡм запасјаслы—сыладѡр бокрын—Октябрскѡј революцїја воча сувѡдлїс всемірно-їсторїескѡј сѡкыдлунлыс да тѡдчанлунлыс конкретнѡј мојас.

Ленинлѡн доклад „Сѡветскѡј властлѡн ѡчереднѡј мојас“, Всероссїјскѡј Централнѡј Исполнїтелиѡј Комїтетлѡн май 20-ѡд лунса резолюцїја, народнѡј комїсарјас Сѡветлѡн возванїе да бедноталыс сїктса комїтетјас котыртѡм јылыс јун 11-ѡд лунса секрет грїмгїсны ыргѡн трубајасѡн щыг карјас весттї, став щѡтаѡм, волнужчыс, помтѡм сїктса мїр весттї. Секретјас провозглашајтїсны социалїзмлыс олан подувјасѡс. Котыртчалїсны сїктса комбедјас. Некодѡн некѡр відлытѡм, некѡдѡн некѡр азывлытѡм социалїзмлѡн творчество, творчество олѡмлѡн самѡј улысаныс народнѡј овмѡсса Сѡвет плануїрујтан проблемаясѡз—лоїс ѡнїсан олѡмлѡн реалнѡј формаѡн.

Щыг Москваын вѡлі чукѡртѡма народнѡј овмѡсса советјаслыс первој сїезд, да сы вылын Ленин развївајтїс страна социалїстїескѡја переустроїтѡмлыс подувјас.

Сїездывыса шленјас, кодјас пѡлучајтїсны заседанїејас костјасын сѡд, ул, зудкоѡ нан торїѡн, кызысны, дебатїрујтїсны да прїнїмајтїсны шумјас сїѡ јѡз спокоїлунѡн, кодјас гѡгѡрвоѡны временнѡј сѡкыдлун да

історічэскай мог ўжда костын сравніцельнай размеркасё. Сыын нінём ез вѡв вѡвлытѡмыс: сыын петкѡдчѡс творчэскай сам Октабрскѡй социалістичэскай рэвалуціялѡн,—кор мучітан шыглун вајѡдѡс сїјѡс ез кулѡмѡ, кычї нафѡсїтчїсны интервентјас да контр-рэвалуціонерјас,—но хѡзѡјствѡннѡй олѡм формајаслѡн выл, некѡр некѡдѡн вїдлытѡм творчэствѡб.

Полїтїчэскай да эканамїчэскай власт странаын вужїс класслы, кодї нуѡдѡ ас бѡрсаыс чѡлѡвечэствѡ історїяын медвозыс унжык јѡзсѡ—ужалысјаслыс да експлоатїрутанајаслыс став масса-сѡ. Сувтѡдѡма вывтї ыжыд важноста да вывтї ыжыд сѡкыдлуна могјас. „Мїјанлы колѡ чїк выл ногѡн котыртны уна со мїлїѡн јѡз олѡмлыс медса ныдї подувјассѡ“.

Таѡ вїсталїс Лѡенїн тајѡ сјезд вылас. Дѡлегатјас кывзїсны сїјѡс,—омѡлтѡм чужѡмјасыс вѡліны сѡр-јѡзнѡјѡс, плѡшјасыс чуқыртѡмаѡс. Сїјѡ јуыштлїс некымын војт стѡканыс да, іфѡејаслыс стѡч формулїровкајас корсѡмѡн, неуна мыкталыштѡмѡн,—вїставлїс заллы:

— Мїјан абу прѡварїтѡлнѡй опыт. Ставсѡ, мыј мї тѡдїм, мыј мїјанлы стѡча індывлїсны капїталїстїчэскай ѡбщчэствѡ медбура тѡдысјас, медсагырыс умјас, кодјас вѡзвыв аззылїсны сылыс развїтїе,—тајѡ сїјѡ, мыј прѡобразѡванїе должен історїчэскї быт мунны тащѡм-тѡ ыжыд лїнїја куѡа, мыј прѡїзѡдствѡ срдствѡјас вылѡ частнѡй сѡбствѡнност осудїтѡма історїяѡн, мыј сїјѡ потѡ, мыј експлоататорјасѡс быт лоас експропрїрујтѡма...

Тајѡс мї тѡдїм, кор бѡстїм власт сымогыс, медым бѡстсыны социалїстїчэскай реѡрганїзаціјаѡ, но нї прѡобразѡванїеыс формајас, нї конкертнѡй реѡрганїзаціја развївајтан тѡрыблунлыс ѡдјас мї тѡдны егѡ вермѡй. Сѡмын коллѡктївнѡй опыт, сѡмын мїлїѡнјаслѡн опыт вермас сѡтны та куѡа рѡшајушыѡй індѡдјас...

Мїјанлы колѡ самѡй ужјас мунїгѡн, сїјѡ лѡбѡ мукѡд учрѡдѡнїејас іспытајтѡмѡн, најѡс опыт вылын наблѡдајтѡмѡн, ужалыс јѡзлѡн коллѡктївнѡй ѡбщчѡй опытѡн најѡс прѡвѡрајтѡмѡн да, медсасѡ, ужлѡн рѡзултант

опытѡн прѡвѡрајтѡмѡн,—мїјанлы колѡ сен-жѡ, самѡй уж мунїгѡн, і секіжѡ ѡтчајаннѡй тыш да експлоататорјасѡн бѡшеннѡја вѡзсасан сѡстојанїеын—стрѡїтны мїјанлыс эканамїчэскай зданїе. Гѡгѡрвоана, мыј тащѡм условїејас дырїі абу і пѡссїмізм вылѡ подувлѡн вужѡрыс...

Нарѡднѡй комїссарјаслѡн Сѡвет ез ускѡдчыс пїѡсјас вылас, ез кор пѡшцада. Болшевікјаслѡн партїја крута бергѡдѡс Октабрскѡй „рэвалуціјаѡс сѡкыдлунајаслыс вѡча, кѡнї сїјѡ должен вѡлї гумлавын вынјас да творчэствѡ. Сѡкыдлунајас вѡліны, і сыын, медым венны шыгјалѡм да орѡдны контррэвалуціялыс топалѡм круг, і сїјѡ, нѡшта јѡнжыка грандї-ѡзнѡй могын—рабѡчѡй класс вѡзын—вѡскѡдны капїталїзмѡн културалыс, тѡдѡмлунајаслыс да тѡхныкалыс став чѡжѡм запас выл олѡм стрѡїтан пѡтребност вылѡ.

Нан пыфдї, пачѡ пѡс пыфдї да шѡныд паскѡм пыфдї, кодјас колѡны ѡнї, пырыс пыр,—рэвалуціја вѡзїс мїрѡвѡй сокровїшщѡејас, рэвалуціја трѡбујтїс прѡлетарїатсаң, кодї бѡстїс властлыс став сѡктасѡ, фїктатуралыс став кывкутѡмсѡ,—кажїтчїс, свѡрччѡлѡвечэскай зѡлѡдчѡмјас.

І тајѡ і сѡмын тајѡ спасїтїс рэвалуціјаѡс: сїјѡ могјаслѡн велїчїеыс да сїјѡ моралнѡй пѡвѡдѡнїелѡн сурѡвлуныс.

Кујїм лѡзунг вѡлї шыбытѡма тајѡ страшнѡй кадѡ: прѡвојјаыс—прѡдѡвольствѡннѡй дѡлѡјас централїзујтѡм нан вылѡ чѡрыд дѡвјасѡн, кодї (наныс) колѡ лѡны бѡстѡма кулачэствѡлыс прѡдѡтрадјаслѡн крѡстѡвѡй пѡходѡн, мѡд—прѡлетарїатѡс, ужалыс јѡзлыс медса паскыд, јѡшщѡ пѡмыд-на да забїтѡй слѡјјасѡс ѡтувтѡм, і којмѡд—сїктса бѡднѡтаѡс, батракјаслѡн, бѡднѡкјаслѡн, малѡмощнѡй-јаслѡн сывтыртѡм сїктса ѡвмѡсјасѡд ралѡм став мїлїѡнјассѡ котыртѡм.

3.

Владїмїр Ілїч тїчнїтїс выклѡчатѡлѡн, ужалан пызан вылыс лампѡчкасѡ кусѡдїг (ѡлѡктрїчэствѡтѡ колѡ вѡлї эканамїтны). Чышыкыштїс муѡм сїнјассѡ. Занавѡсїттѡм вѡсса ѡшїн

саын јешщѳ лѳзаліс-на лѳн рыт. Унмовііг тыр нокісісны кремловскѳј башна јылын чавканјас...

— Ме сѳмын-на получіті сведені-јејас, кѳбескѳ прѳверіттѳм-на,— шуіс Сталін.— Царіцынын, Саратовын да Астраханын сѳветјас отменітѳмаѳс наң вылѳ монополіја да чорыд дѳн-јас...

— Головоѳапјас!— Владімір Ілјіч ну-жѳдчіс карандашла, но ез бост сі-јѳс.— Кывзѳј,— ѳд тајѳ-жѳ — чѳртыс тѳдѳ мыј тајѳ!

— Ог думјат, медем—прѳстѳ го-ловоѳапство... Улыс Поволјеын наң заготовкјаснад настѳјашщѳј вакхан-наліја... Јешщѳ локжык Војвыв Кав-казын да Ставропольскѳј губернаын. Не талун—аскі Краснов орѳдас Тіх-орецкѳј вылѳ туй, мі воштам і Кавказ і Ставрополь... Тазі воѳѳ ѳекытчѳ оз шогмы....

Чавканјасѳс башна јылын мыјкѳ повѳѳдіс, најѳ кыпѳдчылісны і бѳр пуксісны.

— Конкретнѳ—мыј ті вѳзјад, Ста-лін јорт?

Сталін ыртыштіс ізтѳгтувсѳ кѳрѳб-каѳ, ізтѳгтув јурыс чеччыштіс чішнѳ-тѳмѳн, сіјѳ чірснѳтіс мѳѳѳс,— быс југ-ѳѳдіс сылыс быттѳ шпынмунѳмѳн чіткыртѳм, кыпѳдыштѳм улыс сінла-пѳѳјаса југјалыс сінјассѳ.

— Мі огѳ тырѳз дѳнјалѳј Царіцын-лыс тѳдчанлунсѳ. Талунја лун кежлѳ Царіцын — револуціјалѳн основнѳј форпост,— шуіс сіјѳ, кыз век, быттѳ быд кывјѳ вѳѳѳдчѳмѳн,— Тіхорецкѳј— Царіцын—Поворіно—Москва магіс-тралыд—міјан зік ѳті колѳм вердыс артеріја. Воштыны Царіцын—сіјѳ лѳѳ-лечны ѳтлаасны дѳнскѳј контррево-луціјалы Астраханскѳј да Уральскѳј војскајасса казацкѳј верхјаскѳд. Царіцынѳс воштѳм пыр-жѳ лѳсѳѳдас контрреволуціјалыс једінѳј фронт дѳнсаң чехословакјасѳз. Мі воштам Каспій, мі колам Војвыв Кавказса сѳветскѳј војскајасѳс нінѳм вермытѳм состојаніеын.

Владімір Ілјіч бѳр ѳзтіс лампочка-сѳ. Јежыд југѳр водіс бумагајас да кыгајас вылѳ, гѳрдов ловгѳнјаса сы-

лѳн ыжыд кіјас вылѳ, кодјас, терыба корейсны кушѳмкѳ бумага лыст. Ста-лін сорнѳтіс жын гѳлѳсѳн.

— Став мїјан внїманїеынѳм колѳ-лоны ѳні вескѳѳѳма Царіцын вылѳ. ѳорјыны сіјѳс поѳѳ,— сені комын вѳт, ыламын сурс рабочѳј і округас— озырғыс-озыр наң запасјас. Царіцын вѳсна колѳ косасны.

Владімір Ілјіч азгіс, мыј вѳлі сылы колѳ, ѳѳјѳ леччысіс пызан вылѳ гырзѳјаснас, плеш вылас кіпыѳѳсѳс пуктѳмѳн, котѳртіс сінјаснас гїжѳм бумага лыст куза.

— Наң вѳсна крестовѳј походтѳ колѳ возглавітны,— шуіс сіјѳ.— ѳшыб-ка, мыј тајѳ ез вѳв вѳѳѳма вошжык. Бур. Зев бур.— Сїјѳ шыбытчїс крес-лѳс мышвыв, і чужѳмыс сылѳн лѳѳ-ловѳѳма, лукавѳј—определјатсѳ тыш-лѳн центрыс—Царіцын. Зев бур. І вот тані мї і вермам...

Сталін шпынмуніс усјас улын. Ку-тан восхішшенїеѳн сіјѳ вѳѳѳдіс тајѳ морт вылас— історїјаын ыжыдыс-ыжыд оптїмїстыс вылѳ, кодї сѳкыд-торјасын меѳса сѳкыд здукјасѳс во-звыв азгыліс сіјѳ вылсѳ, тајѳ сѳкыд-торјасѳн чужтанасѳ, мыј поѳѳ вѳлі бостны, кыз ѳружіе тыш вылѳ да победа вылѳ...

Мај комын ѳтїкѳд лунѳ московскѳј „Правдаын“ вѳлі публїкујтѳма ман-дат:

„Член Совета народных комиссаров, народный комиссар Иосиф Виссарионович Сталин, назначается Советом народных комиссаров общим руководителем продовольственного дела на юге России, облеченным чрезвычайными правами.

Местные и областные совнаркомы, совдепы, ревкомы, штабы и начальники отрядов, железнодорожные организации и начальники станций, организации торгового флота, речного и морского, почтово-телеграфные и продовольственные организации, все комиссары обязываются исполнять распоряжения товарища Сталина.

Председатель Совета народных комиссаров: В. Ульянов (Ленин).

дАСОд ГЛАВАЫГ

4.

Воіс московскөй поезд. Паровоз вылын—вогзаыс—пулемјотјас. Плошцадкајас вылын—кык броневик. Бѡжас—шпалјас да релсјас тыра платформајас. Медвогзабн чеччыштис перрон вылѡ комендант—сѡнѡд, сѡдѡнык морт, ставнас сѡд кучѡк пѡын, бокас маузерлѡн пу чехола. Некод вылѡ вѡгѡдтѡг, јарскѡб гѡлѡсѡн чукѡстис станцијаса начальникѡс...

Сесса заводѡтисны чеччавны вѡнтовкајасѡн вооружѡтѡм московскѡй рабѡчѡјјас, пастасѡмаѡс кодѡ кыѡи—дѡрѡм кежыс, пѡнжакјасѡн, кучѡк курткѡјасѡн, кепкајасѡн—ставныс вѡнасѡмаѡс выл патронташјасѡн. Ставныслѡн—зумыш, омѡлтѡм, суровѡй чужѡмјас. Сорнѡтѡг, шуткѡјастѡг—сувталѡсны вагонјас пѡлѡн, вѡнтовкајаснысѡ асфалт вылѡ ложајаснас лѡзѡмѡн.

Класснѡй вагон площцадка вылѡ петѡс морт, сѡд—јурјулѡчыс кѡфалѡм—гимнасторкаа, сѡд гача, гач кокјасѡс сујалѡма небыд сапѡгјас пѡѡ. Косѡнык мугѡм ¹⁾ чужѡмыс сылѡн вѡлѡ серјознѡй да спокојнѡй, усјасыс сајѡдлѡсны вѡмсѡ. Сѡјѡ кутчысѡс площцадкаса поручѡн берѡѡ да термастѡг леччѡс.

Первојја мортѡн, вагон ѡшѡнјасѡд сѡнјаснас шынысѡс, азѡс сѡјѡс Москалев. Паскыда нумјалѡмѡн, нужѡдѡм кѡнас ѡвтыштѡлѡг—мѡѡѡдѡчѡс паныд. Взволнованнѡја матыстѡчѡс Јерман. Вѡчысѡмѡн,—кујѡм восков вѡтѡѡ да нужѡдѡчѡмѡн,—Нѡсовѡч.

— Вѡѡ олад, јортјас,—отчѡтлѡвѡја шуѡс налы Сталин. да ѡе то гажа, ѡе то сералана чукурјас муѡисны сылѡн сѡн пѡлѡсјассан. Сѡјѡ вѡѡаасѡс быдѡнѡкѡд, некодѡс торјѡдтѡг,—ез вывтѡ пѡса і ез вывтѡ коса. Сѡнаканјаснас ѡѡѡѡ ѡрѡкнѡтлѡмѡн, кыѡѡвтѡс ставсѡ, кодѡ вѡлѡ перрон вылын.—Јортјас, кора пѡрны ме орѡѡ вагонѡ.

Мышнас бергѡѡдѡмѡн, кыпѡѡчѡс площцадка вылѡ і сајѡлѡс вагонын, бѡрѡ вѡѡѡдлѡтѡг да мѡѡыс кортѡг. Кор ставнѡн пукѡсѡлѡсны салѡнын, Сталин, трубкасѡ ѡзтѡм бѡрын да пѡзан дѡртѡ пѡкажывајѡтѡг, кутѡс сѡтавны вѡпросјас: крајын наѡ запасјас јылыс,

прѡдѡтрадјас уж јылыс, вѡѡѡ воан урожај јылыс, фрѡнт вылын штѡкјас лѡд јылыс, рѡзѡрвјас јылыс, прѡтѡвѡнѡк прѡдѡвѡгајѡтѡм јылыс, сѡјѡ вынјас јылыс,—дасјасѡн жеѡныдѡк да точнѡй вѡпросјас—Москалевлы, Јерманлы, Тулаклы, Нѡсовѡчлы... Кор сѡјѡ мортѡс, кодлыс сѡјѡ јуасѡс, заводѡтлѡс паскыда тѡлкујѡтны,—Сталин орѡѡлѡс: — Мѡным колѡны лѡдпасјас, ѡбјасѡнѡјејас оз ковны...

Сылѡн собѡседѡникјас вѡчасѡн убежѡдѡјѡтчылѡсны, мыј сылы, тыдалѡ, ставыс-нѡн тѡдса—і фрѡнтјас вылын состојѡнѡје, і наѡ лѡшкајаслѡн лѡдпасјас, і став ѡѡѡѡраѡкјасыс да ѡѡлѡчкѡјасыс, і весѡг сѡјѡ, мыј оз тѡдны најѡ, Царѡцынса вѡжѡјас...

Бѡсѡда кысѡс дѡр. Москалевлы зѡв ескѡ ѡкота вѡлѡ вужны ѡбщѡреволѡцѡнѡнѡј темајас вылѡ жарѡн, гырыс кывјасѡн, кыѡ сѡјѡ кужлѡс сорнѡтыштны, сѡѡ, мѡдым петкѡѡдлыны москѡвѡчлы, мыј танѡ сѡѡ-жѡ оз лапѡтѡн шыдтѡ пѡнавны. Но сѡјѡ ѡѡкыѡ ез вермы косавны сѡјѡс гѡѡѡр гартыштыс точнѡй, анализѡрујѡтан вѡпросјаслыс кышсѡ. Вѡлѡ гѡѡѡрвѡтѡм—кытѡчѡ сѡнѡ Сталин.

Нѡсовѡч пукалѡс настѡроженнѡја, ез курѡт вѡзјѡм московскѡй папѡросѡс, кывѡвѡісѡс коса да точнѡја, і ѡѡкымыныс,—кажѡтѡчѡс сылы, кыјѡс ас вывѡсыс Сталинлыс тѡрыб, кыпѡѡдыштѡм улыс сѡнлапѡѡдјас увсаѡ јѡс вѡѡѡдласѡс. Јуалѡм вылѡ—мыјѡн сѡјѡ ѡбјаснајѡтѡ прѡтѡвѡнѡкылыс успѡх бѡрја лунјасѡ—Нѡсовѡч вѡчѡвѡісѡс вѡчысѡмѡн:

— Јѡшѡѡ тѡлыс сајын-на казѡкјас лыјсылѡсны ас вѡѡѡм снараѡдјасѡн. Ме раѡ лѡа петкѡѡдлыны тѡјѡнлы снараѡ, кодѡс вѡѡѡма консерв банкаыс—музејнѡй тѡш... ѡнѡ најѡ пѡлѡчѡтѡсны бур снараженѡје да зѡв бур пушкајас. Вѡпросыс рѡшајѡтчысѡ фрѡнт вылын ѡгнѡвѡј точкајас перевѡсѡн...

— А ѡн ѡбјаснајѡтѡ тѡ мѡјѡнлыс ѡѡуспѡхѡс тырмытѡм полѡтѡческѡй подѡготовкѡнѡн?—јуалѡс Сталин. ѡгнѡвѡј точка сајѡд пукалѡ морт. Мыјѡдѡ кѡѡ оз лѡны полковѡфецѡдлѡн ѡгнѡвѡј точкајасыд, сылѡн-кѡ салѡдатјасыс абу подѡготовѡтѡмаѡс прѡвѡлѡнѡй агѡта-

1) Мугѡм—смуглѡј.

ціжабн, сійд ніндм оз вермы вчны революціонн воодушевітчѳм боец-јаслы паныд,—кодјаслѳн кѳт весіг јона ешажык огневѳј точка лыдыс.

Медым думайтны вочаковысѳ, Носовіч бостіс папірос да чувствујтис ѳні, мыј Сталін оз-нын сін пырыс нуѳдѳмѳн,—доровчывтѳг, суга віѳѳѳо сы вылѳ.

— Ме сѳгласен, мыј тајѳ выл тактіка революціјалѳн.—Сіјѳ зіліс чорыда вочавіѳны Сталін віѳѳѳлѳм вылѳ.—Но неприятел бі улад сѳкыд перестраівајтны боецыдыс псіхікатѳ. Неприятел бі улад сіјѳ јонжыка верітѳ пушкајаслы кнігајасыдыс дорыс. Тылын, формірујтгѳн, тѳѳѳмыс, воспітаніеыд—сіјѳ ставыс...

Сталінлѳн бара котѳртисны чуқырјас сінлапѳѳјассаң кѳсічалан, сіјѳ бергѳѳчіс Носовіч дорыс, медым пыркѳѳны трубкасѳ і—кыз бытѳѳѳ—пѳпутьѳ, пыр муніг моз:

— Кѳні і перестраівајтны псіхікатѳ, кыз не прѳтвїнік бі улын, сен-тѳ і перестраівајтны... ѳні, јортјас, ме кора колччывны Москалев да Јерман јортјаслы.

І сіјѳ кутіс прѳшцајтчыны ставыскѳд кіасѳмѳн. Кор салонн колісны сѳмын Москалев да Јерман, сіјѳ пукіс пызан дѳрѳ, кіпыѳѳнас пыркнїтіс клејонка вылыс пѳјїмсѳ.

— Танї, тујјас вылас,—маршрутнѳј состав наң тырѳн. Важѳн сіјѳ сулалѳ?

Јерман ыпнїтіс гѳрѳѳн, бытѳѳѳ сылы кучкісны чужѳм кузаыс. Москалев вочавічїс, ѳшїң вылѳ чїтқырасѳмѳн:

— Лун кык, кујїм...

— Унжык,—шуїс Сталін.—дасѳтї лун. Мыјла сіјѳ абу вѳлі мѳѳѳѳѳма? Москалев зумыштчїс, чунјасыс сылѳн пондїсны таркѳѳны клејонка куза.

— ѳтїкѳ, мїјан вѳліны јуѳрјас, мыј тујыс Поворїно дортї орѳѳѳѳма казакјасѳн... Мѳѳкѳ, лѳѳм војеннѳј обстановка дырјї, кор мї вермім лоны тырвыјѳ осаѳѳѳннѳј карын, ме ог вермы рїскујтны—колччывны наң запасјастѳг. Тѳрыт рабочѳјјас сещѳм буза вѳчлісны...

Сіјѳ пондїс нускыны нырнас, вїчысїг, мыј Сталін заводїтас венчы-

ны. Но Сталін ез кут венчыны. Сіјѳ јуалїс јешщѳ:

— Карын вѳлнѳја наң вузавлѳм?

— Но да...

— Мыјѳн тајѳ віставсѳ?

Москалев пондїс јонжыка нускыны, но гѳгѳрвоїс, мыј зыкѳ воны озков.

— Сіјѳн віставсѳ, Сталін јорт, мыј ті омѳла тѳѳад мїјанлыс аслыспѳлѳс условїејассѳ. Карын со кмын сурс быд пѳлѳс обывательыс, мешщана, ѳтї кывјѳн-кѳ... Кѳдї сен град јѳрын луасѳ, курѳгјасѳс відлалѳ, тѳргутѳ мыј-сурѳѳн... да сурс дас беженецјас... Пуксѳѳа ме најѳс ставсѳ пажок вылѳ—но і аскїнас-жѳ пуг-пас вѳчасны сѳветтѳ... Сыыс-на локжык—фронт вылыс отрадјас бергѳѳчасны: быѳѳн-лѳн танї папаша, мамаша...

Сталін бергѳѳїс јурсѳ чѳв олысїнсѳ лѳѳѳм Јерман дѳрѳ.

— Тї таѳ-жѳ думайтд?

— Ог, ме ог таѳ думайт,—јарскѳба вочавічїс Јерман.—Лыѳѳа карын положенїесѳ ненормалнѳјѳн...

— Вот азгад—кык торјалан мнѳнїе-нїн...—Сталін суѳѳѳїс папкаыс бумага лїст.—Тајѳс получїтѳма талун тујын.—Сіјѳ пуктїс пызан вылѳ Москалев воѳѳ телеграмма, кодѳс кырымалѳма Ленинѳн:

„Продоволствїе јылыс должен шуны, мыј талун нѳтї оз сѳтавны нї Пітерын, нї Москваын. Положенїеыс зїкѳз лок. Јубртѳј, вермаѳ-ѳ прїмїтны екстреннѳј мерајас, ѳѳ тіјансаң кынзї суѳѳѳнысѳ некыс“.

— Менам предложенїе,—шуїс Сталін (сек коста, кор Москалев лыѳѳїс телеграммасѳ да сѳсѳа чѳва јѳткыштїс сіјѳс пызан куза—Јерманлы),—сувтѳѳѳны ісполкомлы вопрос наң безобразнѳја разбазарївајтѳмсѳ дугѳѳѳм јылыс. Пролетарїат Москваын, Ивановоын, Пітерын пѳлучајтѳ восьмушка. Владїмір Ілїч телеграфїрујтѳ, мыј і тајѳ восьмушкасѳ-нїн оз сѳтавны. Тајѳ означајтѳ, мыј ѳпасностын не сѳмын тајѳ карјасыс, но ѳпасностын революціја. Царїцынын дас сурс беженецјас удѳбство раѳї мї ог вермѳј лїшајтны революціјасѳ наныс...

— Пуксѳѳѳны Царїцынѳс пажок вылѳ!—Москалев заводїтлїс јѳткыштны

ас бердэыс пызансё, пызан ез вёрыв. Сіё сёкыда петіс, прэйдітчіс, лептыштіс галіфе гачсё:—Мі сіён і гордэёс, мы і кошмарнэў условіеясын, кор став контрреволюціоннэў сволочыс горзё:—„большевістскэў овмёсыд—сіё шыгялём да разруха“, пёртім Царіцынэс зорізалыс карё... Заводяс вёчоны пёштэ ветымын прэчент воінабэсалыс,—таё фронт емлун дырї. Содтёма школаяслыс сет... Профсоюзнэў організаціясён шымыртёма ужалысяслыс пёштэ став массајассё... Колоссалнэўа кыпёдёма нывбабајаслыс двіженіе... Нуёдсёны меропріятіејас общественнэў ужјас лёсёдалём куза.

— Те вунёдін јешцё музыкасё булварјас вылыс,—орёдіс сіёс Јерман тіралан гёлёсён,—офіцерјаслыс кабакјасё танецјасён... І мы і сов вылё спекулантјас кыпёдісны-нін донсё со шайтёз пуд.

— Шактар! Таё шактар!—горёдіс Москалев,—ламёдам.—Сіё кёсёјтчыліс Сталін вылё. „Сталін важ моз вежсывтёг пуркііс трубканас.—Вопросыс јона жужыджык... Царіцынса пролетаріј ачыс, аслас кінас, стрёітё ассыс будушцёјсё... Царіцынса пролетаріј верітё меным, Москалевлы, мы ме вайёда сіёс шыг пажок вылё, ме шыбыта сіёс общероссіјскэў пёртјё... Сы вёсна, мы івановознегенскэў рабочёјјас пёлучајтёны вогмушка... Сіё таёс оз гёгёрво...“

Ставсё таёс виставлігён Москалев „учітывајтліс“ впечатленіјесё, но сіё течыліс ез сы дор. Јерманлён вомыс кёрсыліс зывёктан грімасаён. Сталін спокојнэўа лезліс высказывајтчыны, но мыкё скодіттём вёлі, мы і таё мортсё позё шатовтны. Гажа сінјаса, став торнас тёдса, а ассыс нінём оз поз тёдны—кёт і оз нажмајт чрезвычајнэў полномочіејас вылас, но најё сылён зептас. І, пёжалуј, он-кё вескав тувчгігад сыкёд ёті кокё—колас бёрё.

Бокыса мёвпјасыс, тёдёмыс, ез вліјајтны Сергеј Константинович кывјаслён гораchlун вылё, но казалёмён, мы і впечатленіејыс вогсе-нін шогмытём кутіс лоны, сіё вічысёмён кутіс „леччыны“.

— Вистала ставсё таёс, Сталін јорт, сы вылё, медым ті артыштід міјан возын сулалыс сітуаціјалыс став сложенстё... Мі тани тіјанкёд особеннэў условіејасын. Татчёсса пролетаріат вужјаснас јітчёма сікткёд, јурывтыр нан тырмымёнкёд,—таё Волга, ставроссіјаса жітніца... Гёгёрвоасны-ё? Пола, пола...

— Кёјінјасыс повны—вёрё не ветлыны... ог јук тіјанлыс пёлмјастё, Сергеј Константинович,—весела шуіс Сталін, кыз бытё дёвёлен, мы і известнэў етап прэйдітёма-нін.—Рабочёјјас гёгёрвоасны, објаснітны-кё налы. Рабочёјјас зев бура гёгёрвоасны, мы нан монополіјаыд да карточнэў сістемаыд сёкыджык, пёжалуј, окопјасын косасём дорыс, но најё гёгёрвоасны, мы і таё і ем ёні революціјалён главнэў фронтсы... І најё вайасын таё жертвасё, налы-кё бура да тёлкён разјаснітны...

Москалев шпынјаліг тыр пыркёдыштіс јурнас. Пуксіс пызан дорё...

— Задачатор ті сетід міјанлы, Сталін јорт... Мыјсан-но реалнэ, кушдём меропріятіејассан, думајтад, заводітны міјанлы?

— Менам предложеніе—заводітны общегородскэў партіјнэў конференціја чукёртёмсан.

— Кор?

— Аскі. Мыјла нужёдныс...

— Повесткасё сорніјаслыс уфітам лёсёдны?

— Асывнас—час сёзімын—локтёј кыкнаныд...

— Асја сёзімын? (Москалев вітнан чунсё сујіс јурсіас). Сіқкё ме ёні-жё муна... Колё думајтыштны, лёсёдны матеріјалјас...—Сіё жёмдіс да јуалёмён моз візёдіс.

Трубка мундштук помнас Сталін заводітис нуёдавны клејонка куза візторјас, кыз бытё строчкајас.

— Монополіја да карточнэў сістема олёмё нуёдём јылыс вопрос; транспорт вёсна тыш; војеннэў командваніе јонмёдём; контрреволюціјакёд тыш; партіјнэў організаціја јонмёдём да массово-політескэў уж паскёдём, распушченностлы, смјатеніјелы да хаослы паныд тыш. Повестка лоас жыд...

Сталін чеччіс і бара—јорт ногён,

прѣстоја—топѣдліс кісѣ Москалев-лыс да Јерманлыс. Мунігас Москалев секунд кежлѣ сувтовкерліс ѓзѣсын, но ез бергѣдчыс,—кѣт ескѣ сіѣзаслас бѣж вылѣ талччысны некодлы ез лезлы, кызѣктіс сука, сѣкыда лезчыс вагон плошцадка вывсаы і сѣмын-нын—машынаын топыда пуксѣм бѣрын паскѣдчѣг—шуыштіс: „да-а-а“.

Тажѣ кад кежлас запаснѣј тујјас вылѣ кежѣдѣм вагоныс Сталинлѣн вѣлі вклучітѣма карса телефоннѣј сѣтѣ. Сталин заводітис уж. Сылѣн кык, чѣволыс да шытѣм секретар-јасыс коравлісны телефон куза парті-нѣј да сѣветскѣј организацијајасса, учрежденијејасса председател-јасѣс да секретар-јасѣс, дастылісны материал-јас, стенографірујтлісны, лезавлісны да коллѣдлісны корлѣм јѣзѣс... Чекаса председател пыріс вагонѣ весел, кыз асја шондѣ, муніс мѣд плошцадкасан—келѣдѣм да тѣждысан чужѣма... Кѣрттујывса санітар-нѣј коллегіјаса председател, вагонѣ корлѣмсѣ вѣчыстѣг, шѣктіс чышкыны вокзалсѣ да перронсѣ, мыј могыс вѣлі ыстѣма грузѣвѣк слѣбѣдаѣ мешчанкајасла. Общественнѣј нагрузка пѣрадокѣн најѣс вајісны ѣтщѣ росјаскѣд, полѣмнысла да дѣс-данысла најѣ кыпѣдісны сешѣм бус, мыј лоіс ѣткажітчыны ангісанітар-нѣј состојаніјекѣд ташѣм ногѣн тыш-касѣмыс.

Лунтыр сімѣм тујјас куза мунісны разнѣј јѣзјас, јуасісны Сталинлыс вагон. Карын, крајын да фронтјас вылын став мунанторјас јылыс саставлајтчыссыс тыр серпас. Вој кежлас кутісны воавны рабочѣјјас: фабричнѣј комітетјасса представітелјас да ѣткымын ѣтка нѣзовѣј работнік-јас.

І сѣмын, кор жугласѣм станціон-нѣј заборјас сајын, решетчатѣј вѣ-дук сајын, омѣлік вевтјас сајын, пе-

мыд Волга сајын паскаліс лѣз југыд да ѣзјіс кымѣртѣм кыа,—сталинскѣј вагонын кусі бі—ѣтпырјѣ став ѣши-јасас.

Асывнас вѣлі ыстѣма телеграмма—ѣчередтѣг—Москва, Кремль, Ленинлы:

„Шестоје воі Царіцынѣ. Хозајст-веннѣј олѣм став сферајасын нераз-беріха вылѣ вѣзѣдтѣг век-жѣ позѣ лѣсѣдны пѣрадок. Царіцынын, Астра-ханын, Саратовын монополија да чорыд допјас отменітѣмаѣс сѣвет-сѣн, мунѣ вакханалија да спекула-ција.

Шедѣдѣ Царіцынын карточнѣј сіс-тема да чорыд допјас лѣсѣдѣм. Тајѣс-жѣ колѣ шедѣдны Астраханын да Саратовын, мѣднѣг-кѣ спекулација тајѣ клапанјас пырыс вѣзувтас став наыд. Мѣд Централнѣј исполнітел-нѣј комітет да Совнарком аслас ѣче-редѣн требујтѣны тајѣ сѣветјасса ѣткажітчыны спекулацијаыс.

Уна лыда коллегіјајас да ревком-јас стараятѣмѣн кѣрттуј транспорт-јікѣз кістѣма. Мем быт лоі сувтѣ-давын спеціалнѣј коміссарјасѣс, код-јас пыртѣны-нын пѣрадок, коллегіја-јаслѣн прѣтестјас вылѣ вѣзѣдтѣг. Коміссарјас азгалѣны уна паравозјас сешѣм местајасыс, кодјас сушчест-вувтѣм јылыс коллегіјајас оз подоз-ревајтны. Исследованіје петкѣдліс, мыј Царіцын—Поворіно—Балашов—Козлов—Р’азань—Москва лыніја куза позѣ лезны лунѣн кѣкјамыс і унжык маршрутнѣј појезд.

Ѣні занат Царіцынын појездјас чѣжѣмѣн. Вежон мыстѣ јавітам „хлеб-нѣј недеља“ да мѣдѣдам ѣтпырјѣ мѣлліон пуд гѣгѣр...

...Ыстѣ нарочнѣјѣс Бакуѣ, локтан лунјасѣ пѣта лунвылѣ. Товарообмен куза уполномоченнѣј... талун лоас арестувтѣма мешочнычачѣтѣмыс да ка-зеннѣј тѣварѣн спекулірујтѣмыс“...

дАСКЫКѢд ГЛАВАЫГ

1.

Салон-вагонын быдлаын—студјас вылын, пызан вылын, жојын—ку-лісны матеріје кусѣкјас, кѣртлѣн, скобјанѣј ізделіјејаслѣн обраѣцјас,

бумага тыра папкајас, ізтѣм нан чукѣртторјас, газетјас, рукопісјас. Лезѣм ѣшиы дорын лапкыѣк пызан сајын пукаліс машиністка, вѣсныѣк чуныјасыс сылѣн кулісны шріфт вы-лын. Ѣшиы сајын вѣлі мѣчаа чышкѣм

вокзалвөй кушін, көні ылын өтлаас-
лісны релс візјас. Машіністка епіна
сајын негора рөвнөй гөлдөсы, кажі-
чб, тыртліс тајб өбд мазутөн кістөм,
сталін візјөдлөм пространствөсө
аслыспөлдө да важнөй төдчанлунөн.

Сталин фіктуртис.

„Дас мільион пуд һаң да сурс кы-
мын јур скөт пырыс-пыр заготовітөм
вылө да Москваб мөдөдөм вылө ко-
лө ыстыны..75 мільион сөмөн, мыј-
дта позө посні купјураөн, да разнөй
төварјас комын квајт кымын мільион
дон: вілајас, черјас, көрттувјас, бол-
јас, гајкајас, өшің стөклөјас, чайнөй
да столөвөй посуда, косілкајас да на
бердө частјас, заклепкајас, шіннөй
гөгрөс көрт, вундан машинајас, кат-
кајас, ізтөг, сіјсө-запод частјас, көм-
кот, сітеч, трико, коленкор, бјаз,
модеполам, навсук, грісбон, ластік,
сатін, шевјот, марін ној, дамскөй да
гвардејскөй, разнөй кучікјас, заготов-
кајас, чай, косајас, көзан машинајас,
пөдөнчајас, плугјас, мешөкјас, бре-
зентјас, галошјас, краскајас, лакјас,
кузнечнөй, столарнөй інструментјас,
напілокјас, карболовөй кіслота, скіпі-
дар, сода...“

Фіктуртис мозыс сіјө лісталіс стө-
нограммајас. Тајө некымын лунөн
Царіцынын ставыс вөлі сувтөдөма
кок јылө. Партіјнөй конференціја,
профессіональнөй сојузаслөн сјезд,
заподскөй комітетјаслөн конфере-
нција, чрезвычайнөй собраніејас, мас-
сөвөй організаціјајас участвүјтөмөн,
мітінгјас—мунісны өті-мөд бөрсө
орјавлытөг. Царіцындө дорјөм, коді
өндөз кажітчыліс өті Царіцынлөн дө-
лөдөн, кыпөдөсыліс став Сөветскөй
республикалөн оборона вылнаөз.

Сталинскөй вагон пыр—асыв-лун-
вывса вокзал тујјас ылын—мунліс-
ны сурс јөзјас, тајө основнөй темасө
воспріімајтөмөн. Сојасөн партіјнөй
да сөветскөй учреждөніејас, кодјас
вөлісны ведомствојас костса зүгсө-
мын да һеразберіхаын кутісны азы-
ны логіческөй јітөд өта-мөдкөд. Со-
јасөн партіејас, кодјас пукавлісны
канцеларскөй пызанјас сајын,—сіјө
пызанјас лыдыс вітсаң дас пөлдөз вө-
лі унжык тајб, махоркаөн сквөз
жіжтысөм учреждөніејасын колан
мында пызанјас лыдыс,—вөлі нещыш-

төмаөс, бумажнөй волокітаыс да
шыбытөмаөс агітаціоннөй уж вылө
заводјасө да өктјасө.

Суровөй јасностөн гораліс выль-
тема: Царіцындө дорјөм должен ло-
ны став фронт куза—Воронежскөй
губерна војвывсаң Салскөй степјас-
өз—наступајтөмөн. Должен лоны
һаң вылө монополија чөрыда һүдөд-
мөн. Должен јуң төлыс чөжөн сет-
ны кык мільион пуд һаң Москвалы
да Пітерлы.

Гылан мітінгјас мунісны заводјас-
ын да окраінајасын. Рабочөјјас гө-
гөрвоісны став страна судба вөсна
на вылө пунктөм кывкутөмсө—быд-
лаын вөлі прімітөма резолюціјајас,
кодјас поддөрживајтлісны общө-
республиканскөй мөгсө. І кор тајб
кывкутөмыс вөлі вөщөствөноја
выразітөма һаңөн вөльнөја вузасөмсө
пырыс-пыр дүгөдөмын да һаң кар-
точка вылө вужөмын пөј вылө фунт
жынјөн, рабочөјјас вочавісісны: сө-
гласөндөс...

Некымын лунөн кар вежсөс,—быт-
тө гулајтөм бөрын саф асылө. Умыч-
јас куза мөдісны ветлыны патрул-
јас. Тыртөмміс оркестровөй раковіна
карса сајын, і сылы паныда шаш-
лычнөй да чебуречнөй заведөніелөн
өзөсјасыс тыдовтчісны пөвјасөні
крөстөн тувјалөмаөн. Став частнөй
лавкајасса вітрінајас ылын колісны
сөмын гуталін, повідло, сарөптскөй
горчіца һөптөвтчөм банкајасын да
буса стөклөјас куза сука візлалыс
гутјас. Һаң кыз вузассан тор воші.

Војвыв столпајасыс пышјөм „да-
мочкајас“ шөјөвошөмөн відлалісны
выль хлебнөй карточкајас, карточка-
јас сетлісны право бостны фунт
четвөрт һаң налы, кодјас служітөны
сөветскөй учреждөніејасын... „Ужав-
төм элементлы“ карточка ез пола-
гајтчыв... „Боже мој, боже мој. Код-
нө тајб революціадө збылыс думајт-
ліс һаң јылыс“. Кухарка мунліс бу-
лочнөйө і һөбліс, дај врачјас весіг
рекомендујтлісны еща сојны һаң...
Бытө һаңын тыдовтчіс кушөмкө
аслыспөлдөс, суровөй смьсл... Но кыз-
нө, век-жө, лоны һаңтөгыс? Өтіјас
решајтлісны пышјыны тајб кошмар-
ыс, мөдјас—мөстөвөлнөја вічысны
Краснов војскајаслыс воім.

Вѡліны і сещѡмјас, кодлыг валь шыјасыс садјын раковінасань (кѡт і омѡлік буса аллејаыс, код і југдѡдѡѡ карасінон ломтысан кык пѡнарѡн) кыпѡдлісны јѡс казтылѡмјас томлун јылыс,—сіѡ макајтчіс налы век кежлѡ бѡрѡ колѡм кадсан медвоzza балнѡј платѡлѡн жежыд шлејфѡн. Тајѡјас ез аззывны асланыс зѡланік сѡлѡмјасыс ні лѡглун—мстїтны, ні рещїмост—пышјыны да сѡмын курыда бѡрдлісны сы јылыс, мыј большевікјас мырдѡдѡны налыс медбѡрја некуцѡм лѡк вајтѡм мусаторсѡ...

Вежѡм паскѡма офїцерјас, кодјас вїччыслїсны револуцїја помасѡмсѡ кабакјасын лѡбѡ најт којка вылын мавдолінаѡн трїнгѡм шыјас улын, ѡні кутїсны ветлыны заборјас вѡмѡн условїтѡм квартїраѡ—сѡветујтчыны: мыј буржык—шыбытчыны-ѡ вывтї уна јѡза Новочеркаскѡ, Всевелїкѡј дѡнскѡј војскалѡн не вывтї лубезнѡј ѡстановкаѡ, паставны-ѡ тојѡс гїмнасторка—мунны Кубан вылѡ сѡе-ныкін дорѡ—алї котыртны танї, места вылын, восстанїе.

Спекулантјас зѡблїсны буржык кадјасѡз „апаш“ дѡрѡмјасынсѡ да кодјылісны каблукјасѡ асланыс башмакјасыс, брїлїантјас да платїна сетѡ зѡбалѡмѡн. „Лїберальнѡј“ дејателјас, царскѡј чїновникјас, мелкопоместнѡј помешчїкјас, кодјас асланыс семјаснас спасајтчылісны танї мужїцкѡј стїхіјаыс, сіз-жѡ, кыз дас-сізімѡд немын бојарајас да служїлѡј јѡз пуксылісны крымскѡј ханјас услаѡмыс Серпуховѡ лїбѡ Коломна стѡнјас сајѡ осадаѡ,—кар шѡрын став тајѡ олыејасыс кутїсны думажтавны, не мунны-ѡ-нїн налы временнѡ служїтны куцѡмкѡ лѡн сѡветскѡј учрежденїејасѡ?

Но выл лун вајліс выл вїччыстѡм-торјас. Пожѡм телеграфнѡј столбјас вылын, став заборјасын, кодјас лѡсѡдѡмаѡс кажїтѡ вѡлі, векѡвѡјса росїејскѡј їсторїаѡн, медым на улын нїѡм тѡждыстѡг узлісны код јура ѡборванецјас, пондїсны сарвїзны їсполкомѡн лѡдѡм выл декретлѡн їстїјас: „Став ужавтѡм населенїејы пыр-жѡ јавїтчыны распределїтелнѡј пунктјасѡ, бѡстны шанцевѡј їнструмент мунны органїзованнѡј группа-

јасѡн стѡпѡ да кодјыны кар дорын окопјас, тајѡ ужыс кутасын сѡтав-сыны нань карточкајас“.

Вагонын кѡрттуј вылын пыр воѡд таргїс машїнка.

— Телеграмма,—жын гѡлѡсѡн шуалїс Сталїн,—Москва, Вышнѡј војеннѡј сѡвет... Орочнѡ ыстыны шестїдујмовѡј немын батареја да на бердѡ снарадјас. Трехдујмовѡј немын батареја да на бердѡ снарадјас. Дас мїлліон трехлінейнѡј русскѡј патронјас. Кѡкјамыс бронїрованнѡј автомобїл. Торја важнѡ ыстыны опытној да преданнѡј лѡтчїкјасыс кык группа апаратјасѡн да снарадјасѡн...“

Тајѡ војнас вагонѡ вѡлі вызовїтѡмаѡс Нѡсовїч да Ковалевскїј, вѡчны доклад. Ведомостјас да свѡдкајас сертї Северокавказскѡј војеннѡј округлѡн став фронт вылын (Ворѡнежскѡј губерна лунвын гранїцасань Каспїјскѡј мореѡз) вѡлі лыддысѡ сѡ сурс штыкјас да саблајас. Ковалевскїј, карандашѡ зїк помѡдыс кутѡмѡн да карта вылѡ їндѡмѡн, кодї ѡшалїс салѡнын пызан вѡстын, бумага вылѡ вїзѡдтѡг лыддыдѡліс ѡтрадјасыс нїмјасѡ, бојецјасыс лыдсѡ, фронт вылын налыс располѡженїе-сѡ. Нѡсовїч зумыштѡмѡн бѡрјѡдліс ведомостјас.

Сталїн, кырі бытѡѡ коксѡ вескѡдїг, ветлѡдліс лѡдѡм штѡрыјаса ѡшїнјас пѡлѡн. Кор докладчїк сувтовкерлїс,—Сталїн вїставлїс јурнас довкнїтлѡмѡн, мыј внїмательнѡја кывзѡ. Збылвыласѡ сылы важѡн лѡїс ставыс тыдалана тајѡ докладсыс (матерїалнас сіѡ тѡдмасїс колан лунѡ): Ковалевскїј вел бура кужѡмѡн „вїтрајтлїс ѡчкїјас“, сѡ сурс армїја вѡлі сѡмын бумага вылын. Фронт меѡса лунвылын Кубано-Черноморјыны Калнїлѡн тѡдчана группасыс ѡтѡр мукѡд дївїзїјас, брїгадајас, полкјас, кодјасѡс чѡткѡја да рещїтелнѡја лыддыдѡліс Ковалевскїј, вѡліны асланыс станцїјајас дорын косасыс, мѡдамѡкѡд ѡмѡла јїтѡм партїзанскѡј ѡтрадјасѡн да ѡтрадторјасѡн. Нѡл царїцынскѡј штаб зїлісны вескѡдлыны најѡјасѡн, тыртлїсны фронтѡс прѡтворечївѡј да склѡчнѡј бумажкајасѡн.

Ковалевскїј, қор аззїс, мыј чѡв

о лыс Сталиндөн течсѳ ковтом впечатленіе, термыштчѳ тѳдѳдны:

— Став тајѳ даннѳјјассѳ ме ыстылі Высшѳј военнѳј советѳ, і Троцкѳј вынсѳдѳс војскајаслыс діслокаціјасѳ, сіз-жѳ—общѳј плансѳ оборо-налыс.

Носовіч пыр-жѳ чургѳдѳс приказ Троцкѳј кырымпасѳн—кутны фронт да позана случајын—воѳд јѳткыны сіјѳс... Сталин лыдѳѳм бѳрас шпын-мувіс, шыбытіс бумагаторсѳ пызан вылѳ.

— Кутны, вештавны, не леґны... Красноречѳја...

Ковалевскѳј докладын медса подозрѳтельнѳјыс вѳлі сын, мыј самѳј царѳцынскѳј фронтлѳн збылвылѳ катастрофѳческѳј состојаніе бердѳ штаб относѳтчѳс спокојнѳја: Царѳцын дорын вѳлі ставыссѳ квајт сурс шык да кујѳм сурс гарнизонын.

— Кушѳм вынјасѳн располагајтѳ Мамонтов?—јуаліс Сталин.

Ковалевскѳј терыба вѳѳдѳліс Носовіч вылѳ, мѳдыс сінјассѳ лептывтѳг, спокојнѳја:

— Неґамын-ветымын сурс сабѳа да шык...

Сталин бостѳс ѳружіеґлыс ведомост—Царѳцын фронт вылын ставыс лыдѳыслѳс: 8 пушка, 92 пулемјот, 9800 вѳнтовка, 600 сабѳа, 962 сурс патрон да 1200 снарад ѳрудѳіејаслы...

— Тајѳ ставыс?

— Ем мыј-сурѳ арсеналын,—зумыша кыввіґис Носовіч.

Југдан дорыс Сталин муніс арсеналѳ... Леччѳс пѳдвалјасѳ да выма-тельнѳја ветлѳдѳліс пожѳм јашщѳкјас да ручнѳј грѳнатајасыс пірамѳдајас костса проходјасѳд. Стрѳг старѳк, арсенал вѳґыс, ез вермы стѳча вѳс-тавны—мыјдта танѳ ѳружіеґыс: сіјѳ вајавысылс татчѳ разнѳј местајасыс артавтѳг, і став тыдалѳм серґыс, вѳлі жугласѳм, сімѳм, шогмытѳм.

Арсеналсаң Сталин муніс „Баррѳкада“ нѳма орудѳіјнѳј да машиностроѳ-ительнѳј заводѳ. Кышовтіс цехјастѳ да, кор рабочѳјјас, сіјѳс тѳдѳм бѳрын, чукѳртчѳсны завод дорын, кајѳс гру-зовѳк вылѳ і шуѳс:

— Јортјас, республиканым ѳлас-ностын... Мѳ долженѳс вуґжны решѳ-ительнѳја наступајтѳмѳ. долґ мѳјан

пыс быдѳнлѳн—дасмындаавны ассыс вынјас да вермыны. Нѳ ѳтѳ морт не должен колны вескодѳн... Сочувствѳеґыс еща... Колѳ дорыв ставлы, іѳѳтсаң ыжѳдѳз, бостчыны ѳружіе бердѳ. Колѳ ужавны сіз, медым те-над станок дорын сулалѳс зарадѳтѳм вѳнтовка. Пролетарѳат должен лоны ставнас мобѳлізујтѳма да вооружѳтѳма. Но, медым мѳ вѳлім вооружѳтѳмаѳе, колѳ тајѳ ѳружіеґсѳ лѳсѳдны. Мѳјанлы колѳны бронепѳездјас, броневѳкјас да пушкајас. Сѳмын-на ме аґдылі арсеналыс уна сурс жугавлѳм да сімѳм вѳнтовкајас, најѳс колѳ кыґ позѳ ѳдѳјжык зонтыны.

— дајош наступленіе, Сталин јорт,—вочавѳґисны сылы рабочѳјјас.

Шондѳыс пѳшпадатѳг сотѳс стал-вѳјасѳн вѳјѳдѳлѳм сѳд простран-востѳ. Машѳнѳсткалѳн вѳсґыдѳк чун-јас лебалѳсны клавиатура куґа. Ста-лин пыр воѳд фѳктујтѳс:

„...Колѳ став јослуннас сувтѳдны вопрѳс став военнѳј руководствѳсѳ вежѳм јылыс... Штабјаслѳн уна лы-дыс (ноґ штаб) пѳртѳ фронтсѳ ро-кѳ. Фронтлѳн общѳј состојаніеґыс—отр'аднѳј неразберѳха. Татчѳ назна-чѳтѳм военнѳј спецѳалистјас (сапож-нѳкјас) ужалѳны гѳгѳрвотѳм вјалостѳн да халатностѳн. Экстреннѳј да решѳительнѳј мерајастѳг ынѳм і думажт-ны кѳрттуј лѳнѳја охрана јылыс да продоволственнѳј грузјас коставлы-тѳг мѳдѳдалѳм јылыс...“

Пыріс комендант, бытѳѳ бѳ вылын костѳм морт—кыв шутѳг пуктѳс пы-зан вылѳ телеграмма. Сѳјѳ вѳлі ѳче-реднѳј маршрутнѳј пѳездсаң, кодѳ кыскѳс Москваѳ кыґвѳт вагон нанѳ да кујѳм вагон костѳм черѳ.

„...Кык час војын Фѳлоново стан-ціја дорса разјездын мѳјан пѳезд чеччыштѳс релсјас выввыс, сы вѳс-на мыј казакјас пуктѳмаѳе піроксілі-новѳј шашкајас. Сен-жѳ казакјас пон-дѳсны лыґлыны пѳезд куґа. Но мѳјан пулемјотјас отсѳгѳн, казакјас вѳліны вѳтлѳмаѳе да мыјкѳ мында јукѳннас вѳѳмаѳе. Танѳ мѳ сулалѳм зон лун да вој улас мѳдѳдчѳм воѳѳ. даскојмѳд верстын станціја сајын вѳлі кутѳма-ѳе, сы вѳсна мыј казакјас бара на-ступајтѳсны. Кос кыссѳс сізім час-рытѳз. Та бѳрын мѳдѳдчѳм воѳѳ. По-

воріноѡ вогѡѡ разјездын тыдовтчіс, мыј воѡѡ тујыс разѡма кујім кілометр куѡта. Казакјас быдладор бокван кышалісны разјездѡ да міјанлыс појезднымѡс. Ког муніс час војсан дасѡтї час асылѡѡ. Танї мї судалїм нѡл суткї да дѡнтїм тујсѡ. Та бѡрын мѡѡѡѡчїм воѡѡ. Мїјанлыс кыкѡс вїѡма, сїзімѡс ранїѡма кокныѡїка. Надејтчам лүчкі-ладнѡ вајны грузѡѡ Москваѡѡ...”

Сталин вызовїтїс телефон куѡа комендантѡс. Комендант чѡва мыччысїс ѡѡѡсын.

— Кымынѡс тї мѡѡѡїд-талун маршрутнѡсѡ?

— Кујїм појезд нанѡн.

— Кымынѡс јещѡѡ вермаѡ мѡѡѡны?

— Војшѡѡѡ јещѡѡ кујїмѡс.

— Колѡ јонмѡѡны охрванасѡ. Крукавлѡј быд појезд дорѡ платформа шпалјасѡн да рельјасѡн.

— Ем.

Сталин лезїс машинїсткасѡ да пукїс гїжны пїсмѡјас. Сїјѡс тѡждыѡѡдїсны Кавказын да Шѡр Азіяын фелѡјас. Сїјѡ гїжїс Степан Шаумјанлы:

“...Мїјан общѡј полїтика Закавказїе јылыс вѡпросын состоїтѡ смын, меѡым заставїтны немецјасѡс офїціалнѡја прїзнајтны грузїнскѡј, арміјанскѡј да азербайджанскѡј вѡпросјасѡс Россїјалы пыщкѡсса вѡпросјасѡн, кодјасѡс разрешајтѡмын немецјас не должнѡѡ участвужтны. Іменнѡ та вѡсна мї огѡ прїзнајтѡј Грузїјалыс незавїсїмѡстсѡ, кодѡс прїзнајтѡма Германїјаѡн...”

“...Зев корам тїјанѡс ставнїтѡ отсавны быднѡг (ѡружїеѡн, јѡзѡн) Туркестанлы, кодкѡѡ англїчана, кодјас фелїствужтѡны Бухара да Афганїстан пыр, зїлѡны ворсны лок шутка...”

4.

Сталин вагонѡ некѡѡѡс ез лезлыны. Тујјас вылын судалїсны часѡѡѡјјас. Перрон куѡа ветлѡѡдїс комендант, ѡтнѡг вѡчавїлїс ставлы, кодї кѡѡ ез зїллы аѡѡѡѡдїллы чрезвычажнѡј комиссарѡс:

— Нїнѡм ог тѡѡ...”

Вагонын пукалїсны Ворошїлов, Ко-

ла Руднѡв да Пархоменко. Пызан вылын—жѡч чайнїк, стѡканјас да нанкрѡшкїјас. Кујїмнаныс курїтїсны москѡвскѡј папїросјас. Вѡлї куѡ сорнї,— Ворошїлов вїставлїс Харковснѡ Луганскѡѡ поход јылыс. Руднѡв да Пархоменко вежѡѡѡѡтѡм пырыс каѡтылїсны колѡм подрѡбноѡтјасѡѡ.

Сталин, банкеткаѡ пїѡѡснас мыжѡѡѡѡн,—стенын ѡшалыс карта улын,—чунјас костас ѡланїк цїркүл бергѡѡдлїг тыр вїставлїс:

— ...Справнѡј мужїк октабрын касалїс сѡветскѡј власт дор. ѡнї сїјѡ бергѡѡѡчїс мїјанлы паныѡ. Справнѡј мужїк бергѡѡѡчїс мїјанлы паныѡ сы вѡсна, мыј сїјѡ ненавїѡїтѡ нан вылѡ монополија, чорыд дѡнјас, реквїзїцїја да мешѡчнїчествокѡѡ тыш...

І со—результатјас... (Сїјѡ індїс цїркүлнас карта вылѡ Поворїно дорѡ). Мїјан војвыв участок вылын Міронов частјасын—развал,—сылѡн некымын коннѡј полкјас вужїсны Краснов дорѡ. Станїчнїкјас да кулакјас агїтїрујтїсны справнѡј мужїкѡс. Міроновѡѡс кујїмыс кыѡавлїсны Поворїно да Фїлоново дорын і медѡѡртї жугѡѡдїсны зїкѡѡ.

Краснов ѡнї јонжык мїјан дорыс,—тајѡ колѡ прїзнајтны,—јѡз лыднас і вѡоруженїјенас. Сїјѡ нуѡѡѡ ассыс агїтација. А мїјан нѡл штабыс некуѡѡѡм агїтација оз нуѡѡѡны да лезѡны Красновлы орѡѡѡѡны мїјан бердыс колеблїтчыс массајасѡѡ. Красновлѡн бура снабѡїтѡм арміја. Мїјан арміјаыѡд абу.

Тажѡ лунјасса сѡѡѡенїејас сертї сѡенїкїнлѡн добровѡлческѡј арміјаыс, код јылыс упорнѡја нїнѡм оз тѡѡны мїјан војеннѡј спецїалїстјас, еновтїс Мечетїнскїј да Јегорлыцкѡј станїцајас і развївајтѡ успешнѡј операцијајас дѡн да Кубан костын медвекнїнас. Некуѡѡѡм сомнїенїе абу, сѡенїкїн вескѡѡѡс ударјасѡѡ кѡрттуј узѡлјас вылѡ—Торговѡј да Тїхорецкѡј вылѡ—і кутас зїлны торїѡѡѡны мїјаныс Калнїнлыс группасѡ да Сорокїнлыс прїморскѡј группа.

Красновыс ѡтдор мї получајтам вылврагѡс: офїцерскѡј добровѡлческѡј арміја снабжајтчысѡѡ Антантаѡн, бура велѡѡѡѡма да јїжтысѡѡма классѡѡѡј лѡглунѡн. Тајѡ опаснѡј враг. Сїјѡ грѡѡїтѡ мїјан лунвывса—медса

важној участоклы,—наңлы да нефты.

Міян век-на јешщ оз вермыны бырбдны отрадјас способн војна нубдбмсѝ, і оз бырбдны нарсноѝ. Вічдны чун пыр отраднѝ неразберіха вылѝ, терпйтны тајѝ головогтапствосѝ,—тајѝ-кѝ абу прѝстѝ предаѝельство,—сіѝ лоѝ капітулірујтны. Став рѝшмостѝн, меѝга жеңыд сро-кѝн, мі долженѝе сформірујтны отрадјасыѝ гырыѝ соједіненіејасыѝ, подчітны најѝс револуціјалы преданнѝ, једінѝ командованіјелы,—долженѝе лѝбѝдны регуларнѝ арміја...

Міян позанлујас ташѝмѝс: пер-вој.—рабочѝ, шахторскѝ да крес-танскѝ отрадјас, кодјасѝе вайѝдід ті, Клімент Јефремовіч,—најѝ пѝлучітис-ны бур закалка. Шщаченколѝн до-нецко-морозовскѝ отрадјас, Царіцын-скѝ рабочѝјјасыѝ,—најѝ вермѝны, кѝс-јѝны і кутасны косасны не олѝм вы-лѝ, а смерт вылѝ, најѝс-кѝ мі вермам ізолујтны есерјасѝн да меншевік-јасѝн нубдсан контрреволюціоннѝ пропагандаыѝ. Міроновлѝн казачѝ частјасыѝ,—сы дорѝ мѝдѝдѝма пропа-гандістјасыѝс, сылѝн должен чукѝр-мыны крепыд беднѝакѝј јадро. Сені-жѝ, војвылын сулалыс—Кіквідзелѝн група. Талунја условіејасын сіѝ абу бојеспособнѝ: тајѝ отрадјас ног-са тіпичнѝ образованіе, кодлѝн абу фејствіејасы коордінујтмыс,—но Кіквідзелѝн група—зев бур матері-ал. Сесса—віт сурс војнопленнѝ Царіцынын, кызвыныс маѝјара, на-кѝд ужалѝ-нын агітпроп. Гербскѝ отрад, коді врагјасы кышыѝ піскѝдчіс міян дорѝ Украінасан. І, меѝбѝрын, —Салскѝ степјасын—уна лыда от-радјасы іногороднѝјјаслѝн да меѝга гѝл казачестволѝн; отрадјасы Шевко-пласовлѝн, Круглаковлѝн, Васілjev-плѝс—Котелніковын (сплѝш кѝртту-ывса рабочѝјјасыѝ), Ковалевлѝн от-рад—Мартыновкаын да Суменколѝн коннѝ отрад. Тыш условіејасы сені торја суровѝс, тајѝ отрадјасысыс позѝ лѝбѝдны кѝрт дівізіја.

Вот мыјыс мі вермам лѝбѝдны ар-міјалыс костаксѝ. Ковмас жугѝдны војеннѝ чіновнѝјјасысыс пѝдмѝдчѝмсѝ, најѝ кутасны норасны Москваѝ і ку-тасны пакѝетітны, міянлы вел јона.

Ковмас, гашкѝ, Вышѝѝ војеннѝ сѝ-веткѝд воны конфліктѝ. Но і сені мі чегам—міянлы отсалас Владімір Ілјіч.

Выл Краснѝ арміја формірујтѝмсѝ,—тајѝ лоас дасѝд арміја,—абу-ѝ сіѝ?—ті бостад ас выланыд, Клімент Јеф-ремовіч.

Ворошіловлѝн ыпнйтлісны банѝібжа-сыс. Бостіс кісѝ пызан вылыс, стрѝ-га вескѝдчыштіс, лѝсѝдчыштіс. Пар-хоменко букѝстіс ускас.

— Правілнѝ рѝшеніе.

Јун кыѝ вітѝд лунѝ фронт вылын—окопјасын, ешелонјасын, став обоз-јасын, Кривѝ Музга станціја возын ерд вылын, ыжыд армејскѝ мітінг вы-лын—вѝлі лыдѝѝма пріказ: „Вѝвлѝм 3-д да 5-д арміјајаслѝн став колѝм частјасы, царіцынскѝ фронтса вѝвлѝм арміјалѝн частјасы да Морозовскѝ і донецкѝ округјасыса населеніеыѝ сформірујтѝм частјасы ѝтувтны ѝті группаѝ, кодлѝн командујущѝѝн на-значајтѝе 5-д арміјалѝн вѝвлѝм ко-мандујущѝѝ Клімент Јефремовіч Во-рошілов јорт. Вылынжык нѝмтѝм став воінскѝ частјасылы воѝд вылѝ шусыны „Ворошілов јорт группаѝн“. Пріказ вѝлі кырымалѝма народнѝ коміссар-ѝн Сталінѝн.

5.

— Огѝ, огѝ, господа,—кулыны... Водалѝ да паскѝдчѝѝ вѝлаысжык... Ме уверен—міян бѝрса наблудајтѝны мѝдар берегсан...

— Но, те-нын, ваше превосходітел-ство, кажітчѝ, есіѝ... Мі і купајтчы-ны-нын ог вермѝж...

— да, да, да... Наѝн бостѝма по-дозреніе улѝ ставсѝ... Тѝрытја сор-ныс зев мем ез кажітчы...

Лыа кѝса вылын—Царіцынлы па-ныѝн—кулісны пѝстѝмјасы: Носовіч, куѝ, модатѝм течасы Ковалевскіј, пыщлан лѝкја морѝс вылас перна зарні цепочкаѝн Чебышев—гѝгрѝс пѝлпомјасынас да нывбабалѝн код таз-нас. Кык восков сајын насан пукаліс-ны, мышјасысѝ шонділан бергѝдѝ-мѝн, адјутантјасы Кремнев да Садков-скіј, мѝдѝд ранга капітан Лохматов і полковнѝк Сухотін. Тані вѝлі округ-лѝн штабыс зоннас.

Но Носовичлөн полѳмјасыс, мы] на бѳрса наблудајтѳны мѳдар берегсаң, вѳліны пѳжалуј, подувтѳмѳс. Став лыаыс — Царіцынлы панысѳ — жуіс јѳѳн. Уна пыжјас Волга шѳрын ѳшалісны јулѳн віжов-голубѳј веркѳс вылын, бытѳ сынѳдын. Вѳлі вѳскресенна, жар, лѳн.

Штаб бѳрјіс купајтчѳм вылѳ ѳтка лыа кѳса. Віччысісны інженер Алексеевѳс, — сіјѳ должен вѳлі вајны важнѳј јуѳр.

— Мы] јылыс-нѳ јуасіс тенсыд чрезвычajanѳ комиссарыд? — јуаліс Ковалевскіј.

— А сіјѳ интересјтчѳ прамѳј тонкѳј торјасѳн... Коріс менѳ вагонас оператівнѳј вопросјас куза... Гѳстітѳдіс чајѳн, вѳлі зев мелі і ез веріт меным нѳ ѳтѳ кывыл...

Балабѳж улас кіјасѳ пуктѳм бѳрын Носович кутіс подробнѳја віставлыны чрезвычajanѳ комиссаркѳд, кодѳ интересјтчыліс штабнѳј быд бумажкаѳн, тѳрытја сорнѳ јылыс. Носовичѳн вајѳм пріказјасѳ, мукѳд штабјаслы запросјасѳ, возраженіејасѳ да отпіскајасѳ і мукѳд царіцынскѳј штабјаслѳн пріказјаслыс, запросјаслыс, возраженіејаслыс да отпіскајаслыс став коліјасѳ вѳдлаліс. Сталѳн індыліс война нубдан ташѳм канцеларскѳј сістема тураслун вылѳ. Сіјѳ бѳстліс папкаыс кушѳмкѳ пріказ отрадса командірлы і тујаліс сылыс канцеларскѳј пызанјас пыр назначеніе местаѳ чуклѳдлан тујсѳ, кор пріказыс воштыліс-нын став смыслѳ лѳбѳ заставітіс отрадса командірс гіжны бешеннѳј вѳча гіжѳд. Сіјѳ бѳстліс мѳд бумажка да расшіфрујтіс сылыс смыслѳ, кодѳ сінліс штабјас костын куш сѳмын склока пѳлтѳмѳ.

Сіјѳ корліс Носовичѳс тѳлкѳн ѳбјаснѳтны ташѳм еща колана фејательност јывыс.

— Ме, ферт, возражајті, мы] штабјас аснас господ јеннас пуктѳмаѳс лѳны штабјасѳн і мы] тані ме ужа-ла Троцкіѳн лѳчнѳ ѳбверітѳм куза — мы]дта тымѳ менам вын да гѳгѳрвѳбм. Но Троцкіј вылѳ ыстысѳмыд сіјѳс ѳмѳла убедітіс... Сіјѳ заводітіс сувтѳдавны сеішѳм тонкѳј вопросјас, — ѳтѳ здуко кажітіс: вот чѳрт, ез-ѳ тѳдмав меным ворсѳмсѳ? Мос-

калевыдкѳд ужавны вѳлі кокныд-жык...

Чебышев, кі тырыс кі тырѳ лысѳ кіскаліс, мустѳмтѳмѳн шуіс:

— Ме лыдѳа, мы] тіјан ворсѳмыд вывті тонкѳј большевікјасыдлы вылѳ. Ме ескѳ фејствуюті і смелжыка і грубѳјжыка...

Носович, кыскыштіс лыа куза коксѳ, мѳдсѳ, лептіс ревматізмыс пыктѳм віѳсјасѳ. Сіѳ-жѳ, кыз секі тулыснас вагон плошшадка вылын, сіјѳ кыліс ас пыщыс јѳс мустѳмтѳм тајѳ фатгварфејецыс берѳѳ, кодѳ код тѳдас мы]ла сѳѳѳдалѳ пін пырыс кывјасѳ ташѳм тыдалана высокомеріеѳн. Мѳвпыштіс: „Віѳѳдлі ескѳ ме, кыз те кельдѳдан, мы]ѳн еувтѳдасны забор дѳрѳ взвод воѳѳ...“

Носович ез вѳчавіѳ сылы, сы вѳсна мы] ташѳм жар дырјі ез окота вѳв віставлыны бумажнѳј волокіталѳн да склокалѳн сложнѳј сістема јылыс, кодѳс сіјѳ нуѳдліс штабјасын да фронт вылын. Мукѳд дырјі лѳсыда думыштѳм фраза ісхѳѳашнѳј бумажкаын травітіс ѳтѳ штабѳс мѳд вылѳ, кыпѳдліс скѳралѳмјаслыс зѳн бушков, паралізујтіс ужсѳ лѳбѳ, кыз сіјѳ рафејтіс шулыны кадыс-каѳѳ: „Удачнѳј кыв вермас вѳчны унжык вред сы дѳрыс, мы]дта бур ѳбстрел шестідујмовѳј гаубіцајасыс...“ Сіјѳ ез вѳчавіѳ јешшѳ і сы вѳсна, мы] Чебышев вѳлі мы]кѳ мынданас правфіректівајас, кодјасѳс пѳлучітіс Носович Москваын Савінковсаң і аскінас — ѳтѳ велікѳј фејжавалѳн посолство советніксаң, кодѳ (фејжаваыс) став іспытаніе вылас віѳѳѳтѳг „пітајтіс серфечнѳј чувствѳјас рѳч јѳз берѳѳ“, — тајѳ фіректівајасыс ез вѳвны сыын тырвыѳ пѳртѳмаѳс олѳмѳ. Вермас лѳны, сіјѳ вывті-нын јѳна музіс тышсыс, дашкѳ, прѳстѳ поліс?

Лыа кѳса дѳрѳ сіѳѳѳчіс важ, кыз сынана пыж. Пыжыс чеччыштісны кык том морт, брітѳм јураѳс, да термастѳг петіс інженер Алексеев. Кѳт ескѳ луныс вѳлі жар, сіјѳ вѳлі пінжака дај жілета. Піјаныс сылѳн ѳѳѳѳ пѳрчысісны, ускѳѳчісны ваѳ. Сіјѳ матыстчіс лыа вылын кујлыс штабнѳјјас дѳрѳ. Пуксіс. Чужѳмыс сылѳн вѳлі серјѳзнѳј, пѳшти торжественнѳј.

— Господа,— шуіс сіјо нѳжјѳнік вашкѳдѳмѳн,— господа, доброволческѳј армија зікѳз жугѳдѳма Калынылыс став группасѳ і бостѳма Тіхорецкѳј, тајѳ лунјасѳ колѳ вичысны Торговѳј бостѳм. Фенікін мунѳ Росіја куза триумфалнѳј маршѳн...

Штабнѳјјас чѳв олсны, но сы серті, кыз најѳ бытѳѳ кынмісны лыа вылас, вѳлі гѳгѳрвоана, мыј јуѳртѳмыс шемѳсмѳдіс ставсѳ. Сырѳн Носовіч кіргѳм сорѳн јуаліс:

— Кытыс тіјан тајѳ? Штаб јешщѳ нѳнѳм-на оз тѳд...

— Ме пѳлучіті шіфрованнѳј телеграмма кышѳла тујѳн Баку пыр,— шуіс Алексејев.— Баку зік сіз-жѳ— локтан лунјасѳ должен усны. Ачыс фактыс-нын, мыј Баку лоас англічана кыи, чajtны поэтѳма матеріалнѳ і моралнѳ жебмѳдас большевікјасѳс...

— да, чорт возмі, здорово— шуыштіс Ковалевскіј, кынѳм вылас бергѳдѳмѳн.

— Господа, колѳ заводітны фejст-вujтны... Колѳ фejствujтны, господа, — мѳд пѳв шуіс Алексејев пѳшті іс-терічнѳја.— Кушѳмѳс міјан реалнѳј вынјасыс?

Носовіч кыввізіс:

— „Фронтовікјас сојузлѳн“ офицерскѳј организација— лыдѳѳј кыкѳо ветымын штык... Сербскѳј полк— сурс штык. Но сербјас јешщѳ абу-на тырмымѳн дасѳс. Накѳд ужалѳны местнѳј есерјас, но чѳртыс најѳс тѳдѳ, кыз најѳ ужалѳны— отчот мем оз сетны... „Торгово-промышленнѳј служашщѳј-јаслѳн сојуз“,— сен сіз-жѳ мошкоріт-чѳны есерјас да меншевікјас... Мыјд-та мі вермам вербујтны тајѳ војак-јасѳ— пріказчікјасѳ, — шуны сѳкыд... Вот ѳні кежлѳ і ставыс... Поѳѳ вѳлі ескѳ артавы „Грузолес“— са работѳјјаслѳн мыјкѳ мында прѳчент вылѳ, но Сталин јавітіс есерјасѳс да меншевікјасѳс народлѳн врагјасѳн, і најѳ јона слабмѳдісны ужсѳ „Грузолес“ вылын... Но кѳт кыз-а, поѳѳ артавы сурсѳн жынјѳн штык вылѳ...

— Сѳмыс?— јуаліс Чебышев.

Алексејев терыба:

— Сообщеніје тујјаслѳн коміссаріат, Бакуѳ нефтла менѳ мѳдѳдіг, снабдітіс тащѳм торјасѳн: нѳл пулемјот, нѳламын вѳнѳвка, кујімсѳ

ручнѳј граната да дас мѳлліон шajt сѳмѳн. Ставыс тајѳ міјан распораже-ніеми...

— Но мыј-нѳс,— шуыштіс Носовіч,— і зев бур, јен мед сетас. Вичысны комвас нѳдыр. Міјан фронт...

— Кодлѳн—, міјан“?— лечыда јуаліс Чебышев.

— Краснѳј, ен крукаслы, полковнік... Краснѳј фронт дезорганизујт-ма сешѳма, мыј і дас чрезвычайнѳј коміссарјаслы не вайѳдны сіјѳс бое-способностѳ. Краснов заводітас генералнѳј наступленіје јул шѳрсан. Доброволческѳј армија тајѳ кад кеж-лас сіз-жѳ лоас Царіцын дорын-нін...

— Сіз-кѳ вооружоннѳј восстаніјесѳ ті думајтад заводітны?

— Јул помын...

Адјутантјас пыс ѳті бергѳдчіс да шуіс чоткѳја, Носовіч дорѳ шыѳдѳ-мѳн:

— Началнік јорт, татчѳ локтѳ пыжа јѳз тырѳн.

Секі ставыс ѳѳр водалісны лыа вылѳ— паскѳдчісны вѳлаыс. Матіті муныс пыжсаы горѳдісны:

— Еј, граждана, тупкѳј јанзімны-тѳ...

6

Сіјѳ, мыј вѳсталіс Сталин ас ваго-нас Ворошіловлы, збылміс: јун помын фенікінлѳн армија вѳчіс вел ува јѳн кучкѳмјас Царіцын—Тіхорецкѳј магістрал куза да орѳдіс Калынылыс ветымын сурса армијасѳ. Лунвыв фронт тајѳн кыскіс ѳні став выімані-јесѳ.

Сталин гіжіс Владімір Ілжічлы:

„... Міјан војеннѳј „спеціалістјас“ (сапѳжыкјас!) ез-кѳ ескѳ узны да ез безфелнычajtны, лынјаыс ез вѳв ескѳ орѳдѳма; і лынјаыс-кѳ лоас восстано-вітѳма, то не војеннѳјјас отсѳгѳн, а налы паныд...

... фелѳыс осложајтчѳ сіјѳн, мыј Војвыв Кавказса округлѳн штабыс зік вѳлѳм непріспособленнѳј контр-революціакѳд тыш условіејас бер-дѳ. фелѳыс не сѳмын сыын, мыј мі-јан „спеціалістјас“ псіхологіческі абу-способенѳс контрреволюціјалы паныд решітелнѳј војна дорѳ, но сіз-жѳ сы-ын, мыј најѳ кыз „штабнѳј“ работ-нікјас, кодјас кужѳны сѳмын „чер-

тны чертожас да сетавны переформировкалыс планяс, абсолютнo вескодoс оперативнoй дејствијејас дор...

... Вiдoдны та вылo вескодa, кор Калыналoн фронт ордoма снабженiје пунктыс, а војвыв—нана рајоныс, лыдa ачымoс праватoмoн.

Ме кута вескодaвны тајo i уна мукoд тырмытoмторјасo мeстaјас вылын, ме примiта вел уна мeрајас i кута примiтавын делoсo губитыс чiнјасoс да командiрјасoс чoвтaлoмoз плoт, формaлнoй затрудненiјејас вылас вiдoдтoг, кодјасoс, ковмас-кo, кута чeгјавны. Тајo—дырјi гoгoрвоана, мыј бoста ас вылo став кывкутoмoсo став вышшoй учрeжденијејас воын.

Термaса фронт вылo, гiжа coмын делo кyчa“.

Бронeпoјeзд сувтiс жужыд гуран кодын,—тaнi бapa вoлi взoрвiтoмa тујсo i, тыдалo, нeвaжoн,—oтi шпaл јeшшo oгыралiс-нa. Рaзвeдчiкјaслoн кoмaндa кaјiс пoкaт кyчa вывлaн. Шoндioн coтoм стeп вoлi тыртoм. Воын, вepст кык сaјын, чурвiзic вoдoкaчкa, зiрдалiсны шoндi улын стaнцioннoй стрoјбaјaслoн вeвтјaс.

Рaзвeдчiкјaс вoйсны стaнцiјaoз. Сiјoс вoлi eнoвтoмa. Вoкзaл вылын oшiнјaс тoлoмaoс, тeлeгрaфнoй да тeлeфoннoй aппaрaтјaс жуглoмaoс. Стaнцioннoй двoрын кoбрoг oзoс дoрын кујлiс кeрaлoм јурa кушoмкo мoрт—кoмкoтoсo пoрчoдoмaoс.

Стaнцiјaыс—тыртoм. зoлaнiк, гpaбитны сeс, збылыс-кo, вoлi нiнoм, i тaшoм нaлoтыс кaжитчiс стрaннoјoн,—тoрјa-нын стрaннoјoн сы вoснa. мыј туј вылас бронeпoјeздлы, кодi сeкpeтнo пeтiс Цaрiцыныс, пaныдaслiс-нын кoјмoд пaсјoм-гpбмiтoм стaнцiјa,—бытгo тaјo воыв лoсoдчылiс бронeпoјeзд пpојдiтiг кeжлo.

—Лiнiјa кyчa сeтoмa тoдны, зiк тыдалaнa,—шyиc Вoрoшiлoв. Стaлiн-кoд шoщ пaрoвoз дoрo мaтыстчiг. Рeмoнтнoй рaбoчoјјaс рaзaлiсны рeлс вiнтјaсoс, кыскалiсны бoкo щыкoдoм шпaлјaсoс, лeзaлiсны плaтфoрмa вылыс зaпaснoјјaсoс. Ужыс тaнi вoлi чaс кык кeжлo. Бoр вoдм рaзвeдчiкјaслыс јуacoм бoрын Вoрoшiлoв вoзјiс мунны стaнцiјaoз пoдoн,—гyрa-нын вoлi тepптны вepмытoм жap.

Сiјo oшoдiс цeлпoм сaјaс кapaбiн. Стaлiн бoстic oрeхoвoј бeд. Мoдiсны кыкoн пoлoтнo кyчa. Гyрaныс чyкыл-дыс вeскыдвылo, i бронeпoјeзд eз кyт тыдaвны. Вoсa стeпын пoлыштiс пoс, вeк-жo лoсyд тoв. Гoрiзoнтыс вoлi гyлaнa. Зeв ылын мeлoвoј мылк јылын тыдалiс мeлнiчa. Вoрoшiлoв iндiс сы вылo: „Сeгaн i вoлoмa нaлoтыд...“ Кeлыд јeнeжын гoгpaлiсны хiшщныкјaс.

Стaлiн вiдoдiс, кыч oтi вapыш—aк мaтытi нaсaн, вeсiг кылo вoлi чoрыдa пaскoдoм бoрдјaсыслoн швiчкoмыс,—чiлoдiс мy бepдo да пoштi iн-мoдчылiс сyслiкoз, кодi сувтeсoн чур-вiзic aслaс нoрa дoрын лaпкыдiк кyргaн јылын—кoнкo, кушoмкo гyннa-нaјeздныкoн дpeвнoј гy вылын. Сyслiк, бoжнaс тiркытoмoн, yдiтiс тyвкытны мy улo. Вapыш вaжнoјa, бытгo сылы нoтi oз кoв вoлi јaјыс, кыпoдчiс пoс сынoд вoзyвoд вывлaн.

Стaлiн сepдкiс, сaпoг гoлoн кyчaыс aсoс бeднaс кyчкaлыштiг.

—Кoркo-дa вeлoдчaм стpбiтны тaшoм сaмoлoтјaс,—шyиc сiјo.—Сoвepшeннoј лeбoм, вынјaсoн сoвepшeннoјa влaдeјтoм. A јoзыд вepмaсны лeбaвны бyржыкa, мeзмoдны-кo нaлыс вынјaсoс... Мi кyтaм лeбaвны бyржыкa.

Улыс eнлaпoдјaсыс сылoн кыпoдчыштiсны. Сiјo вoслaлiс пoлын чyкoрјaс пoвттi, oнi нi вapышјaс вылo, нi сyслiкјaс вылo вiдoдтoг. Вoрoшiлoв мoдiс вiстaвлыны нaстyплeнiје сiјo плaн јылыс, кодoс быт кoлo вoлi рaзвiвaјтны, aрмiјa пeрeфoрмирyтoмoсo вiччыстoг, мeдым нe лeзны пeрeбoјјaсoс Мoсквaд мaршpyтнoј пoјeздјaс ыстaлoмын.

дoбpoвoлчeскoј aрмiјa, пpeдпoлaгaјтiс сiјo, Тiхoрeцкoј мaгiстрaл кyчa сepјoзнoј yспeхјaс шeдoдoм бoрын, быт пырыс дoлжeн нe Цaрiцын дoрo мунны, нo бepгoдчыны лyнвывлaн, сы вoснa мыј сылoн тылaс кoлoны: Јeкaтepинoдaрлoн гaрнiзoн (кодi мaрт тoлысын жyгoдiс Кoрнiлoвлыс дoбpoвoлчeскoј aрмiјaсo), Нoвopoссiјcкын чepнoмoрcкoј мoр'aкјaс да флaнгaс—Aзoвcкoј мoрe дoрын—Сoрoкiнoлoн aрмiјa.

Сeнiкiнoлoн кoвмaс мeдвoз пырыны сoпpикoснoвeнiјeд Сoрoкiнoкoд да кeж-

ны Ұимовныкі станціјаоҕ, Котельниковоы лунвылынжык.

Фронт вылын кык вежонја олѡм резултатѡн убедитчи, мыј линіјасѡ кывшутѡг поҕо весѡвны жеңыд сродн, броневѡј појезд бѡрса-кѡ двинтны даскык сурса арміја, коді сулалѡ Гашун дорын да кѡдыс і кокѡдыс кѡрталѡма Снесарев распораженіејасѡн.

Та вѡсна ме Ворошіловкѡд решітїм вѡчны ѡткымын восковјас Снесарев распораженіејаслы паныд. Міјан решеніејным нубѡсѡ-нын олѡмѡ, і туыс регыдја кадн лоас весалѡма, ѡд снарадјас да патронјас емѡс, а војскајас кѡсѡны косагны.

Ѳні кык просьба тіјан дорѡ, Ёенін јорт: первојыс—уберитны Снесаревѡс, коді абу вынјасын, оз вермы, абу способен либѡ оз кѡсјы нубѡвны војнасѡ контрреволюціјакѡд, аслас землајаскѡд—казакјаскѡд. Вермас лоны, сіјѡ і бур немецјаслы паныд војнаад, но контрреволюціјалы паныд војнаын сіјѡ,—серјознѡј тормоз, і линіјаыс-кѡ ѡнѡҕ-на абу весалѡма—щѡщ і сы вѡсна, і весіг медсасѡ сы вѡсна, мыј Снесарев падмѡдліс делѡсѡ.

Мѡд просьба—сетѡј міјавлы срочно кѡкјамыс кымын броневѡј автомобил. Најѡ вермісны ескѡ возместитны, компенсіруйтны, мѡдыс шуа—компенсіруйтны міјан пехоталыс јѡз лыд тырмытѡмсѡ да жеб организованностсѡ.

7

Тачанка тѡвѡіс јежыдалыс палаткајаслаң,—пелпом вылас косасѡм ѡбрѡма, ыж куыс вурѡм лѡбыд кубанскѡј шапкаа хлопец, вѡжжіа кіјасѡ шевгѡдѡмѡн да пуклѡс вылыс бытѡ усіг тыр,—вѡтліс орчѡдн дофѡлѡм, гырыс нѡл вѡлѡс. Тані вѡліны Салскѡј степјас, море коѡ шылыѡсѡ, шевтѡыштѡмаѡс гыалыс ковыл зор серјасѡн.

Тачанка јіркнїтіс выл пос кузаѡ овраг вомѡн, кѡні камышјас пѡвстын лѡзаліс ва. Овраг мѡдарас сулалісны став тајѡ степјасын знаменїтѡј краснѡј коннѡј отрадлѡн палаткајас. Тасан туыс лагерѡҕ вѡлі саѡїтѡма нежужыд пујасѡн, медым сетны бо-

јецјаслы вужѡр сај³да ыркыдн, но неважѡн саѡїтѡм пујас косѡмаѡс.

Лагерыс вѡлі кыщѡвтѡдѡма валѡн. Ковылѡн басїтѡм пыранїнас сулаліс кык пушка. Часѡвѡј пощїс тујсѡ штыкнас.

— Командујущѡј!—шуїс Пархоменко, Ворошілов вылѡ јурнас докнїтіг. Тачанка скачѡн мунїс лагер куза, дом јылын радн сулалыс вѡвјас пѡлѡн, палаткајас да земланкајас дортї, кодјас воҕын шыналїсны кос кујѡдыс біпурјас. Воысјас дорѡ быдладорсаң котѡртїсны бојецјас. Пархоменко, тачанкаас сувтѡмѡн, горѡдіс страшнѡј гѡлѡсѡн:

— Јортјас! Командујущѡј воїс! савај мїтїнг!

Јѡз чукѡр ошкѡм пырыс ызѡбтїс,— ылкнїтісны плац вылѡ, кодѡс вѡлі весалѡм стројеѡј заѡатїејас, гімнастїка да мїтїнгјас вылѡ. Ворошілов јуалѡм вылѡ—кѡні командїр—некымын гѡлѡс гажаа кыввїтїс:

— Командїр палаткаас...

— Сїјѡ абу зонвїза...

— Сылѡн чїреј-лі, мыј-лі...

— Помощнїкысла војтыр скачїтїсны,—сїјѡ степын вѡвсѡ велѡдѡ...

Ворошілов да Пархоменко пырїсны палаткаѡ. Командїр узїс му бердас, попона вылын. Сы вылын вѡлі уна гера татарскѡј халат. Командїрсаң ѡтар бокас кујліс быд пѡлѡс сїјѡс-завод кѡлуј—седлѡјас да сермѡдјас, кока вож јылын ѡшалїс чукла сабла езыс пуртѡсын, мѡдар бокас сысан, чурка песјас вылѡ пукталѡм пѡвјас вылын—ѡтї мѡд вылас,—сулалїсны некымын со—ез-кѡ унжык—пробка-алѡм дозјас, кодјасѡс бостѡма, тыдалѡ, кыскѡ аптекаыс. Палаткаын вѡлі пѡдтан сынѡд.

— Думенко јорт!—чукѡстїс сїјѡс Ворошілов. Узыс јона кыскыштїс ырнас, лептїс брїтѡм јурсѡ да гѡрдѡдѡм сїнјаснас здук дыра гѡгѡрвѡтѡг вїѡдїс пырысјас вылѡ.

— Думенко јорт, текѡд сорнїтѡ фронтѡн командујтыс, чеччы...

— Ог вермы чеччыны,—крепыд, кірган гѡлѡсѡн термастѡг шуїс Думенко да кыскыштїс халат улас кѡмтѡм кокјасѡс. Кушѡҕ брїтѡм, воспалїтѡм чужѡмыс сылѡн чуқыртчыліс выныштчылѡмсыс.—Ізвїт, команду-

јушщѡ јорт, ме абу здоров... Еј, хлопцы, нолтѡ вајлѡј седлѡ пѡдуш-кајас командујушщѡјлы да адјутан-тыслы...

Сіѡ мыкѡ јешщѡ-на кѡсјіс содты-ны, но сълѡн вѡлснѡтѡс гырѡзаны, код вълѡ сіѡ мыжсылѡс і думенко бѡр водѡс попона вылас, мыкѡ бор-мочѡтѡг.

— Ставыс гѡгѡрвоана, — шуѡс Воро-шілов. — Таѡ спирт сълѡн дозјасас, мунам...

Плац вылын — кыщѡн — чукѡртчѡсны бојецјас, — степнѡј шын дукѡн ѡвтыс ѡекумын со том војтыр. Воѡзјас пукалісны му вылын, бѡрсајас сула-лісны ѡескыда. Танѡ вѡліны казакјас да крестана станицајасыс да сѡктја-сыс, кѡнѡ февраль тѡлыссан казачѡј генерал Попов, кодѡ пышјалѡс Рос-товѡс краснѡјјасѡн бостѡм бѡрын, вѡрѡн да плетѡн бѡр лѡсѡдѡс степ-јасын станицнѡј атаманјаслыс власт.

Бојецјас вылын омѡлік паскѡмыс ез мешајтлы налѡн молодцеватѡј, дышѡдчан ѡерзкѡј осанкалы. Најѡ тѡдѡсны і вѡв вылын пѡкаѡн чечча-лѡм і шујгавылѡ і вескыдвълѡ саб-лаѡн керасѡм. А кодѡ ез тѡблы — танѡ велѡдѡсны.

Кор кыщас пырѡсны Ворошілов да Пархоменко, налы гѡрѡдѡсны:

— Нѡрѡвѡт ен-на заводѡт!

Кыліс ѡѡѡ воан вѡвлѡн қок шы. Скачѡн воѡс верѡма, чеччыштѡс, бојецјаслѡн чукѡр јуковтчѡс, сетѡс туј... Сіѡ матыстчѡс кокныѡк, ѡеу-на варгыласан походкаѡн. Ставыс сы вылын — і тасмаѡн зелѡдѡм гѡмнас-торканыс, і шенкељјас вылас кучѡка галѡфеыс, і сапѡг гѡленѡ таркнѡтчѡм сабланыс, кор сіѡ сувтѡс, і намрас-ѡм — пыѡѡ да пѡл вылас сујѡм, картузыс, — ставыс вѡлі ладмѡѡдма кавалерѡјскѡј ногѡн — пѡлка. Вѡлі сіѡ косѡнык, мугѡм чужѡма, пушкы-ра ыжыд усјаса.

Ворошілов дѡрѡ матыстчѡг, чоткѡја лептыштѡс кѡсѡ, кѡпыѡѡсѡ банлыѡ-чыс ѡеуна вајѡдлытѡг, і пыр-жѡ бѡр лѡтѡс:

— От'радса командѡрлѡн помошч-нык Семен Буѡнныј, — шуѡс сіѡ, кѡ-чыд сѡнјаснас вескыда вѡѡѡѡмѡн.

Ворошілов топѡдѡліс сылыс кѡсѡ,

корѡс, меѡ востас мѡтѡнг. Буѡнныј, — мышвыв нѡровтчѡмѡн:

— Хлопцы, тѡјанкѡѡ кутас сорнѡт-ны фронтѡн командујтыс, Клімент Јефремовѡч Ворошілов јорт, самѡј сіѡ, кодѡ немѡцкѡј да казачѡј банда-јас пыр вајѡдѡс Царѡцнѡ славнѡј армѡја, таѡ армѡјасѡ сіѡ котырѡтс да калѡтѡс вѡра коејасын. Сіѡ кутас тѡјанкѡѡ сорнѡтны...

— дајош! — гѡрѡдѡсны бојецјас.

Ворошілов заводѡтѡс сорнѡтны сы јылыс, мыј танѡ, Салскѡј степјасын, і вылынжык, сѡн куза, і став Рос-сѡја паста мунѡ сіѡ-жѡ ѡтѡ тыш ужалыс јѡзлѡң капѡталѡстјаслы да помешщѡкјаслы паныд сы вѡсна, ме-дым ужавны да овны ас вълѡ, а не верѡны паразѡтјасѡс.

Капѡталѡстјаслѡн да помешщѡкјас-лѡн фронт — Петроградсан Бакуѡѡ. Гажѡм лоас налы, кодѡ окотѡтас нѡјтны најѡс ѡтѡ аслас керка дорын... Нѡјтны најѡс колѡ ставѡн ѡтув, се-щѡм местајасын, кѡнѡ лоас налы меѡса мѡрччана да кылана. Та вѡсна колѡ сформѡрујтны став ужалысјасме јѡѡнѡј Краснѡј Армѡја да подчѡнѡтны сіѡс јѡѡнѡј револуцѡннѡј командо-ванѡјелы...

— Та могыс ме воѡ татчѡ — сформѡ-рујтны тѡјан славнѡј краснѡј от'рад-јасыс кѡрт ѡвѡѡѡја... (сіѡ лыѡѡѡѡліс таѡ от'радјасѡѡ, да наын бојецјас-лыс лыѡсѡ, і налыс бојевѡј средст-војасѡѡ). Мыјсан мѡјанлы заводѡтны? Завѡдѡтам геројскѡј подвѡгсан, хлоп-цы... Мартыновка сѡкт комын вѡт лун-нын осажајтчысѡѡ генерал Кра-сѡлныковлѡн ѡвермѡм белѡј бандаја-сѡн. Мартыновецјас — кујѡм сурс бојец, најѡ ѡз кѡсјыны сетчыны і сѡглае-нѡс буржык кувны меѡѡѡрја мѡртѡѡ... Мѡ-кѡ ѡг локтѡј на дѡрѡ ѡтсѡг вы-лѡ — најѡ куласны. Мездам-кѡ најѡс, — мѡјан ѡвѡѡѡјаын ловас калѡтчѡм Мар-тыновскѡј полк...

• Вѡставлѡс сіѡ убѡѡѡтѡлнѡја да гѡ-гѡрвоана. Кыщын муас пукалыс војтыр сувтѡсны. Најѡ, кодјас сула-лісны, јонжыка матыстчѡсны. Зумышт-чѡм чужѡмјас сертѡ, ѡзјѡм сѡнјас сертѡ вѡлі тыдалѡ, мыј најѡс заѡе-нѡтѡс командујшщѡјлѡн речыс.

— Нуо!—шуисны војтыр.—Ми сѡгласенѡс. Нуо мијанѡс Мартыновка вылѡ.

Буфонныј лептис кѡсѡ, лантѡдѡс да подробнѡја вѡсталис, кыз колѡ видлавны вѡвјасѡс, дорны омѡла дорѡмјасѡс, і јуктавны, і кыз најѡс седлѡавны, і мыј сѡрыс бостны походѡ.

Војтыр котѡртѡсны домалѡм вѡвјас дорѡ, і степѡ і походнѡј кузнеча дорѡ, земланкајас дорѡ. Ез-на колчас жын—Буфонныј щѡктѡс трубацлы:

— Вѡвјас вылѡ!

От'рад обѡсѡ да охрана лагерас колѡмѡн, петѡс походѡ. Бојѡцјас—парајасѡн—ылѡз нужѡдчысны степнѡј туј куза. Знамякѡд радѡм—возвылас—гѡрба ныра, кос да кѡзаныс код-жѡ сѡнѡд, рыжѡј донскѡј вѡв вылын,—мунѡс Семен Буфонныј, седлѡас быдѡм, зумыштѡм да спокојнѡј. Вѡв-на-вѡв сыкѡд—Ворошилѡс да Пархоменко, кодјас вужѡсны тачанка вылыс седлѡјас вылѡ. На бѡрса—колонна јурын—трубацјас, лѡтаврщѡкјас да запевалојас,—стѡпнѡј тенорјас.

Кор от'радыс, вѡвјаслы шојчѡг сетѡмѡн, вужлѡс вокѡс вылѡ, тенорјас заводѡтлѡсны нѡжмыд, гора казачѡј сыланкыв, і став от'радыс бостлѡс јон гѡлѡсјасѡн,—тенорјас качлывлѡсны, і подгѡлѡсокјас нужѡдлысны сѡщѡм дыр, кажитѡ вѡлѡ, мед кывзѡс став степыс... Но кывзѡсны сѡмын варышјас вылын сынѡдын да суслѡкјас асланыс нѡрајас дорын... Ворошилѡс волѡс матѡжык стрѡј дѡрас да сылѡс зев окѡта пырыс.

Буфонныј инѡдчылѡс шпорјаснас вѡв берѡдѡ,—ѡнец, сыналѡм бѡжнас скѡрыс ѡвтыштѡмѡн, вужлѡс ѡѡба гѡбеч вылѡ. Лантлѡс сыланкыв,—лебыс колонна вѡстын кыпѡдчылѡс бус.

Учысны, вѡвјас вылыс седлѡас бѡставлытѡг, кѡстерјас ѡзтывтѡг. Јѡщѡ ез-на бостчы кыа—бојѡвѡј пѡрадѡкѡ перѡстроѡтѡм от'рад вѡрѡс Мартыновка вылѡ. Војнас ыстылѡм разведѡкјас ѡнесѡтѡсны прѡтивнѡк расѡположенѡје јылыс, сѡјѡ гѡгѡр кышалѡма сѡктѡс. Сѡветујтчыны чѡкѡртчысны—Ворошилѡс, Буфонныј да сѡтњајаслѡн командѡрјас. Рѡшѡтѡма вѡлѡ кучкыны белѡјаслѡн штаб куза.

прѡвѡтчыны сѡктѡ да сѡсан-нын ѡтѡв мартыновецјаскѡд чашјыны косавлыны да грѡмитны кышсѡ...

Југдытѡз колѡс недѡр-нын, і козувјас лѡсны ещажык. Нѡл ѡптѡн паскѡдѡм от'рад мунѡс тыр гѡнеѡн. Буфонныј вѡсталис командујушѡјлы, мед сѡјѡ кутчысѡс мѡд ѡптѡс да ез пет воzzaас. Сѡкт јѡщѡ оз-на вѡлѡ тыдав, но тѡлыс вѡјлѡс-нын сѡсанщын, кызак да нан дук. Лѡзѡдѡс асыв-ыв. Паскалѡс, пыр сѡзжык лѡс кымѡртѡм кыалѡн југыдыс,—тревогаѡн сы вылѡ вѡѡдлывлѡс Буфонныј.

— Сѡдты!

Возын тыѡвѡтчысны бѡпурјаслѡн гѡрѡнѡк бѡјас. Орѡчѡн скаѡтитѡс разведѡкѡ инѡс Буфонныјлы кык пулѡн асја рѡмыдын сѡд вужѡрјас вылѡ.—сенѡ вѡлѡ штаб да Красѡлныков коннѡј полклѡн лагерыс. Казакјас, ѡерт, уѡны, кыз кабанјас, сѡпѡсан ускѡдѡм вѡчыстѡг... Разведѡкѡ ылалѡс. Буфонныј азѡс, мыј сенѡ вѡрѡны,—чѡкѡра пујассан боковыжык, чѡкѡртчысны верѡѡмајас. Белѡјас сѡ-жѡ, тыдалѡ, дѡмајтѡсны, мыј мартыновецјас тајѡ часнас, ѡерт, кѡнкѡ, чѡры-да уѡны окопјасас.

ѡнецѡ крута сувтѡѡмѡн, сѡз мыј сѡјѡ вартны кутѡс кокјаснас да зѡлѡс кыпѡдчыны бѡр кок јылас, Буфонныј кыскѡс пуртѡссыс шашка-сѡ: „Ме бѡрга!“—і јѡткышѡтѡс вѡвсѡ. Сы бѡрга,—горзѡг, равзѡг, сѡпѡнѡј ног чѡвѡмѡн, шашкајаснас ѡвтѡѡмѡн—нѡщыштѡчѡс воzza ѡп. Сѡкыд кок шыѡн краснѡј лавајас тѡвѡсны воѡд—сетѡ, кѡнѡ сѡд пујассан нѡу-на вескыдвылынжык отражајтѡс ва гѡптын кыалѡн ѡзјан полѡсаыс...

Сенѡ југнѡтѡс да мѡдѡс тѡраввы пулемјѡтлѡн бѡ, жуныкѡтѡсны пулајас, јѡркакывны кутѡс сѡп... Паныд лѡбѡсны враглѡн јѡщѡ тѡдчытѡм-на, гудыр массајас...

Пархоменко заводѡтлѡс кутны Клѡмент Јѡфремовѡчылыс вѡвсѡ домѡдыс, но мѡдыс нѡщышѡтѡс сылыс повѡдсѡ, вѡтлѡс јармѡм вѡвсѡ воѡд. Ворошилѡс тѡдѡс, мыј тајѡ секундјасыс рѡшајтѡны коннѡј бојлыс судѡасѡ: кодѡ воzжык берѡдѡчас?... Сѡјѡ азѡс Буфонныјѡс,—медвозын, стрѡменајас вылас кыпѡдчыштѡмѡн, клѡноксѡ лептѡмѡн,—сѡјѡ корѡс вракѡд па-

ныдасом. Врэгас—најо ђни бура вѡлі тыдалѡны—быдмисны цѡп бѡрса цѡп: полк ставнас лебис матыстѡм вылѡ. Буфонныј, кыккокјыв тувыс дѡнец вылын, ставнас нужѡдѡмѡн, суѡдѡс шашканас воѡджык чеччыштѡм тошка казакѡс,—казак кутчыѡс јурас... I пыр-жѡ лебыштис кык вылѡ, крестѡн кераліг,—ѡтѡ казакыс воѡс вѡв бурыс вылас, мѡдыслѡн керыштѡм сылѡсы ылкытис сѡд вѡр. Врэгас крута бѡрынтисны вѡвсѡ, бергѡдѡчисны. Сѡмын некымын верѡмајас зураѡсны, но вѡлі путкылтѡмаѡс, нырыштѡмаѡс,—вошѡны кутны позѡтѡм лаваын.

Казакјас бергѡдѡчисны, i вѡтлісны, вѡтлісны најѡс, ѡтарѡ i мѡдарѡ кераліг, том краснѡј казачата. Горзыс верѡмајас да быгѡм, нылѡмѡн ѡвтыс вѡвјас потокѡн лебѡдѡсан Ворошилов вылыс азѡс дѡнецлыс жергѡдѡм, лысѡј јурсѡ да зѡланік сѡнѡд фігура, i сѡјѡ клѡноклыс ва моз лѡстыштѡмсѡ... Ставыс тѡвыс, кыз ураган...

Ворошилов кутис наѡмѡдны вѡвсѡ. Горзисны раѡенѡјјас. Вѡскыдвылын, пруд сајын, ѡзылыс ружѡјасыс лыѡсѡм. Сѡјѡ сувтис баѡ куст улѡ,—вѡлыс нужѡдѡчис оранжевѡј ва берѡдѡ. Скаѡн воіс Пархоменко.

— Полкыс зѡнас кералѡма чѡрту... Победа!

— Кыз ескѡ мед мѡјан ез пырвы јѡва лышнѡјсѡ...

— Оз, Буфонныј дѡлѡтѡ гѡгѡрвѡдѡ.

— Те ыстѡн мартыновецјас дѡрас?

— Ыстѡ кыкѡс...

— Пыр-жѡ общѡѡј наступленіе...

8.

Таѡи заводѡтѡчис Царѡцынѡс дѡрјѡм.

Асыв-лунвывса вокзал тујјас вылын Сталинѡн вагоныс вѡлі сѡјѡ еѡлѡмнас, кодѡ вѡтліс ѡрганѡзованнѡј вѡласѡ учрежденіејасѡ, заводјасѡ да прѡстанјасѡ кар став чукылјас куѡза, став фронт куѡза, кѡнѡ формірујтчылісны полкјас, бригаѡјас да ѡівізіјасѡ i мѡтѡнгјас вылын военнѡј коміссарјас разјаснајтлісны револуціјалыс могјас, став ыжыдѡыс-ыжыд ѡкруг куѡза, кѡнѡ агітѡторјас да прѡдѡтр'адјас мѡтѡн-

гујтлісны сѡктјасын, станѡцајасын да хуторјасын, гѡл да шѡркоѡа олыс крестѡнаѡс мобѡлізујтѡмѡн да кулакјаслыс воѡсасѡмсѡ жугѡдѡмѡн. Сурс подвоѡјас наѡ тырѡн кыссисны Царѡцынлаѡ, скѡт стаѡајас рѡтѡктисны тујјас куѡза волжскѡј прѡстанјас дѡрѡ...

Быд лун мѡдѡдѡылісны маршрутнѡј појездјас Москваѡ. Царѡцын, Чѡрнѡј Јар, Камышін, Балашѡво прѡстанјас вылын груѡтлісны баржајас вылѡ скѡт, черѡ, наѡ да вѡтлылісны вылаѡ—Нѡјжнѡј-Новгородѡ. Војвыв столѡцајас вермисны ѡнѡ коставлытѡг пѡлучѡјтны пѡјок. Смерт вајан шылѡн угрозѡыс прѡјѡтис.

Но став ѡпасностыс вѡлі воѡын. Контрреволуціја ез сетлы весіг лѡлыштѡмѡн кост шѡјчѡг. Јул помсан заводѡтѡчис красновскѡј генералјаслѡн Царѡцын вылѡ генералнѡј наступленіе. Аеропланјас—германскѡј Таубе тѡпа—шыбытисны Царѡцынѡ лѡстовкајас—Мамѡнтовлыс воззѡваніе:

„Царѡцын карса граждана i тѡ, росѡјскѡј арміјалѡн ылалѡм пѡјан. Тѡјан дѡрѡ шыѡдѡча ме, медбѡрјасыс вѡзја мѡрнѡј да спокојнѡј олѡм јѡѡнѡј да велѡкѡј Россіјаын, православнѡј Россіјаын, јенлы верујтыс Россіјаын. Матын тѡјан часныд i матын јенлѡн накажѡтѡмыс став тѡјан преступленіејасыс.

Вѡсталѡј, мѡј понѡа пѡгѡбнытаѡ тѡ, мѡј понѡа пѡгѡбнытасын тѡјан гѡтырјасыныд да чѡлафныд, i озыр кар пѡрас пустынаѡ да жуглѡм торпырѡгѡ? Мѡј вѡсна тѡ куланныд? Сѡјѡ фалшѡвѡј кујѡмсѡ шѡјт вѡснаыс, нѡнѡм сулавтѡм керенкајас вѡсна? Но мѡј тѡ сојад? Тѡјан весіг наѡныд оз тырмы...

Лѡвја јен нѡмѡн заклынајта тѡјанѡс каѡтыштѡј, мѡј тѡ рѡч јѡз, i дугѡј кѡстны братскѡј вѡр. Ме предлагѡјта тѡјанлы август дасѡітѡд луныс не сорѡнжык сѡјтчыны i сѡјтны тѡјанлыс картѡ мѡјан дѡнскѡј војскајаслы. Тѡ-кѡ сѡјтчаннѡн вѡр кѡстѡг да сѡтаѡ менѡм асынын ѡружіетѡ да военнѡј прѡпасјастѡ—ме кѡсјыса колны тѡјанлы олѡм. Мѡдарѡ-кѡ—смерт тѡјанлы позѡрнѡј. Вѡчыса август дасѡітѡд лунѡг. Бѡрас—пѡшѡа да оз лѡ“.

Саша Трубка чуқортис „Грузолес“ вылын митинг да лыддис тајо мстовкасб.

— Коди кбсјо паныд шуны генерал Мамонтовлы?—лыддбмсб помалбм ббрын јуалис сјјо да клопнитис ассб кобура куґаыс.—Паныд шуасбмјас лыдда лшнбјон. Ставыс јаснб. Тајо кобураас менам вочакыв генералјаслы... Предлагјта тјјанлы, мужікјас, вынеситны резолюція: ставлы бтїтбг мунны фронт вылб. Став „Грузолеслы“. Керјас катајтны да пїлітавыны кутам ббрын—кор Мамонтовбс помбз пїлітам.

„Грузолесса“ рабочбјјас шуисны—мунны фронт вылб ставбн. Французскбј механическбј заводса рабочбјјас шуисны—мунны фронт вылб ставбн. Орудїјнбј заводса рабочбјјас шуисны—мобїлизјтчыны фронт вылб ставлы да сек-жб лун і вој—кујим сменабн—прокатывајтны стальнбј броня да срочнбја стрбїтавыны бронепоездјас. Рабочбјјаслбн отр’адјас ббрса мунлісны фронт вылб мамјас, гбтырјас, чојјас, челаф, нуисны јокмылјас да нопторјас сојанбн, гырнїчјас шома јбв тырбн... Коллбдысјасбс ез лезлыны позїціяјасбз, да нывбабајас і челаф дыр сулалисны кбнкб мылк јылын, вїзбдіг, кыз налбн кужтбм вербсјасыс да вокјасыс стрбїтчбны ерд вылын кык раббн, і кутбны ружбјас, да шуалбны: „Первыј—второј, первыј—второј“, і вослалбны да бергбдчывлбны, і водлбны радсб жугбдлїг, да лылбны, да сесга, неуна велбдчыштбм ббрын мунбны ылб степб—дорјыны асланыс олбмбн раббчбј свобода.

Мылк јылб кушбмкб служївбј охрана улб нан, огурец да лук тыра нопторјасбб колбмбн, нывбабајас да челаф, взволнованнбјс да шыавтбмбс, ббр мунлісны карб, медым вежны мужїчбјјасбс обороннбј уж вылын. Не еща том нывбаба мунїс фронт вылб—санїтаркајасбн, бојецјасбн, мукбдјас — грамотнбјјас — агїтпропб — лыддыны окопјасын бнї Межїнбн Царїцынын їздавајтчыссан ыжыд газет—„Револуціјалбн солдат“.

Бтї ташбм ныв дорб сорбн рытнас бтчды оврагын, кбнї местїтчыліс вылбн сформїрујтбм Варварополскбј

шахторскбј полклбн штабыс, кбстер дорб локтїс Агрїппїна. Вблї сїјб пас-тасбма бура—тасмабн зельда вбналбм зашїтнбј дбрбма, красноармејскбј звездаа вылб картуза.

Чужбмыс сылбн вблї сешбм шуштбм, бытбб сїјб лбсбдчыліс орбдны голасб тајб нылыслы, кодї паскбдбма кбстер дорб турун вылб ассыс став „струментсб“: некымын газет да брошура, чернїла доз да бумага лїстјас... Сїнкымјасыс Агрїпїналбн вблї топбдбмабс, мїча нырлбн ныр роґјасыс тїркмунлісны, сїнлысјасыс лезбмабс увлањ.

— Тбварыш, мем тїјанкбд сорн-тыштны колб,—шуїс сїјб тајб нылыслы.—Вермад тї менб велбдны грамотаб кык вежонбн алы он? Ме сы јылыс, мыј тајб меным абу шмонїтбм... (Бергбдїс чужбмсб да—лбна). Ме верма шудбс ассым воштыны... Пбс косјас кык вежонныс воз оз заводїтчыны, кад лоас... Колб гбгбровны—менама гбрб вымын кык челаф. Налы колб бдымыны, колб велбдчыны, а ме неграмотнбј... Наныс бтдор—бтї морт, сїјб партејнбј, Ленинбс бура тбдб, Ворошїловбс тбдб... І ме азга—сылы менам пемыдлунбј регыд горшас тасасас... Сїјб ротнбј командїр,—тајб колб гбгбровны... Кык вежон, тбварыш, сета тїјанлы срок...

Агрїппїна сїз вїзбдлїс карса ныв вылб,—мбдыс пыр-жб сбгласїтчїс, да кад воштытбг, кбстер дорын заводїтчїс медвозга урок.

Јул тблысбн Ворошїловлбн группа, кодї снабдїтчїс ешелонјасын вајбм војеннбј запасјасбн, паскбдїс фронтсб, бостїс Калач да вескыд берег вылын—Ныжнечїрскбј ставїца, кбнї вблїны нанлбн зев гырыс запасјас.

Ставбн гбгбрволїсны, мыј тајб возб мунбмыс абу набежнбј, мыј сїјб вермас лоны зумыдбн, сбмын кор лоасны жугбдбмабс Мамонтовлбн главнбј вынјасыс. Став армїја і тыл гбтбвїтчылісны страднбј лунјас кежлб.

Војенрук Снесаревбс, дырбн, вблї отзовїтбма Москваб—Ленїн настаївајтбм сертї Высшбј војеннбј сбветын, кбнї Троцкїј локыс дорјыліс генералбс. Тајб вблї ыжыд победабн. Та јылыс јубр пблучїтбмбн, Сталїн чуқортїс ас ордас војеннбј совешща-

ніје. Колѡ вѡлі вѡчны јешщѡ ѡтѡ
восков арміјасѡ органїзуѡтмлан: бы-
рѡдны нѡл царїцынскѡј штабсѡ да на
местаб пуктыны јесїнѡј Војеннѡј сѡ-
вет. Тащѡм решенїе јывсы Сталїн
телеграфїруѡтїс Москваѡ, Војеннѡј
сѡветлыс вїт шленѡс наметїтѡмѡн:
ассѡ, Москалевѡс, Ворошїловѡс,
штаблыс полїтїческѡј комїссарсѡ да
Трїтовскїјѡс, војеннѡј спецїалїстѡс,—
вѡвлѡм армејецјас пѡвсыс вежѡра,
тѡдыс да скромнѡј мортѡс.

Высшѡј војеннѡј сѡвет пыксіс да
некымн лун чѡв олѡм бѡрын вѡча-
вїсіс, мыј сѡгласен Царїцынын Војен-
нѡј сѡвет лѡсѡбѡм вылѡ, но лыдѡѡ,
мыј сїјѡ должен лоны сѡмын кујїм
шленыс: Сталїныс, Москалевыс да
војеннѡј спецїалїст Ковалевскїјыс.

Тащѡм решенїеыд вѡлі вескыд
предателствоѡн Троцкїјсан. Секі
Сталїн, вензытѡг і опровергаїттѡг,
вѡчїс јешщѡ ѡтї органїзацїоннѡј вос-
ков: прїкажїтїс Чрезвычайнѡј комїс-
сїјаса началыклы арестујтны да до-
просїтны Носовїчѡс, Ковалевскїјѡс,
Чебышевѡс і налыс став штабсѡ. Тајѡ
вѡлі-нїн сїјѡ лунјасѡ, кор мамонтов-
скѡј батарејас вѡналїсны фронтсѡ
ураганнѡј бїѡн да берлїнскѡј сѡѡ
нојѡ зев бура пастасѡм казачѡј полкјас
кымѡрјасѡн ѡшїсісны окопјас вестын.

Ковалевскїј, Чебышев, Сухотїн,
Лохматов да Кремњев,—а некымн
часѡн сорѡнжык—їнженер Алексејев
кыкван пыскѡѡ—вѡліны арестујтѡма-
ѡс, допросїтѡмаѡс да налѡн прїзнајт-
чѡмјас бѡрын лыдѡмаѡс.

Генерал Носовїчѡс спасїтїс Троцкїј,
мездїс сїјѡс арестыс да мѡѡѡѡїс Ба-
лашовѡ. Сенї Носовїч вредїтїс-на
јешщѡ тѡлыс кык. Регыд мыстї, выл
арестыс полѡмѡн, сїјѡ вужїс добро-
волческѡј арміјалыс фронтсѡ да
представїтїс сѡенкїнлы ассыс ѡбјас-
ненїејас.

Војеннѡј сѡветѡ којмѡѡ шленѡн
Ковалевскїј пыдѡї вѡлі назначїтѡма
Ворошїловѡс.

Мамонтов чукѡртлїс ассыс главнѡј
вывјассѡ вескыда Царїцынлы паны-
ѡѡн да вѡчлїс сквѡзнѡј удар сїјѡ
магїстрал кузаныс, код кузѡ тѡлыс
сајын локтїсны косјасѡн Ворошїлов-
лѡн ешелонјас.

Косјаслѡн мѡѡ вежон помѡ Комму-

нїстїческѡј Морозовско-донецкѡј дї-
вїзїјас кутїсны усны ебѡсыс—ре-
зервјас ез тырмывны. Ворошїлов
ешелонјасѡн вајѡм. снар'адјас да пат-
ронјас кутїсны помѡ воны. Оружїе
да огневѡј снар'аженїе ыстыны мед-
са срочнѡј требованїејас вылѡ вѡча-
кывјѡн Высшѡј Војеннѡј сѡвет, мед-
бѡртї кыввїсіс, мыј ѡружїе да огне-
прїпасјас вермас лоны ыстѡма Мос-
кваныс сѡмын сек, кор зајавкајасын
лоас їндѡма ѡружїеын нуждајтчан
бојецјас лыдлѡн точнѡј лыдпас, Царї-
цынын војеннѡј їмушестволѡн налї-
чїе да вѡжык вѡчлѡм рѡскодјаслѡн
суммајас шајтјасын.

Сталїн ыстїс Москваѡ Пархоменко-
ѡс, медым нещыштны выснѡј Војен-
нѡј сѡветлыс ѡружїе да огнепрїпас-
јас, пырыс-пыр вајны Царїцынѡ.

Нїжнечїрскѡј ставїцатѡ лоїс колны.
Краснѡјјас бѡрынчїсны сѡнлѡн шу-
гавыв берег вылѡ. Поссѡ вѡлі сетѡ-
ма врагы. Калач еновтѡма. Царїцы-
нѡ лун і вој волїсны раѡнѡјасѡн
шѡтѡм појездјас. Крївѡј Музга дорын
комфївїзїјалѡн медбур полкјасыс
воштїсны составыс жын дорсыс
унжык. Лукаш вѡлі сѡкыда ранїтѡ-
ма. Вїрѡн ојѡѡм, мучїтѡм Краснѡј
Арміја мыжылыс ѡнї сѡмын бронепѡ-
јездјас вылѡ,—ураганнѡј бїѡн најѡ
шыбытлїсны бѡрвыс мамонтовецјас-
лыс зырѡдыс ыжыдыс-ыжыд резерв-
јассѡ. Но ез тырмывны снар'адјас.
Бешеннѡј коннѡј атакајасѡн враг
куттѡма нещкысіс карлан.

Орудїејас їркѡмыс Царїцынын зї-
лакылысны ѡшїн стеклѡјас. Став на-
селенїеыс терыба кодїс окраїнајасын
укрепленїејаслыс медбѡрја вїзсѡ.
Сталїн вѡлі окопјасын. Сетѡ сылы
вајїсны телеграмма, кодї требујтїс
пырыс-пыр образујтны Лунвыс фронт-
лыс Революцїоннѡј сѡвет оператївнѡј
делѡјасѡ комїссарјасѡн некушѡма
сујсытѡм подув вылын, штабсѡ
местїтны Козловѡ¹⁾.

Сїјѡ-жѡ часѡ карса окраїнаын зо-
ланїк керкаын чукѡртчїс Војеннѡј
сѡвет, да Ленинлы і Централнѡј Ко-
мїтетѡ вѡлі ыстѡма телеграмма:

„Тѡдса-ѡ высшѡј војеннѡј сѡветлыс

¹⁾ Козлов—Царїцынсан нѡлсо верст сајын
војвылыс.

вылын індэм пріказыс Троцкілөн? Троцкілөн телеграфнō пріказ грōзітō став фронтлы развалōн да лунвылын став револуціоннōй дєлблї гїбєднї і оз вермы лоны выполнїтма Лунвыв фронтса Воєннōй сєвєтн“.

Сталін єз пєтавлы окупасыс, сєсан вєскōдлїс рєзєрвјас ысталōмн, огнєпрїпасјас ваялōмн, сōмын-на кїстōм сōкыд пушкаясн вoоружїтōм выл бронєпоєзд мōдōдмōн. Окопō чєччыштїс Ворошїлов,—сїјō воїс пєрєдовōј лнїјасан бронєвїк вылын, ставнас вōлї нїјтōсєдма, машиннōј маслōдсєдма. Сїјō чōва вїдōдїс Сталін вылō,—парјасыс сылōн тїралїсны.

— Усїс Коля Руднєв,—шуїс сїјō да здук дыра сулалїс чōв.—Патронјас абудє... Воцсасам куш шыткјасн... Воштысōмјас гырысєс... Но, муна цєпō...

Пєтїс окопыс. Пуксїс бронєвїкō (кодї воїс выл пулємјотнōј фїскјасла), тōвзїс.

Кор мамонтовєцјаслы кажїтчылїснїн, мыј нїјō јєшщō дтї мєдбōрјавыныштчылōмн жугōдчасны-пырасны карō,—налы паныд выстүпїтїс рабчōј оукраїнајасын сформїрујтōм євєжōј Новоїколскōј полк. Сталін шуїс налы некымын кыв, і нїјō мунїсны

лысєтōг. На воцн муныс бронєпоєзд бїа шквалōн вєсалїс тујсō. Новонїколцы воїсны враг окупасōз і ускōдчїсны шыткјасн. Мамонтовскōј пєхота, кодї єз вїччыс євєжōј частјаслыс кучкōмсō, дрōгнїтїс да бергōдчїс пышїны. Сїјōс паныдалїсны асланыс-жō казачōј сōтнајас, нїјō ускōдчїсны кєравны пышїсјассє. Но і тајō сōтнајассō вōлї чышкыштōма бронєпоєзд бїдн да кар дорын сулалыс батарєјаяс бїдн. Выныштчылōмыс, коднї белōјјас нєшкысїсны пырны карō, жугалїс, кыз тајō частō овлō, налы паныд вїччыстōг пыртōм выл вынō. Белōјјас, бытō сotyштїсны нїјōс, чєччыштїсны Царїцынсан бōрвыс. Мамонтов ыстїс рєзєрвјас. На вылō флангсан бєшєннōја кучкїс Громославскōј полк. Белōјјас мōдїсны бōрынтчыны Крївōј Музга сїјō. Сєкї на вылō вувзысїс морозовскōј кавалєрїја да шыбытїс сонō јєшщō асывнас-на, кажїтчō вōлї,—побєдоноснōј, рыт кєжлас—пасвартōм мамонтовскōј армїјалыс став јадросō.

„Царїцынскōј рајонса сōвєтскōј војскајаслōн наступлєнїє шєдōдїс успєх... Протївнїкōс жугōдма зїкōз да шыбытōма сон сїјō. Царїцынлōн положєнїєыс зумыд. Наступлєнїє воцō нубдсō. Нарком Сталін“.

Комїдїс I. Осїнов.

КОНАРМЕЈСКӨЈ

А. СУРКОВ

1. Војна туј куза гымөн
Локтис тышкын да шумын
Бојевөј даскөкјамысөд во.

Өдјө чукөртчим бојө,
Кубан—Волгасаң збоја
Вөвјас вылын ми панім поход.
2. Сотан жарын, бус пөвсын
Ми Бүдөннөјкөд төвзим
Ыжыд уж вылө рөдтөмөн сек.

Перекатјасөд јуті
да курганјас гөрб вывті
Муніс грималан славаным век.
3. Став Замостјеын, донын
Јежыд лы сісмө уна.
Лыјас вывті төв новдөдлө гор.

сыр оз вунөдны понјас—
Атаманјас да панјас
Конармејскөј, стал саблалыс дор
4. Міјан лөң крајө вылыс
Војна воас-кө збылыс,
Мөдас резны-кө пулемјот бі,—

Төдса тужөд ог сорсөј,
Муса јорт нарком бөреа
Пөвтөм вөвјасөс нуөдам ми.

Коміөдіс *Вае Мим*

МЕ УЖАЛЫГ НАРОДЛӨН ПІ *)

ВАЛЕНТИН КАТАЈЕВ.

Нбјтис народ Коростен динин гетман Скоропадскілыс панскөй піансб. Щбрслбн богуецјас Кіјев динин, тарашщанецјас да батко Боженко Черніговщінаын—вбчісны ужас гаддамакјаслы да немецјаслы, кодјас кбсјсны відлыны украинскөй нан да ма.

Могілев-Подолскөйыс војвылын Куковка, Церебіловка да Немірца областын кыпббчісны кык сурс крестана. Сіјб-жб војнас Проскуров динин гб-ра горув усіс појезд. Лубнбй сайын сотчісны помешщічей течасјас.

Петісны му улыс коксаыс јурб-чыс сбд донбасса шахторјас да віб-збдлісны шонді вылб југыдсб вунб-дбм жежыд сінјасбн.

Луганскбй слесар Клім Ворошілов, коді тышкасіс врајаскбд тулыснас Зміјево динин, бні чукбртіс аслас гбгбр быдса арміја да ббјбн муніс Царіцын дінб аслас другкбд, Сталін јорткбд бтувтбм вылб, медым колан часб бтлаын кучкыны злыдні-јаслы.

Кбн сбмын ез тыдовтчы степ вестын сылбн шондібн јона сотбм да пу-лабн орласбм знамјасыс, быдлаын валы паныд петісны рабочбјјас да селана.

Петісны му улыс да мунісны паныд релсјас куза, југыдлунсб вунб-дбм шахторјас. Мунісны, асланыс ббрса пулемјотјас кыскбмбн да крестанскбй вбвјасбс нубббмбн, вбрјасын дурмбм, сінјасбчыс тошкассбм да віб тблыс пывсан адзввтбм партізан-јас. Мунісны быдса взводјасбн лбг-лун петкбдлыс гетманскбй арміјаса

пышјалыс салдатјас. Мунісны Куба-ныс і соныс казакјас, кодјас сувтісны асланыс шуд вбсна.

Мунісны да сувтісны сіјб славнбй знамјас улас да вурлісны вомбн гбрд лентајас.

Сіјб вбрас, кбні том дуб улын зббісны матрос Царевбс да сібтсб-ветса председател Ременукубс, бні збб-сасісны-нын не неламын морт, а олісны медса еща вылб морт го ветымын.

Сіјб ез-нын вбв пышјалысјаслбн ічб-тік чукбр, а вблі бура вооружітбм повстанческбй отр'ад аслас штаббн, походнбй кухнабн, пулемјотнбй коман-да і конницабн да артільеріјабн.

Вбрын том дуб динин, брезент улын сулалісны немецјаслыс мырдбм інтенданскбй повозкајас, бднб-колкајас, пыз да сахар тыра мешбк-јас, табак јашщікјас, карасін ббчка-јас.

Бні вбрыс, кызі колб позіціоннбй војна став правілбјас серті, јітчіс сонкбд жужыд да боксаы тыдавтбм сообщеніје ходбн, пу вылын сура трубкабн лун і вој пукаліс наблуда-тел да земланкабй пыран інын, кытчб вблі фацернабй ліст вылын фіжбма хі-міческбй карандашбн „отр'адлбн штаб“, пізбс вылын сулаліс Мікола Івасенко салдатскбй картуза, кбзы-роксб пел вылб бергбдбмбн, да ббрдан гблбсбн горзіс полевбй Еріксон телефонб:

—Степа, те менб кывзан? Наблудателнбй! Степа, менб кывзан? Наблудателнбй! Наблудателнбй! да наблудателнбй-жб, но тенб беслы!

Но наблудателнбй ез шыас зік прбстбй помка вбсна: наблудател, коді пукаліс пу вылын, сорнітіс ар

*) „Ме ужалыс народлбн пі“ повестыс отрывокјас.

дас нола омӧлк рыжӧй нывкакӧд, кодн друк мытчысн вӧр дннын.

Снӧ вӧлн кнссӧм паскӧма, кодн тупкысн ськнн августовскӧй буслӧн кыз слӧжӧн. Сӧд, внрӧз дождӧлӧм чун-јаса куз кӧмтӧм кокјас петкӧдлнсны, мыј снӧ котӧртн нн ӧтн дас верст. Пӧс внзувтн сӧд ныр кузаныс да кӧснча кузаныс. Вомыс, кодн вӧссӧма кызн чернлӧн, долалн ськыда, вж снјасыс кажнтчнсны пӧштн јежыдӧн. Ез-кӧ ескӧ вӧв ӧкуратнӧй снтеч лента рыжӧй кӧсаас да гӧгрӧс кӧрт сыннан јурснас кымӧс вестас, снӧс ескӧ позӧ вӧлн шуны снктса корысӧн.

— Сувт!—горӧднс наблудатель.

— Сулала,—вочавнзнс нывка.

— Матыстчы пу днас.

— Матыстчн-нын.

— Те мыј мнјан вӧрын вӧчан?

— Ассым вокӧс корса.

— Да мыј те, јӧмнн алн мыј? Кушӧм вермас лоны вок, кор танн познцнја! Бергӧдчы бӧр кытыс локтн.

— А танн кушӧм познцнја? Гадмацкӧй алн селанскӧй?

— Селанскӧй.

— Меным селанскӧй познцнја н колӧ.

— Фроса!—горӧднс друк Мнкӧла, кодн бурец снӧ кадас петнс наблудательнӧй пункт дннӧ.—Накажн менӧ јен, Фроска... н снӧ вӧрлан чужӧмсӧ бергӧдӧмӧн, горӧднс:—Еј, Семјон! шыбат друфнјетӧ, мнјан дннӧ Фроснчка воц.

Тажӧ кывјаснас снӧ нуӧднс нывкаӧс шојччан ннӧ. Снӧ муртса муннс, быд восковтнӧн курччалнс вомдорјассӧ.

Муртса Семјон азнс чојсӧ, кызн несчаснје-предчувствунтӧм шымыртнс снӧс.

— Здорово, Фроса, мыј тнјан сенн лоц, кушӧм пронсшествнје?—шунс Семјон, снӧ чужӧмӧ внӧдӧмӧн.

— Ставыс, слава богу, ӧнн бур,—вочавнзнс Фроса, снјаснас гӧгр внӧдӧмӧн.—Тнјан тан некӧн абу ватор јуыштнны?

Снӧ куныштнс снјассӧ, кыз бытӧӧ выныштчыны кӧсјӧмӧн, востнс топдӧм пнјассӧ, но ез вермы выныштчыны, да друк бӧрдӧм петнс да треннс снӧс коксааныс јурӧзыс.

— Ој, јӧзӧј! Абу воӧ вынјасыс терпнтны, мыј најӧ проклатӧй злы-

ннјасыд мнјан вылын вӧчӧны. Бостнсны ставсӧ, нан кусӧк некытчӧ ез колны. Јӧз степӧ мунӧны—панлыс нан ндравны,—да мунныны оз вермыны, шыгысла му вылӧ гылалӧны. А гадмацјас најӧс прнкладјасӧн кыпӧдӧны да вӧтлӧны, да нӧшта тештнчӧны. Јӧзыс ставсӧ асланыс вӧлаыс шыблалнсны да медбӧрја ембурсӧ гортеныныс базар вылӧ нуисны, медым сӧм чукӧртны Клембовскнјлы мынтысны. А кодлӧн сӧмыс абу мынтысныныс, најӧс некӧдӧс оз жалнты—нн пӧрыс старнкӧс, нн нчӧтнк снетннкаӧс, нн ноаныс-кагаа нывбаӧс. Ставысӧ вӧтлнсны Клембовскнј экономнјаса дворӧ, ӧткӧн-ӧткӧн чуксалнсны сарајӧ, да сенн водтӧднсны зӧр тыра мешӧк вылӧ, нӧјтнсны. Кык морт кутнсны кнјасӧд, кыкӧн—кокјасӧд, ӧтн јурӧд, а ӧтн нӧјтнс сетчӧз, кытчӧз морт ез муз горзыныныс. Нӧјтнсны кодӧс бедӧдӧн, а кодӧс ншополдӧн. Ој, Семјон, менам рӧднӧј вокӧј. Ставсӧ мнјанлыс бостнсны. Ннӧм ез колны. н вӧвснн нӧшта кујнм со шажт пуктнсны мынтыны, а кызн мнјан сӧмыс ез вӧв, то н мнјанӧс мамкӧд снз-жӧ кыскылнсны снӧ сарајас да нӧјтнсны бедјасӧн, кытчӧз мн ег кутӧј вермыны горзыны. Менӧ нӧшта слава богу, нӧјтнсны недыр,—ме регнн муз горзыныныс да лантн. А мам, снӧ горзыныныс ез кӧсн, то нӧјтнсны снӧс дыр да тештнчыны сы вылын гадмацјас. Знк снӧс калечнтнсны снз, мыј снӧ оз-нын вермы воӧ ужавны. н снӧ ӧнн нопӧн ветлӧдлӧ снкт куза, став тујјас вылын корӧ јӧзлыс, кодн мыј сетас. н сылы ннӧм некӧд оз сет, сы вӧсна, мыј аслыныс сојныныс ннӧм. А Софја Ткаченкӧс сылӧн багыс верӧссајӧ сетӧ помешнцн Клембовскнј сажӧ.

Пемднсны снјасыс Семјонлӧн.

— Сувт! Ачыс Софјаныс окӧтнс?

— Ез. Снӧс багыс мырдӧн шӧктӧ. Багыс снӧс погребӧ сујнс да кутӧ мӧд нефель-нын. Воӧза војнас ме нӧж-јӧннн Ткаченкӧ дворӧ вужн—Сонкакӧд ӧзӧс пырыс сорннн. Снӧ ӧзӧс пырыс јона бӧрднс да шунс—рафн бога, шунс—котӧрт, Фросечка, Семјонӧз, азны снӧс кытыс кужан да встав, мыј злыдннјас мнјанӧс торјӧдӧны. Встав сылы, мыј гашкӧс снӧ

Өтi здук—i ныв вöли-нин ывлаын. Но шемöсмöм воши. Семјон дiнö ускöдчiсны. Семјон азiс аслас дiныс матыс Ткаченкоöс полној парадној формаөн. Сiјö формаыс вöли тешкоф. гайдамацкöј. Нол георгiевскöј крест воzza мозыс öшалiсны морöс вомöныс. Погонјасыс вöли важ армiяса, но сöмын не фельдфебелскöј, а офицерскöј, зарнiа, öтi звёздочкаөн.

Семјон кучкiс Ткаченкоöс гырzza-нас морöсас да ырыштчiс гранатаөн. — Виччыс, калечита!—горöдiс сiјö.

Јöз ускöдчiсны сы дiныс. Сiјö котöртiс паперт вылö да сессаң воцца бзöс пыр шыбытiс граната бурец вiчко шöрö.

Кусiсны сiсјас. Стёклöјас чеччыштiсны рамајасыс. Павикадiлö кисеiс.

А Семјон чеччыштiс-нин телега вылö, кöни, кымöм кiјасөн пулемјотö кутчысöмөн, кујлiс Софја.

— Мун!

— Муна!

Вöвјас мöдöдчiсны гөнiтны.

Паперт вывсаң пышјысјас бöрса гымгiсны лыжмјас. Пулајас сылiсны пöштi кывтöг, најöс тупкiс төвлөн шуғлалöмыс.

Телега воiс кузънеча вестö. Воzö воцсiс стөп. I сiјö-жö здукнас кузънеча сајыс телегалы паныд петiс гайдамакјаслөн вöла разјезд. Телега сувтiс. Семјон ез вевјав думыштны, кыzi сiјöс вöли ускöдöма му вылö да кöрталöма. Кык гайдамак кералiсны шашкајасөн гужiјас. Кујмөн кысiсны пуклöс вылыс Миколаöс, кöдi кучкасiс плетөн. Софја вöрзъвтöг кујлiс туј вомөн. Вiт минут мыстi ставсö вöли помалöма.

I некод ез казав Фроскаöс.

Кыз сöмын гайдамакјаслөн разјезд петiс кузънеча сајыс, нывка чеччыштiс мунигас телега вылыс да водiс пу дiнö.

Трофејнöј вöвјас, термасöмөн кералöм гужiјас кыскöмөн, мунисны сы дiнтi. Сiјö матыстчiс öтi дiнас, кутчысiс бурьсас, кавшасiс, öвтыштiс гырzzaјаснас, кучкiс мыј выныс куш кокбöрлајаснас кымöм улас да воши пемыдын.

Пленьiкјасöс нуiсны сiктö.

А мöд лунас, ез-на нöшта пет шон-

дi, кыzi сiкт сајын кыптiс сöд бус. Тајö мунисны не сöмын немецкöј пехота да кавалерија. Немецкöј гаубицнöј батареја сымайтчiс передокјас вылыс сiктсаң верст жын сајын мылк вылын.

Муртса сöмын стөп вестын резыштiсны медвоzza шондi југöрјас, кыzi хрусталнöј сынöдын ворсiс военнöј рожок.

дас гаубицнöј лыжм вöчiсны немецјас сiкт куза. Вiт бомба, öтi бöрса мöд, водiсны Котко овмöсö, кыпöдiсны сiјöс сынöд вылö да чышкыштiсны сiјöс му вывгыс, сöмын сöд гу колiс. Мöд вiт бомба, öтi бöрса мöд, водiсны Ивасенко овмöсö, кыпöдiсны сiјöс сынöд вылö да сiзжö чышкыштiсны сiјöс му вылыс, сöмын сöд гу колiс.

I военнöј рожок ворсiс отбöј.

А луншöр гöгöр сiктö кык екипажөн, кодјасöс вöли кышалöма драгунјасөн, пырiс немецкöј суд.

Клембовскiј керка воцца кiлчö вылö сувтöдiсны пызан да нол улöс. Пызан тупкiсны, аскöдныс вайöм, лöз нојөн, да лöсöдiсны карандашјас да бумага.

Улöсјас вылö пуксiсны военнопөлөвöј судса председател обер-лейтенант Фон-Вiрхов, докладчик-прокурор господин Беренс да заштiтник лейтенант Румпел. Нолöд улöс вылö пуксiс переводчик, гетман Скоропадскiјлөн вiцму овмöс куза министрствоса чиновник Соловјев. Семјон Коткоöс да Микола Ивасенкоöс пырiсны конвојөн да сувтöдiсны суд воzö.

— Алзö,—шуiс обер-лейтенант Фон-Вiрхов да воздушнöј движенијөн пуктiс сiнмас асгыс стёклöсö.

— Кад воштытöг,—вужöдiс Соловјев, вомас коричневöј Месабсудi папiроска пуктöмөн.

Суд кыссiс 15 минут.

— Со кушöм делö, вокјас,—шуiс, медбöрын, Соловјев, сувтöмөн да матыстiс сiнјас дiнас бумага лист, кодöс вöли гiжöма карандашөн.—Јöзöдсö прiговор: „Крестанин Семјон Котко да крестанин Ныколај Ивасенко ускöдчöмыс да немецкöј часöвöјöс вiдöмыс—öтi, öружiје незаконнöја вiзöмыс—мöд, да јенлы служитiгөн

вічко вылѣ ускѣдчымыс, кор ручнѣ граната взрывыс ранітчіс ротмістр Клембовскіј да візмуовмѣс куза міністерствоса чіновнык Соловјев, мы тырвыѣ подтврждајтчѣ свідетельскѣ показавіејасѣн, а сіз-жѣ асланыс судітаніјасѣн црізнајтчѣмѣн,—германскѣѣ војенно-полевѣѣ судѣн пріговарівајтсѣны смертнѣѣ казнѣѣ лылѣм пыр. Пріговор пѣртны олѣмѣ публічнѣ кык час мыстї. Судса предсѣдатель оберлейтенант Фон-Вірхов“. Ставыс. Аззыслытѣѣ!

Оберлейтенант махнітїс перчаткіѣн. Семјонѣс да Міколаѣс нуісны бѣр сарајѣ.

—Но, ѣні ме теныс вермајуавны, —чорѣм вомдорјасѣѣ сѣкыда востѣмѣн, шуіс Мікола, кор најѣ колїсны ѣтнаныс да пукїсны ізас вылѣ:— тенад нѣшта душаыд пыщкѣсад, алї абу?

—Менам душаѣѣ даснолѣд воганнін петїс ортсѣ, —нумјовтны зїлѣмѣн, вочавїіс Семјон.

—А менам нѣшта кутсѣ-на—нѣж-жѣ шуіс Мікола да друг пуктїс јурсѣ Семјон пелпом вылѣ:—Ој, јенмѣѣ менам, јенмѣѣ. Гадајтї-мѣѣ ме колан вежонын, мыј оз кол менѣ талун германскѣѣ пула.

—Лант,—стрѣга шуіс Семјон,— мед јѣзыс оз казавны.

Сїѣѣ ѣшїе јурнас сарај стен берѣѣ, паскѣдїс ізас вылын кокјасѣѣ, да, мышку сајас кісѣ лѣсѣѣмѣн, горѣдїс сывны нарошнѣ гора да ськѣѣ щѣщ нора важ украинскѣѣ сыланкыс, кодї тѣдса вѣлі ічѣтса.

Бул у ме-ене коняка,
Бул коняка—разбийжака,
Будла шабля тай ружница,
Тай дивчина—царивница...

Кадыс мунїс тешкоѣ. То сїѣѣ котѣртїс кывлытѣм ѣѣѣн, сіз,—мыј кѣѣдїс сѣлѣм, тѣ друг сувтїс да ѣшїыліс јур вестын аслас став терпїтны вермытѣм сѣктанас. Сїзі мунїс ѣтї час і мѣѣ часыс-нын вѣлі колѣ. Нѣылын сїктын ворсїс војеннѣѣ рожок.

Гѣлгїс іган. Ѡѣѣс вѣссїс. Гѣрд вылыса гајдамацкѣѣ шапкаѣн пырїс Ткаченко.

—Мыј, Котко, сыланкыс вылан? —шуіс сїѣѣ, Семјонлы паныс сув-

тѣмѣн.—Термас сывныс, а то кадыс тенад еща-нын колѣ.

Нїнѣм ез вочавїіѣ сылы та вылѣ Семјон. Ткаченко мунїс сы возын, ѣтарѣ да мѣдарѣ, кызі фронт возын, да бара сувтїс, кујїм чунѣн усѣѣ шылѣѣѣмѣн.

—Он кѣсїы мекѣѣ сорнїтны? Јона тешкоѣ. Гашкѣѣ тенад ме дїнѣѣ мы-кѣѣ ем, а менам те дїнѣѣ нїнѣм абу. Жал меным те, Котко, тенад медбѣрја часад.

—Жалїтїс кѣїїн кѣбылаѣс, колїс бѣжсѣѣ да бурысѣѣ. Оз ков меным сїѣѣ. Мун бѣр, кытыс воїн, мед ме аслам медбѣрја часѣѣ ег аззы теныс пѣганѣѣ рожатѣѣ.

—Бара-жѣ глупост, дурак те, Котко, дурак. Кыз вѣлін пыр дуракѣн, сіз дуракѣн і петан ѣні пехотнѣѣ взвод воѣѣ.

—Жал,мыј кїѣс менсым есїѣ злы-нїјасыс кѣрталїсны,—шуіс, пїныас гурчкѣмѣн Мікола.

Но Ткаченко сы вылѣ весїг вескыда ез вїѣдлы, а сѣмын кѣсѣѣтчыліс нумјовтѣмѣн.

—І, кѣсїан-кѣѣ, Котко, ме теныс верма вїставны, тенад медбѣрја часад,—воѣѣ нубдїс сїѣѣ,—мыјын тенад ем сїктса јѣлуныс. Ен гѣгѣрво те, Котко, полїтїкатѣѣ. Ез варїт котолокыс. Кѣсїїн те аслад думнад вывтї вылѣ. Кѣсїїн те ѣтпырѣѣ бостны став шуѣсѣѣ, кущѣм сѣмын ем му вылас. Сїнјасыд тенад, Котко, вывтї завїднѣѣѣс, а кїјасыд сыыс нѣшта куралысѣѣс. Азїїн те мїча нылѣс і пыр-жѣ сы дїнѣ аслад лапаяснад—ѣоп! І ез варїт тенад котолокыс, мыј вермас лоны, сїѣѣ нылыс—образованнѣѣ мортлѣн озыр ныс, тенад вескыд началнїклѣн, і сїѣѣ теныс, беднаклы, абу пара. Воѣѣ азїїн те Клембовскїїлыс бур му і пыр-жѣ сїѣѣс аслад холпскѣѣ лапаяснад—ѣоп! Но і тајѣѣ кажїтчіс еща тенад завїдујтыс сїнјаслы да тенад куралыс кїјаслы, азїїн те воѣѣ, Котко, власт; власт—быѣѣнлы колѣ, мыј сѣмын ем му вылын, му улын, ва вылын да море вылын; кажїтчіс сїѣѣ теныс властыс і те мунїн аслад сватјас дїнѣ, рѣзбојнїк большевїкјас дїнѣ да накѣѣ ѣтлаын аслад подлѣѣ кїјасѣн сїѣѣ јенмыслыс властсѣѣ—ѣоп! І вот мыјѣѣ, ставыс

тајō вајōдiс тенō, Котко. А тōлка јōзыс кычi вōчōны? Бост менō. Ме прiсага ассым свјатōја iсполнјатлi. Ме аслам думјасōн вывтi вылō ег лебъыв, а коркō i лебъыли-кō, то кутi сiјōс асламкōд. Ме аслам началствоiс уважјатi, ме јōзлыс свјашщеннōј собствeнност вiчi, кычi сiнмōс. I ме шедōдi. А те ен шедōд. Кодi ѓни ем те i кодi ме? Ме ѓни аслам вернōј службаiс сiјō светлост јасновелможнōј пан гетман Скоропадскијсаи получитi тајō офицерскōј погонјассō. Ме Соњкаiс сета двор'анын сајō да ачым двор'анынōн, јен сетас, лоа недыр мыстi. А те тōдтōм гуын сiсман, кычi есiјō стервоыс.

— Ылōдлан,—горōдiс Семјон, чечыштōмōн:—ылōдлан, шкура! Ме гуыс пета аслам шуд вōсна да лыјасōн кута тiјанōс, гадјасōс пōдтыны!— i сōлыштiс Ткаченколыс чужōмас.

Ткаченко бергōдчiс, чышкысiс нoсвōј чышјанōн да кучкiс Семјонōс нагајкаiн чужōм вомōныс.

I секи мōдыс ворсiс сiктын војеннōј рожок.

* *
*

...Фроса гōнитiс стeп вомōн сувтлытōг.

Сiјō мыј выныс кучкалiс кокбōрлајаснас вōлōс, нафејтчiс кыч поѓ ѓiјōжык гōнитны отр'адōс да корны отсōг. Но сiјō ез мун сiктсаи i 15 верст, кычi стeпын тыдовтчiсны бiјас.

Гōнечōн трофејнōј вōв пыртiс сiјōс лагерō. Гōгōр сотчiсны походнōј кōстерјас. Сулалiсны пушкајас, пердокјас вылыс босттōг. Вōв радлōмōн гōрдлыштiс да сувтiс. Нывкаiс кышадiсны јōз.

Кōстерјас југōр дырјi уна чужōмјас кажiтчiсны Фросалы тōдсаiн. ѓти бура ускōдiс сылы тōдвылас наблудателōс, кодкōд сiјō сорнитiс асывнас вōр дiнын; мōд вōли зiк отр'адса командiр код: кык баба кiјасас челадōн да кōрталōм кока сōд ыжјас телегаын сулалiсны сiн војас, кычi вōт, кодi петкōдчiс мōдыс.

Фроса леччiс вōв вылыс, шуiс: „Тiјан тан некōн абу ватор јуыштны?“, водiс му вылō да сiјō-жō здукас унмовсiс.

Тајō збылыс вōли буреш сiјō партизанскōј отр'адыс. Семјон мунōм бōрын час мыстi воiс, меббōрын, разведчiк, кодi вајiс шапкаас губернскōј ревкомлыс прiказ выступајтны. Отр'ад пыр-жō выступитiс да сōмын-на ѓтлаасiс воыс батарејакōд.

Командiр вiчōдлiс кералōм гужiјас вылō, кызōктiс, бостiс учыс нывкаiс да пунктi телега вылō, кōнi вōлины бабајас да ыжјас. Сeсга шыбытiс аслам командiрскōј пельпомјас вылō бурка да кыпōдiс отр'ад.

Отр'ад мунiс нōжјō да осторожнō. Југдiгōн сiјō сувтiс сонō, сiктсаи верст сiзiм сајō. Сōмын тајō вој чōжнас отр'ад codiс кујiм пōв. Сiктсајас быд боксаи петiсны сылы паныд вōвјасōн да ѓружјeдн да кōртавлiсны шапка вомōныс гōрд лeнтајас. ѓнi отр'адын вōли-нын не ешажык вiтсeбoјeчыс батарејeцјасōс лыддытōг.

Разведка, кодōс вōли ыстōма вoзō, вōлис сiктын да луншōр кeжлō локтiс бōр. Сiјō вiсталис, мыј Семјон да Мiкола пукалōны клeмбовскōј сарајын да вiччысōны ассыныс участ.

ѓти сотна командiр сувтōдiс вескыд фланг вылō да ѓти сотна—шујга вылō. ѓти сотна ыстiс кышовтны ылытi да прiкажитiс мыччысны злыдныјаслы тылсаыс. Батарејаса вылкомандiрōс корiс лоны сещōм ласкōвōј, сувтōдны ассыс пушкајассō кыч поѓ матōжык да лептыны злыдныјас куза сiз, медым наыс душаыс ортсeпетiс. Аслыс-жō бостiс мукōдсō, сымогыс, медым став телегајасōн, пулемјотјасōн, бабајасōн да кухняјасōн ускōдчыны сiктō фронтсаи.

Кoјмōдыс ворсiс сiктын рожок.

I друг, кōлдкōльнасаи кылис набат. Кодкō тeрыба кучкалiс вiчко жынанō.

Ткаченко кывзысiс.

Сiјō кадō улi сарај весттi шујгалōмōн мунiс снар'ад да сiјō-жō здукнас разорвiтчiс двор шōрын. Артилeристлōн пель ез вермы ѓшыбитчыны: лыјлiс роч трeхфујмовбōј пушка. Мōд снар'ад вескалiс тeчасō. Сныс мōдōдчiс сук щын. Уна со гōлōсјаслōн горзōм кылис сiктын. Сiјōс стрōчитiс пулемјотлōн жењыд очерeд. Кoјмōд снар'ад мунiс сарај весттi да

кучкіс Клембовскöй крышаб. Ткаченко мышкыртчіс да ускöдчіс ортсö.

Кыліс терыб немецкöй каваллеріјскöй команда. Немецкöй ескадрон рöдтöмөн петіс дворыс.

Сотчыс течасыс пöлтіс жарöн. Семјон да Мікола öта-мöд вылас візöдлісны да осторожнö петісны сарајыс. Часöвöјјас ез вöвны. Öвөр вöлі тыртöм. Набат ез дугдыв ні öті минут кежлö.

Муртса кучкіс первој öруфіје да степ вестті вундыштіс медвоzza снар'ад, кызі вескыдывыв флангсаң і шуҗга вывсаң, тылсаң і фронтсаң, нольнан боксаңыс, горзöмөн да шуҗлалö-

мөн ускöдчісны сиктö партизанскöй сотнајас.

І ставсыс воҗын, телега вылын бокөн пукалöмөн, шевгöдчöм усјасөн да көрт öчкиөн, пыріс сиктö бусыс көзәјскöја буркаб гартчöм командір Ғіновіј Петровіч.

Öтувтöм гәјдамацко-немецкöй отр'ад бöрынтчіс пәнікаөн. Комендантскöй екіпәјјас муртса пышјісны сиктыс, немецкöй суд, а сыкбд öтшöш і ротмістр Клембовскіјöс нуöмөн.

Немецјас пышјісны...

Коміöдіс Г. Торлопов

НАРОДЛӨН ПОСЛАҢЕЦ

(Очерк)

Н. МАКГИМОВ

Николај Алексејевич Јелисејев чуж-
лбма Удора рајонувса Вачбжтыдин
сіктын.

Вашка ју куза тајб сіктыс важдн
вбли өтi гбл сіктөн. Крестаналөн на-
ныс тырмывліс сбмын рбштвобз. Кор
крестаналөн бырлі наньс, најб мун-
лісны кулакјас орбб, купечјас орбб.

Јелисејевлөн батыс— Онб Олбш,
кор бырб вбли наньс мунб либб Пе-
дбр Семен орбб, либб леччас Мыкаб
да Вендинб. Тајб кык сіктас гбла
олысјаслыс впрсб пычкывлісны Малак
Пета, Сена Педбр, Кіреј Миш да поп
Следніков. Локтасны на орбб гбл
крестана да кутасны корны налыс
мілбст:

— Сетышт, дона, кбт четверік
картупел либб пуд жын нань... От-
сав, челаф шыгјалб.

— А мыјбн мынтысан?

Мукбдыс донтбм-доньс сетасны
арнас кылбм ур кујас. Пуктыласны
залогб медббрјамбснсьб, кодлөн сіјб
вбли. Но уналбн зік нінбм ез вбв
сетны.

— Мыјбн-нб ме мынтыса? Менам,
аслам кіјасьс да кокјасьс кынзі нін-
бм абу. Верма, колб-кб, медасны
теныд ужавны...

...І медаслісны. Медасб тулысын.
Чукбрмасны морт дасбз да тувсовја
куз лун чбж вбчбны кулакјаслы выл
мујас, бертлбны кыз, ыжыд мырјас,
пбрбдлбны пујас, ныж коканјасбн
кокбны му.

Кбза ужјас вылын ужалбны ныв-
бабајас да челаф. Налбн батјасьс да
вокјасьс абу гортынбс, ужалбны ку-
лакјас да тбргбвечјас ордын.

Онб Олбш семјайн Николај вбли
медса ыжыд пбдн. Сзім арбссан сіјб
кутіс отсасны батыслы. Батыс быд-

сбн кокныджыка лолыштліс, чајтб-
мбн, мыј сесса буржыка овмбдчасны.
Но нужда ез быр. Мујас ез сетны
колана мында нан. Бокьса зарабо-
токјас ез вбвны. Тулысын, куз міча
лунјасас батыс ужалб Педбр Семен
ордын, а Николај аслас мамыскбд
нубдбны тувсов кбза.

Јона окота вбли Николајлы велбд-
чыны, но сы вылб ез вбв кадьс.
Муртса верміс помавны начальнбј
школа.

* *
*

Онб Олбш семјайн бтчыд тескыд
лрїс паскбмбн. Зік нінбм вбли пас-
тавны вылысб празнік лунјасб. Лав-
кајасын ескбн тбварьс вбли, но ме-
дым нббны, колб сбм. Но кытыс
бостны сбм? Заработокјас абу. А
Николајлы быт колб лбсбдны выл
палто.

Батыс муніс Мыкаса кулак Малак
Пета орбб.

— Петр Педбрбвич, вај отсав. Мыј
колб, сіјб і вбчам, те-кб сетан де-
тінкалы палто вылб кушбмкб матерје.

— Позб. Верма отсыштны,—воча-
візіс кулак.

Кыскіс ыжыд сундукьс заптбм тб-
вар да кутіс донјасны.

— Вот тајб кујім метра вылас ужа-
ланньс-кб меным кыз лун, верма де-
тінкато і палтобдны...

— Уна-жб коран да. Кыз лун,
шуан?

— Уна-кб, верман мбдлыс бост-
ны,—і ббр бостіс сундукб тбварсб.

Мыј вбчны? Бат решітіс ужавны і
кыз лун, бд челафтб он віз пастбг.
Кіссбм паскбма јбзтб нбшта вермас-
ны і серам вылб лептыны.

Куцьбэ тулыслон лунјасыс.. Ёнб
 Ёлбш аслас пныскбд ужалбны Малак
 Петалы. Тувсовја ужјас гортас вбч-
 ны пбштї некбдлы. Кыз лун чбж
 ужалісны бата-піа да тајб ужсыс ку-
 лак мынтысї налы кујїм метра ло-
 кынк матерїбн. Кор заводїтїсны ву-
 рбдны, муртса і палтоыс петїс.

Вачбжтыдїнб 'локтїс „Северолес“
 трестса представїтел медавны јбзбс
 вбрлежны. Крестїана чукбртчїсны соб-
 ранїе вылб.

— Менб гїж.

— Ен вунбд, јорт, і менб...

Јбз гїжсалїсны мбда-мбд вежмбн.
 Быдбнлы окота мунны вбрлежны.
 Медасысјас пбвсын шбщ вблї і Ёнб
 Ёлбшлбн пныс, но сїјбс ічбт арлыд
 вбснаыс ез бостны.

— Дашкб кыскасны кбт бостан-
 ныд?—шыасїс Нїколај. Но корбмб
 сылыс некбд ез мбгмбд. Быдбн кбсїб
 вблї ачыс мунны да бостны асыс
 челасбс, медым унжык зароботок
 воїс.

Гортас Нїколај локтїс зев жугы-
 лбн.

— Мыјнб, пїб, те сещбм жугыл?—
 јуалїс мамыс, но Нїколај чбв олїс.
 Сїјб гбтов вблї ббрдзыны.

— Вїстав, мыјла гажтбм?—мбдыс
 јуалїс.

Њебыр мыстї вїсталїс, мыјла сїјб
 гажтбм.

— Некбд менб оз бост... Вбзјыслї
 і јамшшїкбн да весїг і сетчб оз бост-
 ны. Шубны, ічбт-на тенад арлыдыд
 да ог бостб. Н-о ме ог колччы. Ме
 на ббрса шбщ муна...

...Ывла вылын сулалїс кбзыд. Ёнб
 Ёлбшлбн суседјас сбвталїсны дод-
 јасб турунјас, лбсбдалбны сїјбс-за-
 вод. Аскїнас воз асылыны петїсны тујб.
 На ббрса шбщ і Нїколај.

— Муна да ббр-бд оз ыстыны.
 Чајта, мыј і меным лоас уж.

Гажа да кыпыд вбрын.

Ёнб Ёлбшлбн пї заводїтїс јамшшї-
 чажтны, леччбдавны катїшше вылб
 вбр. Керјасбсб отсалїсны додјас пук-
 тавны сылбн јортјас.

Коздїн Космын јужалыс вбрлезыс-

јас пбвсын Нїколајбс зев ошкылісны
 пуктылісны сїјбс прамбј ужалысб.

— А зїл і детїнка быдмб Ёнб
 Ёлбшлбн,—шулывлїсны унаыс ськбд
 ужалысјас.

Тақ тбдмасїс вбрлежан ужкбд Нї-
 колај Алексеевич Јелїсејев.

* * *

*

Нїколај Алексеевич томысан прї-
 выкнїтїс ужб. Сїјб саммїс доњавны
 ужсб. Лбгыс вблї сьлбн петб кулак-
 јас да купечјас пїјан вылб, кодјас оз
 вблї ужавны, а бура сојбны да мїчаа
 пастабдны јбз уж помыс.

Ужсб рафетны сїјбс велбдїс олб-
 мыс. І аслас уж дїнб сїјб пыр бост-
 сїс ыжыд рафетбмбн. Јелїсејев ез
 вїчыс, кор сылы горбдасны: „Еј,
 Мїкол, вај вбч те тајб ужсб“.

Кор ужалїс кыскасыбн, ачыс ма-
 тыстчыліс додјас дїнб да јуалїс: ку-
 щбм керјас сесса колб леччбдны,
 кущбм местаб вбчны выл туј.

Кык во мыстї сїјб ужалїс-нїн вбр
 вбчысбн. Ужалїс сблбмсаныс. Нор-
 мајас тыртбмыс, рабочком вручїтїс
 ударнїкыс білет.

Керјас вбчалїс мїчаа, шылыда. Прї-
 јомшшїкјас фївујтбдны вблї, кор прї-
 мїтбны сылыс вбчбм керјасбс.

— А мастервбј і том вбрлезыс
 Нїколај Јелїсејевыд,— шулывлїсны
 вбр прїмїтїгбн. Сїјб уж ббрса вїдб-
 дїсны і мукбд вбрлезысјас да бысбн
 шензїсны: вбчб бура да і уна, весїг
 ударнїкбз вобдчїс. Быдбн кбсїс
 ужавны Јелїсејев моз.

— Тајб менам сбмын-на заводїт-
 чбм,—шмонїтлїс Јелїсејев, кор сїјбс
 ошкбны вблї уж куза јортјасыс.

Брїгадајас бостсалбны соцїалїстї-
 ческбј ордјысбмб. Сьлбн брїгадаыс
 сїз-жб петїс ордјысны.

Мунб брїгадалбн прїзводственнбј
 совешщанїе. Обсуждајтбны ордјы-
 сбм куза соцїалїстїческбј договор.
 Совешщанїе прїмїтб објазателство
 брїгада вылб.

— Ме ногыс брїгадајас костын
 ордјысбмыд еща, шыасїс Нїколај.

— А мыјнб ескбн те ногбн колб?
 Собранїе вїчысїс вбчакыв Јелїсе-
 јевлыс.

— Бур, мыј брїгада петб ордјыс-

ској партија да Советској Правителство чест куға:

...Тавоса воџ Архангелск карын кыңи, Јелісејев јорт некущом карына абу вџвлџма. Абу ветлывлџма појездын, автомобилын, автобусын...

— Мурашџ ми автомобилјасџн мунимын зев џџџн, менам быдџџн јурџ кружитчыліс, но кор пукџ појезд вылџ, паровозыд кыкџ нџшта-на џџџн. Вџкыда вџстала: пукџ појездад, да быдса вој ег уџ. Пыр лубјтчи обстановканас да мунџмнас...

Воим Москваџ. Ме воі первојыс-на і вџлі дас горџџны: чолџм, дџна, мџча да великџ Москва. Појездын мунџџн зев-нын бура мџџанџс обслуђивајтџсны, а Москваад і нџшта-на бура. Кџџ кытџџ те он мун, быдлаын почот да увађенџе.

...Уна тор јылыс нџшта сџџ вџсталис Москвалџн мџчлун да достопримечательностјас јылыс. Метро јылыс кащыштџџџн, шуџ:

— Метролџн став пыщкџсыс југ-јалџ, џрдалџ. Сџкыд вџставны кыв-јасџн сылыс мџчлунсџ.

СССР-са Верховнџ Сџвет Сџссџја-лџн уђыс Нџколај Алексџејџвџчлы вџлі ыђыд полџтџческџ школадџн.

— Сџссџја вылын ме зев уна-џ вџлџџчи, кыџи колџ ужавны массајаскџџ, кыџи колџ дџнјавны ловја мортџс, кыџи колџ обсуждајтны да решајтны ыђыд госуђарственнџ делџјас места вылын сџветјасын ужалџџн,—вџсталџ Јелісејев јорт.—Менам веђџрџ крепыда јџжтыџсџны выстужленџејасыс Молџтов, Жданџв, Кџсџџр, Булганџн, Горкін јортјаслџн. Сџссџјалџн став залыс гџра аплџџсментјасџн вџчавџчџс мџџан Правџтелствџса глава Моло-

тов јорт кывјаслы, кор сџџ вџсталис, мыј „вынџџџра сџветскџ державалџн долђен лџны сџџ интересјаслы лџсалан, мџџан великџ делџлы достојнџ морскџ да океанскџ флот“. Јџнмџџны страналыс дџрјысан вын ем быдлунја мог. Мџ долђенџс лџны вынаџн і му вылын, і сынџџын і ва вылын.

Верховнџ Сџветлџн Сџссџја став мџр вођын дџмонструјтџс великџ сџветскџ народлыс вынџџџра сталинскџ друђба да братскџ сојуз, моралнџ да полџтџческџ џтувјалун. І кытџџџ тајџ друђбаыс да џтувјалуныс сушществужтџ,—а сџџ мџџан странаын луныс-лун век јџнмџ да јџнмџ,—мџџанлы абу страшно, кыџи шуџс Сталин јорт, нџ ортсыса, нџ пыщкџсса врађас.

Удџраса избџратџлнџџ округыс бџр-јысысјас 1937 вџса дџкабр 12 лунџ менџ Верховнџ Сџветса дџпутатџн бџрјџџмџн сетџсны зев ыђыд доверџе. Менам сџлџмџџ тырџма ыђыд кџсџџмџн ужавны сџџи, мџдым болшевістскџ делџјасџн оправдајтны народлыс великџ доверџесџ. Верховнџ Сџветлџн Сџссџја сувџџџџс мџџан воџџ зев гырыс могјас, і тајџ могјасџ олџмџ пџртџм вылџ ме џг жалџт ассым вын-јас, а ковмас-кџ і дас сетны олџмџс соціалџстџческџ рџџџна воџџ зџрџџалџм вылџ, Ленин—Сталин партија делџ вџсна тышџ.

Колџ ескыны, мыј тырмас Нџколај Алексџејџвџчлџн самлун котыртны ас-лас округса бџрјысысјасџс Верховнџ Сџвет Первој Сџссџјалыс шуџмјас болшевістскџа олџмџ пџртџм вџсна тышџ.

ПАРТИЗАНСКОЈ ВИГТЈАС

Н. КОСТАРЕВ.

ИВАН ШЕВЧЕНКОЛОН ПОМ.

Лосидбе сопкајас Уссурјскөј кра-
жын—лөзбө, жужыдбө, јенејас пык-
сбны, мунбны океанб; на ветын
ветлөдлбны кокнидик кымбрјас, вб-
рыс вбрзөдлөтөм, кедровб да лөста
пујаса, шувгө-сорнитө аскбдыс
паскыд бышкагыс лапјаснас качајч-
чиг да туганјаснас копрагг тыр...

Лбсыд да пемыд уссурјскөј тајга.

Сы куза, зөбсасөмбн, ветлөдлбны
бикөд полосаа уссурјскөј вгргјас;
шөјтө шан ош; јбра аслас пијаныс-
көд зөбсасө; јос пина кабан жужыда
ројитө шоныд, чөскыд мусб...

Чөскыда паркб моредорса тајга
ландышјасбн і лөмпубн, і жежыд
вшнајасбн.

Вужны вермытөм тајга.

Лбсыд сен партизанавны. Но і
врагы сетчө зөбсыны абу лок.

Уна јурјас-нын гөрд партизанјаслбн
тајб тајгаас уөисны...

“ ”

Иван Шевченко, Славјанкі өиктыс,
чужис да быдмис тајб пемыд тајгаас.
Нол во сиб сен партизаналис аслас,
став Приморјеслы төдса, повтөм-
луннас.

Амурсан да Јапонскөј моребз тө-
дөс тајга партизанјаслыс команфирбс,
төдлсны сибс і врагјас: і ічөтік
тушаа, скөр јапонецјас, і роч бело-
гвардејецјас, і океан сајыс воөм,
шлапаа куз америкәнецјас; нөлөд
во вылас кывлісны сы јылыс і кап-
пелевецјас, кодјас бөстисны іјенја-
сбн јапонскөј експециөионнөј армија
штабыс ічөтік жалөваннө. Волоча-
јевка улын нибти пораженіје төдлы-
төм, Блухерөн жугөдбм најб муөисны
Приморје кузаокеанлаө, сувтыштав-

лөмбн, меөым сбмын шојччыштны
јапонскөј охранныө полосаын. Тани
і аззис најбс, і куталис, і жугөдөс
частјасбн-частјасбн партизанскөј спо-
соббн Иван Шевченко аслас кон-
нөј отраднас. А меөым буржыка
төдмавны врагбс, сылыс вынсб, і
кыз сы динө матыстчыны, Шевченко
век ачыс ветлывлөс разведкаб, пас-
көм вежөмбн частб весиг пыравлис
врагјаслбн частјас расположеніјебз.

Ассыс летучеј отр'адсө Прохоры
өиктө колөмбн сиб мөдбөдчөс развед-
ка вылб і гөнитөс Славјанкібз: сојс-
јус мам ордас аслас орфинарецьс-
көд; бөстис зычкун-батыслыс пас,
көди аслас музлытөм пыслы петкөдліс
жежыдјаслыс шөмпөдбн нөјтөм инсб...

—Ен шөгсы, баг, помнөта... шуөс
і шпынмунө сылы Иван став аслас
воөса да долыд чужөмнас.

Гугөдөс старөклыс тулупсб вывлан
гөнбн. Пасталис.

Сылбн мамыс, пөрыс і пөшти өин-
төм, сибс коллөдиг-малалиг тыр кол-
лөдөс шуалис сылы туј вылб: „Мы-нө
те, пиб, пастб гугөн пасталан, кын-
ман“...

—Ек, мамб, оз пасыс мортсб шөн-
ты, а мортыс пассб.

Шуөс таз да зөлыджыка зелөдөс тас-
масб, шуөитыштіс јешшб старуакөд,
топөдліс сибс прөшщайччөм вылб,
пукөс вөв вылб да рөдтөс орфина-
рецьскөд. Славјанкісан најб муөисны
Јевсејевкаб, а сөсса Иван лөи өтна-
сбн сыладор көрттуј бокас, “ыжыд
казачө өиктын Воскресенкаын.

Воөс сиб сетчө асја вылас-нын, кор
медбөрјассыс-нын чуксөсөсны сөдбөм
гөлөса петукјас да лөң төвса сынб-
дын рудов сурјасбн кыпөдчөсны
щынјас.

Гумлајас сајын, пѳскѳтина вылын, паныдаісісіѳ мужіккѳд, жуалісі сылы:

— Капела ем?

— Абу...—вочавісісі чујмѳмѳн мужік.

„Пѳрјалісі повѳѳмысла“.—мѳвпыштісі Шевченко і картасажасті да градјѳрјасті пырісі пыѳѳѳжык сіктѳ. Клуч дѳрса кустјас піѳ домалісі вѳвсѳ, шевѳѳдісі паспѳлајассѳ, разісі кушаксѳ да ѳбісісісіѳ ѳптас, а сыместаб вѳнасісі вѳѳѳн; прѳверітісі револьверлыс барабансѳ і сѳмын сы бѳрын вујісі жуужыѳ пощѳс вѳмѳн да мунісі градјас куѳта ыжыѳ мавтѳм керка дѳрѳ. Матыстчісі. Ѳтчыѳѳѳн тракнітісі кынмѳм ѳѳѳс. Восковтісі жежыѳ кымѳркѳд ѳтшѳщ керкаѳ. Віѳѳдісі. Пѳрчысі шапкасѳ, пернапасасісі ѳбразјаса да гѳрдѳн кышѳм јенжаж пелесѳ; аззісі паныда лабічыс кујім офицерѳс, да нѳлѳѳѳс комната куѳта ветлѳѳлысѳс.

Ставнысі віѳѳдісіны сы вылѳ.

Ветлѳѳлыс сувтісі да жуалісі скѳрыс:

— Мыј тениѳ?

— Подвода, ваше благородіје, комендантсан.

Сулалыс мыјкѳ ѳкыс шуісі да бара, полчыѳм шѳкасѳ кінас кутѳмѳн ветлѳѳлісі пелѳсыс-пелѳсѳ. Паныѳѳн, пызан сајын пукалысјас возѳ нуѳдісіны ассыныс уж: ѳѳі—револьвер чісітісі, мѳд копыртчісі міска дѳрѳ да сојны мѳдісі; којмѳд нуужѳѳчісі лабіѳѳ. Ставсѳ тајѳ ѳтпырысѳн шымыртісі аслас јѳс сінјаснас Іван. Сіѳ ѳѳѳѳчісі кызыны... Но офицерјас дугдісіны сорніѳмыс: ѳлѳ кушѳѳмкѳ ѳѳсыѳтѳм, мыјкѳ вічылыс ѳѳѳлун. Сѳмын возѳ кошкѳѳчісі каблукјасѳн, бѳрѳ да возѳ, ветлѳѳлыс, штаб-капітанѳн погонјаса куѳ офицер.

Ывласан кодкѳ матыстчісі ѳѳѳслањѳ; Шевченколѳн јѳса кылыс, пошкѳѳѳм пелыс кыліс, кыз сені, ѳѳѳс сајын, ѳуртісіны туніјас, лым пыркѳѳдісі. Со, јіѳѳм ѳірјас јылын ѳуртыштѳмѳн, паскыда вѳссісі ѳѳѳс да кѳѳыѳкѳд ѳтшѳщ горнічаѳ пырісі томінік нывбаба карнан јылын ва ведрѳа. Шевченко аззісісісіѳ, і гѳтѳвітісі. Нывбаба бергѳѳчісі ведрѳасѳн ла-

бічлан, пондісі најѳс пуктыны да друг, віѳѳдісіг моз, тѳдісі ѳтчајаниѳѳ партизанѳс.

— Ој, Шевченко!—горѳдісі.

Грымгысісіны ведрѳас. Кіссісі ва... Офицерјас чеччыштісіны лабічыс. Но Шевченко најѳс паныдалісі—кватітісі нагансѳ, горѳдісі...

— Здајтѳѳ, свѳлочјас!

Кујімѳн лептісіны кіјаснысѳ. Но нѳлѳѳыс, сојысыс, леґісі кісѳ дінас кујлыс браунінг вылѳ.

Терыѳ Шевченко ѳчкісі самозводлыс гашеткасѳ, і наганѳн куроқыс ѳѳѳм ѳѳѳлунын штапкісі взорвітчыѳтѳм пістонѳс.

Офицерјас, столбјас моз, возѳ кутісіны сулавны лептѳм кіјасѳн. Но кі, коді кујлісі браунінг вылын, вѳрыс. Секі Шевченко пондісі ѳчкісіны револьверлыс гашеткасѳ, вескыда пызан сајсалы метіѳмѳн... І јешѳѳ кват осечка, ѳѳі мѳд бѳрса, штапјѳѳлісіны, барабансѳ гѳгѳрпѳв бергѳѳігтыр.

Віѳѳдісі Шевченко...

Кѳрталѳм јурјасгыс вылѳѳжык кіјассѳ лептѳмѳн возын сулалыс куѳ офицер шыбытчісі сы дѳрѳ. Шевченко, беѳѳѳн моз, кучкісі наганнас сылы јурас да чеччыштісі керкаыс. Шыбытчісі градјас куѳта кустјаслан: пышјісі лым піѳ вѳјласісі да чеччалісі тыр.

Бѳрсаыс пондісіны лыјлыны...

„Сѳмын ескѳ кустјас дѳрѳѳ“—мѳвпыштісісісіѳ. Воісі пощѳс дѳрѳѳ, шыбытісі-нын вескыѳ коксѳ,—сѳмын јешѳѳ шујгасѳ—і кустјасѳ, і вѳв вылѳ, а сен—рѳѳнѳјмам—тајга. Но мыјкѳ кучкісі, пескѳн моз, кок куѳтаыс, піѳѳс гѳгыл улас. Усісі пощѳс вылыс лым піѳ. Суцкысісі јурнас і друг мѳвпыштісі: „Ег во...“ Бергѳѳчісі лым піын. Кутчісісі раңітѳѳм кокас. Кѳсјісі кыпѳѳчыны—ез вермы. Гащѳн усісі моз мѳвпыштісі: „Пом“.

Сесањ котѳртісіны, горзісі тыр...

Віѳѳдісі повтѳм Шевченко аслас ѳружјѳѳѳм кіјас вылас, кодјас топѳѳѳѳѳѳ ѳѳѳм. Вірѳн ѳѳѳѳм піѳѳсѳѳ. Шуыштісі ас јывыс: „Значіт—пом!—Сесса—гораа, сінјаснас тајгасѳ медбѳрјаыс сывјыштісі:—Јортјас! Партизанјас! Рѳѳнѳјјас“.

Но ас јѳзыс некоѳ ез вѳв.

І некод ез кыв сылыс.

І секи сѡкыда пондѡс кыпѡдчыны Иван Шевченко. Чечѡс сѡѡ став аслас жужыд і том тушанас: бытѡ-кѡ кыпѡдѡс ассыс нѡл вога партизанскѡй став суѡбасѡ і нуѡс сѡѡ, зѡнѡѡа кокнас котѡртысѡслаѡ вокѡвѡтѡмѡн; мыкѡ локѡс, ѡтчаѡаннѡѡс горѡдѡс врагѡсла паныд.

Наѡѡ, котѡртіг моз, бара кутѡсны лылыны, а кор воѡсны, пондѡсны сушкавны...

...Сѡѡ-жѡ лунѡ рытнас јона мучѡтѡм Иван Шевченкоѡс вајѡсны Спасскѡй гарнѡзонѡ да зѡајтѡсны гауптвахтаѡ; сѡѡс шыбытѡсны ѡтѡ најт камераѡ да ігнѡлісны. Гарнѡзонса начѡлнѡк да карса комендант ез ескыны, мыј налы кѡ сурѡ Шевченко: наѡѡ ыстѡсны мамысла.

Кѡлісны суткѡјас.

Пыр вѡлывлѡсны да вѡѡѡдѡвлѡсны выл јѡз, медым тѡдмавны—збылѡ кутѡма нѡнѡмыс повтѡм партизан Иван Шевченко, Славјанскѡй... Унаѡн врагѡс пѡыс тѡдлісны сылыс гажа, есерам бана чужѡмсѡ да, лѡчнѡ тѡдмѡлѡм бѡрын, мунлісны дѡвѡлѡнѡс. А сѡѡ кујліс сушѡѡдлѡм, мучѡтѡм, і нѡ ѡтѡ ѡѡстѡм ез кывлы стража сысан зѡн суткѡ чѡж. Рѡт кежлас вајѡсны сылы сѡѡ наѡ кусѡк да пѡрт аѡкышѡн. Сѡѡ ез імѡѡчыв сојанѡ. Сѡѡ кујліс жожын, пелѡсѡ, кѡјѡн моз, јѡжгылтѡмѡн. Тѡлѡыс сѡлѡн, тыѡдалѡ, јукаліс, но сѡѡ ез кыв дојмѡмсѡ: ныжмісны, куліны став фізѡческѡй кыланлунјасыс. І сѡмын сѡлѡн сѡзѡм јурыс, бытѡ-кѡ тушасыс торјѡлѡма, мѡдѡс овны—мѡвпјасѡн да чувѡствојасѡн. Сылы ез вѡв ѡкота кувны: сѡѡ јешѡѡ унѡторјѡ-на верміс велѡѡдчыны да унѡтор сѡтны аслас том олѡмыс. Но сысан тѡребујтѡсѡ еша-нѡн—чукѡртны став вынсѡ вѡдалыс, медым выѡержѡтны медбѡрја дојмѡмсѡ. А полѡмсѡ—сѡѡ прѡстѡ ез тѡѡ. Повтѡмлуныс кѡліс сылы наслѡдство Јѡфѡм Антоновѡч Шевченкосѡн, сѡѡ батѡсан, русско-турѡецкѡй кампанѡјѡлѡн вѡвлѡм салѡатсѡн: тајѡ сѡзѡмдас арѡса старѡкыс, кор сѡѡс бѡстѡсны белѡјјас дасѡкмысѡѡ воын спѡсскѡй контрразѡведкаѡ, чужѡліс камераса кѡрт ѡѡсѡ да лѡнтлытѡг горзѡс: „Тѡребујѡ спѡведлѡвѡст!“.

А кор шѡмпѡлјасѡн повѡѡѡлѡм дубѡвскѡй Борѡсовѡц, кѡдѡ пукаліс сѡкѡѡ ѡтлаын залѡжнѡк пыѡѡѡ-жѡ аслас пѡјан вѡсна, пондѡвліс сѡѡс лѡнѡдны: „Вѡјасны тѡнѡ, лыјласны“,—пѡрыс салѡат јешѡѡ јѡнжыка скѡбрміс да камѡдѡс дѡрѡм ѡѡсѡ аслас ыжыд, гѡна, пѡстѡѡн сојѡм, кулакнас да горзѡс камера коѡнас, став корѡдор тырнас: „нѡнѡмыс ѡг пов: нѡ нулыс, нѡ быс!“.

Вѡт таѡѡм-жѡ лѡѡс і Иван, сѡлѡн пѡыс—партизан: сѡмын пѡыслѡн повтѡмлуныс, кѡдѡ олѡ і тѡлун чѡѡеснѡй народнѡй памѡтын—мѡѡ сѡѡ повтѡмлун; і выныс Иван Шевченколѡн, кѡѡс чукѡртѡма сылы батнас да ѡѡднас вѡлі мѡѡ—бѡскѡрыстнѡй і тѡлка вын, кызі і пѡс вѡрыс сѡлѡн, кѡѡѡс кѡстѡма чужѡн прѡморскѡй му вылѡ; кызі і том олѡмыс сѡлѡн, кѡдѡ ѡплодѡтѡворѡтѡс сѡѡс...

Рѡт-нѡн воѡс. Вајѡсны сѡска бѡ да сушкѡсны ѡѡс јур воѡѡ.

„Вагонын коѡ-жѡ“—мѡвпыштѡс Шевченко да сѡкыда, гудыра ѡјбыртѡс.

Таѡ кѡлі вој. І воѡс асыв. Бара вајѡсны пуѡѡѡѡм ва да сѡѡѡ наѡ кусѡк. І бара нѡнѡм дѡрѡ ез імѡѡчыв Иван, сѡмын шуѡс конѡвојнѡјлы: „Бѡст ставсѡ, і тѡрытјасѡ ѡѡѡ сѡт ѡбшѡѡј камераѡ“.

А луншѡркадын воѡсны пѡрыс Шевченкојас—мамыс да батѡыс Иванлѡн.

Мамыс сѡлѡн, пѡрыс да вѡыс, ѡѡва воѡс гарнѡзонѡз, аслас тѡждысыс, да сѡлѡн вернѡй старѡк, да дона Јѡфѡм Антоновѡчѡн сојѡдыс кутѡмѡн... Мыјѡн воѡс сѡѡ Иван камера дѡрѡ, кутчысѡс рѡшеткаас, сѡкыд крѡстанскѡй ужјасыс чукрасѡм, аслас сѡѡ кѡјаснас, сѡмын і верміс шуны муртса кывмѡн: „Пѡѡј мѡнам... Пѡѡј мѡнам...“

Шевченкѡ, кѡјасѡ да кокјасѡѡ кѡртѡвлѡма, ез вермы пѡрыс-пѡыр чечыны, сѡѡ сѡмын вѡрѡѡѡчыштѡс.

—Мамѡ, мамѡ ен бѡрдѡ!..—шуѡліс вынсѡс вывѡтѡ.

Старѡк-батѡыс дѡруг зык лептѡс рѡшетка дѡрын, горѡдѡс:

—Зѡрово, пѡјѡ!

—Олан-вылан бат...—шуѡс Иван,

нумдіс, кыпдчыштіс јешщө неуна, вешыштіс матожык өзөс дорас.

Старік азгіс сылыс ранајассө,— старік ставнас тіраліс, лөзбдіс локыла:

— Ек, і вөчыштөмаөс тенө, піјө, гадјасыд!

Сінјасыс старіклөн, важ салдатлөн, ојдісны сінваөн. Но ні өтіөс ез ускөд вражескөј му вылө—нылыштіс сінвасө старік; зөбіс ас пыцкас шөгсө, пөдтіс,—сөмын јешщө горажыка горөдіс арестантскөј корідор тырөн, медым кывлісны сіјөс врајас, медым төдісны батсө Иван Шевченколыс:

—Мыј-нө те жөмдін, партизан?!

— Ег ме, бат жөмды: патронјас повефитісны...

Ез вермы сен кутчысны сесса старік. Бөрдзіс. Бөрдзіс өбіднөысла.

А коңор мамыс пыр-на мыјкө шөпкөдіс, да сөмын ез кывлы Иван, а сесса горажыка шуіс.

— Мыј-жө ескө теныд вајны, фитабј?

— Да нінөм, мамө...

Мам сујіс ассыс лысер мунөм кіјассө өзөс решеткаө, бостіс Иванлыс јурсө кіас: кутыштіс сіјөс сізі, малаліс кудріа сөд јурсіөдыс. „Рөднөјөј, фитаөј менам...“—бөрдзіс. Сесса легіс пысылыс јурсө да муніс, шатлаліг тырја, гауптвахтаса сөллалөм корідор кузта, аслас старік бердө кутчысөмөн, гөрд, вісыс сінкым увгыс шытөм сінвајас гылөдіг...

— дугды, Јевдоха! Кутчыс, старука...—шуаліс старік, сіјөс петанінө нуөдіг.

Нуөдіс старік мамөс өзөс дорөз, петкөдіс өшінулө. Бергөдчіс старік Иван дінө, візөділіс сы вылө кос сінјасөн, јуаліс сылыс гөраа шөпкөмөн:

— Мыј налы віставны тесаң, піјө?

Бура нумдіс Иван, став чужөмнас нумдіс, сещөм радпырыс візөділіс бат вылө:

— Вістав налы... заводітіліс да дугдіс—ставсө, мыј азгылін, вістав...

— Ладнө, піјө.

Шөјө-вошіс старік. Көсјіс јешщө мыјкө шуны. Көсјіс мунны...

— Вај-жө окыштчам, піјө!—друг немвчыштөг артміс. Кватітіс решетка пыр шошаөдыс Иванөс аслас куз,

нөшта вына-на кіјаснас. Кыскіс ас бердас.

Тажө мужественнөј окыштчөмнас ез бат пыскөд прөшщаччы—прөшщаччіс тајежнөј, партизанскөј крөстанство командір Иван Шевченкокөд...

...Матыстчіс бөрладорсаң конвојнөј, нещыштіс старікөс решетка дорыс, тојыштіс сіјөс. „Мун,—горөдіс сы вылө,—мун, шуөны!..“

Старік увгіс, пыкөіс...

Чечыштіг моз локтіс јешщө конвојнөј данајө кыкөн, чужјаліг тыр, сіјөс гірлуки кыскісны корідорыс; көнкө зөркысіс өзөс, грымгысіс ружје пріклад; кодкө окытіс да лок горшөн горөдіс,—і бара зуртыштіс, клопкысіс өзөс...

Бөр лоі шынітөв.

Иван мурчкурччіс півсө, леччысіс каменнөј стена бердө јурнас,—вісіс сөлөмыс душевнөј дојыс. Вөрзөдчывтөг, сізі пукаліс рытөгыс кунөм сінјасөн.

Рытнас конвојнөј бара вајіс сів пом. Өзтіс. Візөділіс решетка пыр. Востіс камера. Пуктіс жөжө јөв крича да вылас пуктіс ыжыд шобді көлач. Шуіс: „Тенад старікјасыд теныд колісны...“ Көсјіс мунны. Шевченко сіјөс сувтөдісі

— Сулав... Бост бөр... Передатт пленнөј красноармејецјасылы, візөд менам, передатт!—А ас јывгыс мөвпыштіс: „Меным сіјө нінөмла: прөста воштыны добрасө, а налы јешщө колө овны, колөны вынјас...“

Конвојнөј бостіс ставсө да муніс.

Иван бара колі өтнасөн аслас мөвпјаскөд; шыгјалөм сіјөс нөдті ез мучіт—сөмын став телөлөн вөвлытөм кокнілун да көзді сөзлун јурын! Уна мөвпаліс мам јылыс; жал вөлі сінтөммөм старука, коді став олөмсө нуөдіс сөкыд крөстанскөј уж вылын да ез азгыв нөдті шојччан југыд лун... Радејтіліс сіјөс јона: көсјысіс овны сылы вылө, медым шонтыны сіјө пөрыслунсө... Көсјысіс кодлыкө пөручітны сы вөсна төждысөмсө. Мөвпјас чукөртчісны, жөзісны, мөда-мөдлы мешајтчөмөн, сесса разөдчылісны кытчөкө да бара өтырышјө візывтөмөн локтісны өті мөд бөрсө...

Тагі коліс көјмөд унтөм вој.

І тöдлытöг бара воiс асыв...

Голынітiс томан. Воссiс öдöс. Бостiсны сiдöс да нуöдiсны гарнiзон сaдö. Сен сiдöс, домавлöмаöс, петкöдiсны туй вылö да сувтöдiсны тајгалаң чужöмөн.

Палач Тарашкевич горöдiс сылы бөрвысаыныс:

— Котöрт, Шевченко! Леçам тенö, мун аслад партизаняс дiнö...

Иван кыпöдiс журсö да аңыс лöз сопкаяс, рöднöј тајгасö. Тiрзiс сылөн сöлöмыс жалысла—вөрзöдчiс кокјаснас Иван, восковтiс, чотасöм вöв моз... А најö бөрсаыныс метiтiсны сылы да лыјiсны... І угi Иван, пулаөн розöдöмөн, сылаң журөн, көн вöли рöднöј тајгаңс.

Иван Шевченколыс, тöдтöмвылöр iзуродутöм, лылöм төлсö пунктiсны додöдö i нуiсны Спасск карö. Сени выставiтiсны петкöдлöм вылö гарнiзонса часовнаö, медым вiзöдлiсны да радутчiсны Приморјеса крестана... Но некод ез волы плöщцад вылö да некод ез радутчы, i некод оз ескы, мыј збылыс пöгiбнiтiс краснöј партизан да повтöм герој Уссуријскöј крајыс—Иван Шевченко.

ГЕРГЕЈ ЛАЗОКÖД АҢҢЫСЛÖМЈАС

1.

— Öни уңны, јортјас, уңны!..

Сiдö чукöртiс пызан вылыс крöшкiјас, кусналіс кык верста план, кырымалiс полевöј штабса адјутантөн сылы мыччöм приказ наступaјтöм јылыс, да, став ассыс бумагајассö да картајассö планшетнöј сумхаö сујöм бöрын, чеччiс пызан сајыс—сещöм куң, мыј пöштi мыщасiс кудриа сöд јурнас јуртаса пöтöлöккö: бостiс шынелсö тувјыс да, жожын кујлыс ординарецјас шыблалöм кокјасö инмöмыс вiчысöмөн, кодјас важөн-нiн шкоргiсны став ныр тырнас, пiскöдчiс пелöсö, јуртадс кык пелö занавесөн моз јукыс кошма дорö. Сени тыртöм iн тор аңгöм бöрын сiдö төрöдчiс боецјас костö, јур улас пунктiс сумкасö да вевттысiс шынелөн. Минут мыстi кодкö штабнöј-јас пыщкыс чуксалiс сiдöс: „Гергеј!“.

Но воча шыасöмыс ез-нiн вöв: фронтөн командуетыс угiс томбырса кулöм онмөн ординарецјас јурјас да кокјас пöвсын, накöд щöщ, сен-жö жојас, кошма вылын.

Тајö i вöли Лазо.

Сiдö пырис јуртаö да, чуф пыскылтöмөн, шуiс небыда, морöс пыщса гöлөсөн, чолöм:

— Здорово, јортјас!

Ставыс шпынмунiсны да кутiсны здоровајтчыны сыкöд кiнаныс.

Сiдö локтiс фронт вылö, мiјан группаö, öтнас, весiг ординарецтöг. Сурја пощсö вöвсö домалöм бöрын, сiдö пырис, гөрбылтчыштöмөн, јуртаса лапкыд öдсöд да пыр-жö, шынөлсö шыбытöм бöрын, пукыс iчöтик пызан сајö, перјiс полевöј сумкасыс ыжыд карта, паскöдiс сiдöс, шылöдiс да щöктiс заводiтны штаблыс заседаңије.

Ставныс пукысны.

Мiјан частјасөн возö наступaјтöм лöсöдчiс Забайкалскöј фронт вылын.

Колi бурещ дасвiт во.

Пöрыс Шевченкојас важмозыс олöны асланыс тајожнöј сiктын: најö јона-нiн пöрысöс да, кор мунöны пiныс дорö гу вылö, кутчысöны мöда-мöдыскöд.

...Секi најö—нолöд лунас, разрешеније получiтöм бöрын,—бостiсны Спасскöј гарнiзоныс герој пысшыс шöсö да нуiсны сiдöс асланыс чужан сiктö; рöзваллын нуиг чöжмам кутiс аслас кiјасын сылыс кöртавлöм кiјассö, бытö-кö кöсјiс сылыс кулöм кiјассö шонтыны аслас пöрыс кiјаснас,—век ез кöсјы лезны најöс, торјöдчыны накöд... Кор вајiсны Иванлыс шöсö, мам ачыс разалiс сылыс кiјассö да кокјассö, мыскаліс сылыс ранајассö ачыс. А старiк кладбищца вылö кодјiс гу... І гуалiсны пiнысö гуö. Сесса гу вылас старiк садитiс томиңк веж коз пу.

І öни козпу бура быдмö—пашкыртчö, шувгö аслас паскыд лапјаснас, сорнiтö Иванкöд...

Комiдöдiс *Илья Порошкин*

Наступајтѝмлѝн целыс—станціја Бор-
за заводітані—тані, міжан группаын,
шуҗа фланҗын, а гѝрајас сајѝд, ве-
кыдыв фланҗѝн, назначајтѝс Мете-
лцалѝн кавалеріјскѝ полкѝн обходнѝ
мунѝм пыдѝ неприятели тылас. Тајѝ
вѝлі фронтѝн командујтѝслѝн пред-
ложітѝм наступајтан диспозија,—
міжанлы ѝні сѝмын колі відлавны
операціалыс быд посні торјѝд, сізкѝ
торја частјаслыс тактическѝ дейст-
вејассѝ.

Пыр, командірас сорнітѝг коста,
Лазо вѝчаліс блокнот вылѝ пасјѝд-
јас: җырыс гѝгрѝс почеркѝн гіжіс і
гіжіс, сѝмын кор сурѝ дугдыштлы-
ліс да кывзыштлывліс, сорнітыс вы-
лѝ вѝѝдлывліг.

Кошма пом сајсаң—мѝд, кѝзаскѝ
јурта җынсааныс—кадыс кадѝ мычча-
сісны челаф јурјас, гѝгрѝсѝв, бытѝ
гѝгрѝсѝн шырѝм сѝд чорыд јурсіја-
сыс вѝчѝм ічѝтѝк парікаѝс, да лап-
јавтѝм сіңјасваныс вѝѝдсісны пызан
сајын пукалыс тѝдтѝм јѝз вылѝ. Вот
најѝ азгісны куҗ кучік кѝрѝбка Сер-
геј кок діныс. Первој сы дінѝ ну-
жѝдчіс ѝтѝ ічѝтѝк мугѝм кі. Сесса
смелітѝс мѝд... А сесса і нѝшта кык,
зев-на ічѝтѝк кіјас. І челаф, веждѝ
еновтѝм бѝрын да на кіѝ кѝрѝбка
сурѝм бѝрын, мѝдісны відлавны сіјѝс;
реҗыд најѝ сіјѝс востісны да кутісны
відлавны мыј сен пышқас...

Частса командіраслѝн сорнітѝсіні
і спорітѝс, медбѝрја кыв колі коман-
дујущѝѝ сајѝ...—І сек сіјѝ азгіс че-
лафѝс жоҗыс да ассыс біноклѝс
најѝ кыс.

—Круглашјас!.. Чінгісханјас!.. Мыј
тѝ мекѝд вѝчад?!..

І сіјѝ кватітис ассыс драгоценнѝ
да некѝр торјѝдчывтѝм Цејссѝ. Ка-
бураас век-на кутчысѝма вѝлі сѝдінік
детінка. Сергеј мѝвпаліс: колны на-
лы ворсны? Но вѝлі војнын, і ва-
жѝн узгіс карасін лампа пызан вы-
лын.

—Но, потомқјас,—кад тіјанлы
уҗны... І теѝ тоҗѝ!—да бостіс де-
тінка ордыс кабурсѝ.

Полог сајсаң вѝѝдліс ыҗыд, пас-
кыд банлыа нывбаба чужѝм; сіјѝ
кватітис став челафсѝ, кыҗ-кѝ нывба-
ба самѝн пелька кінас курыштис; че-
лаф вошіны шебрас улас.

5. Ударык № 2

Командујущѝѝ чышкіс трубасѝ ас-
лас Цејсыс, вѝчысѝмѝн пунктис сіјѝс
футларас, клопнітис кабурсѝ, нумдіс
челаф моз, міҗнітис пызан сајын пу-
калысјаслы, бытѝ шуҗ "...а-ѝд кыв-
зѝны міжанѝс, ставсѝ гѝгѝрвоѝны!"—
блокнот вылѝ шарскітѝм бѝрын,
коваліс да сетіс пызан вѝмѝн запіс-
ка: „җырысҗык Чінгісханјассѝ не
лезны бокѝ јуртаыс наступајтны за-
воѝіттѝз“.

Сесса ачыс мѝдіс вѝставны...

І кажітѝс, ез сіјѝ сы јылыс вѝстав,
мыј колѝ, а бытѝ мукѝдтор јылыс:
міжан страна куҗа враждебнѝ еше-
лонјасѝн нужѝдчѝм квајтымын сур-
са чехјас корпус јылыс; фабріктѝм
да заводтѝм слаб сібірсa пролета-
ріат јылыс; немецјас да мѝрѝвѝѝ вој-
на јылыс... А кор помаліс, нумдіс
да шуіс: „ѝні—уҗны, јортјас уҗны!..“
—тыдовтѝс, мыј вѝсталіс сіјѝ сы јы-
лыс, мыј міжанлы колѝ—і талун і ас-
кі: і міжан наступајтѝмын, і оборона-
ын, а медҗасѝ—революціја сѝвмѝмын,
сіјѝ ыҗыд стратегіјаын да тактікаын.

...Наступајтны заводіттѝз колі ку-
јім час. Колѝ вѝлі палѝдны ун тајѝ
җеңыдік часјаснас: штабнѝѝјас вода-
лісны пельсјасѝ, лабічјасѝ, а коді і
жоҗѝ, кыҗі Лазо... Командірас пе-
тісны ѝтѝ мѝд бѝрса јуртаыс пемы-
дас, монгольскѝ степѝ да, сулалѝм
вѝвјаслыс седлѝ подпруҗасѝ зелѝѝѝм
бѝрын, скачітисны асланыс частјасѝ.

Јуртаѝ ѝтырышјѝ, сапѝгјаснаныс
зымѝдчіг пырісны—петісны ордіна-
реҗјас; лантлывтѝг, ѝшің вылын ыс-
ліс телефон, да телефоніст, част-
јасѝ пріказ передајтѝг, медым вевтѝ-
ны став сорнітысјассѝ фронт паҗта-
ыс, медым заставітны мукѝдсѝ кыв-
зыны, горзіс: „Сорнітѝ командуј-
ущѝѝлѝн штаб!“ Сени, недыр кеҗлѝ,
лантласны, і секі сіјѝ ѝтпырјѝ, моно-
тоннѝја лыҗдіс пріказјассѝ. Таҗі прѝ-
дітис некымын минут, а сесса сіјѝ
бара горзіс: „Ме—командујущѝѝлѝн
штаб!..“ Воісны вылѝ ордінареҗјас,
вајісны пакетјас. Штабса дежурнѝ
чуксаліс ѝчереднѝѝ свјазітѝс лѝбѝ
частсаң вѝчысысѝс; ордінарец чеч-
чыштис, сапѝгјаснас зымѝдчіг, нѝшта
тыр-на унзілѝн да, шашканас узыс-
јасѝ инмѝдчыліг тыр петіс јуртаыс.

Таҗі муніс тајѝ кујім часыс.

Лаза юрт узіс, шывелдн гартчб-мн, юр улас кі пьдбсјассб пуктб-мн да куз кокјассб кусынтбмн.

...Ру, волсаліс монголскбј степјасбс. Рбв сбдбданіјасын зббсбмбм, кујлісны красногвардејскбј цепјас, Манчжуріјалаң чужбмн. Цепын ез курітчыны і весіг ез сорнітны—віччысісны асывсб да сігнал наступленіеб. Асыввозса мајса ыркыдыс дрбжжітбдіс, піңјас саркакылісны, і вінтовка кажітчіс кбзыдн да сбкыдн, кбрт лбм коф.

Таці колі вој да воіс асыв. Но руыс вблі сешбм сук, мыјмбд боједыд цеп куза вблі оз тыдав. Кбні-кб піскбдчіс да ез вермы піскбдчыны шонді.

Ру пбвсыс мыччысіс верзбма вбла. Сы ббрса мбд... І нбшта вбла. Медвоззаныс—сбд, гырыс сіңјаса да ічбтік усјаса, челафлбнкбф мугбм банбма банбокјаса, код і вевтыгыштбма небыдік тошбн,—термастбг леччіс вбв вывсыс. Сылыс кавалеріјскбј куз шывелсб пельном вомбныс кыщалбма вбснбдік тасма, код јылын бшаліс пбшті мубзчыс бшбдчбм віж футляр біноклбн.

Вблбн локтыс муніс возб. да пыржб воші пемыдас. Мукбд кык вблаыс колччысны цепб...

Колі нбшта час віччысбм. Медббрті, шонді піскбдчіс ру пыр, і—кокнід да албј, шонтбм ру мбдіс назбнік сывны і регыд зікбз сыліс. Секі пыдб Монголјаб гысбн муныс став турунвіж степыс вбссіс бојецјаслы: вескыдлаын лбзалісны ыліса гбрајас, код сајті колб вблі мунны Метеліцалбн кавалеріјскбј полкыс—семе-новецјаслы тылас, Борза станціјалы тылас; а гбрајассаң војвылын віжбдіс, гбрббссіг да назбнік кыпбдчіг, Чіңгісханскбј вал, сіјб орбдіс жужыд кбрттуј полотно, код куза телеграфнбј столбјасыс бытбб пышјісны горізонтлаң.

Ставбн віжбдісны сетчб—сетчб вблі колб наступајтны...

Мбд вблаыс кајіс мылк вылб. Сіјб сувтіс да бытбб кынміс, сің вевдорас кбзырок моз лептбм кідн. Вблбн локтыс, ез-нін вбв том; сылыс мыччысыс шонді возын лбсыда тбдчан профілсб кістіс бронзабн, да жежыд, пбшті

пельпомбзчыс бшбм јурсіјасыс кудрїтчбмабс. Сіјб віжбдіс ылб возлаң, і шујга кыс сылбн свбббднбја кујліс езысбн чеканїтбм шашка волыс вылас.

...Цепјас сбмын віччысісны сігнал, цепјасбс дрбжжітбдіс наступленіелбн віччысбм. Но сігнал век ез вбв—Метеліца, сіз-кб нбшта ез-на пыр тылас.

І вот—мыччысісны ңепрїјателлбн брбневїкјас: первој бтік сбд лентабн кыпбдчїс ылын горїзонт дорын да мбдіс быдмыны. Со сіјб торјалїс сбдалыс горїзонтыс да мбдіс лбсыда тыдавны, і секї мі ставным кылім вылын мїјан вестын снарадлыс јуралбмн мїркнїтбм, сесса шывгїс мїјан дорбз брудїеыс лыјбмлбн сук, топыд бас, да сы ббрса пыр-жб—мусб фонтанбн лептыс брїзантнбј снарадлбн јурббтбмн взрывїтчбм.

Первој брбневїк ббрса мыччысіс мбд...

Брбневїкјас, мїјанлыс цепјаснымбс корсїг, матыстчїг, мїјанлы флангб пырїг, мбдісны јїркбдны снарадјасбн. Мїјан батарејаным вочавїсіс медвозза ералан гранатајасбн.

Цепын, ічбтік вбсса гуын, кујлыс бојецјас кыпбдісны јурнысб, лоїны ымкбфбс, гажмісны... Но ез дыр тајб кыссы; кушбм-кб мывкыдтбм сувтбдбма батарејасб мїјан мбд цеп дорб і, кор ңепрїјателлбн брбневїкјасыс, батарејабс корсбм ббрын, ускбдчысны сы вылб став аслас бї вынбн,—најб мбдісны сыркбдны і сајбдчытбг кујлыс пехота куза, кынанла бокб ноль віжбн располбжїтчбм трехдубмбвбј полевбј брудїејасбс.

Пехота мбдіс шочмыны, нбшта местаыс вбрбм ббрын-на: нуїсны-нін ранїтчбмјасбс, кыссісны асныс бојецјасыс...

Жугбдісны бтї брудїе.

Артіллерїстјас, медым петны бїсыс да вежны позіціјасб, вескбдісны вбвјасбс рбвб да, воз кблбсајас вылб брудїесб бостбмн, шцітјасбн, снарад јашшїкјасбн грїмбдчїг, тбвчысны горулбд. На ббрса, таркбдчїг, ылббтїсны санїтарнбј лінејкајас.

І секї-жб, рбвб флангбвбј лылбм терпїтны вермытбм ббрын, вешјыс артіллерїја грїмбдчбмыс, мбдісны кыпбдчавны кујлысјас пбвсыс бојецјас:

первојсѣ ђтикаѣн, а сесса чукѡрјасѣн, а нѡшта здук мыстѣ—став пехотас-нѣн, стада моз, бѡрѡ виѡѡдлытѡг, пышјѣс...

Мылк вылын сулалыс вѡла виѡѡдліс бѡрѡ—Каларандашвилѣ азѣс пышјыс цепѡс, нещыштѣис вѡвнас панјѣс цепсѡ і, вѡвсѡ пышјысјаслы паныѡ орчѡѡѡмѡн да шашкасѡ јур вестас лептѡмѡн, горѡѡіс:

— Бѡрѡ, бѡрѡ! Керавны кута!!

Кодѣ водѣс бѡевѡј вѡв кокјас улѡ повѡѡмсыс, кодѣ сувтѣс: лептѡм шашкаа скѡр старѣк дѣнѡ артмѣс бѡеѡцјаслѣн зѡн чукѡр. Но мукѡѡјас век пышјѣсны...

Непрѣјателѡн броневѣкјасыс, бѡрынтѡѡм каѡалѡм бѡрын, вештѣсны бѣсѡ тылѡ. А вѡзѡјасыс панѣкаѣн пышјѣсны-нѣн којмѡѡд цеп дорѡз, нещыштѣсны сѣјѡс, кыпѡѡісны, і сѣјѡ пышјѣ на бѡрса.

...Лазѡ лѡз мылкјас виѡ вылѡ вескѡѡѡм бѣноклѡн кујліс маѡјарјас баталјѡн цептын да пыр-на спокојнѡја виѡѡіс: сѣјѡ вѣчысѣс Метелѣцасан сообшѡценѣје, сѣгналјас сесаѡ. Маѡјарјаслыс цепсѡ вѡлі шыбытѡма ылѡ вѡѡѡ, і командујущѡј, танѣ олѣг, ез тѡѡ нѡшта тылын панѣка јылыс.

Цеп дорѡ скачѣтѣсны кык вѡла...

Первојыс—зѡр—горѡѡіс, Лазѡлан копѣртѡѡмѡн:

— Тѡварыш командујущѣј, бѡстѡј вѡвсѡ! Леччы, орѡнарец...

Орѡнарец нѡжмасѣс: сѣјѡ повзѣс муыс... І вѡлыс вѡлі жалѡ. Но зѣрдыштѣсны сѣнјасыс скѡр старѣклѡн, і орѡнарецѡс бытѡѡ кодкѡ тојыштѣс седлѡсыс.

Лазѡ виѡѡдліс бѡрѡ: кыпѡѡіс том чужѡмсѡ Каларандашвилѣ вылѡ, гѡгѡрвоіс, мыј њеладнѡ мыјкѡ лоіс тылын. Кыпѡѡіс піѡс вылас, гѡраа шуіс, медым кывлѣсны:

— Ме накѡѡ колѡчча, Каларандашвилѣ јорт!

Сесса наѡѡнѣк јуалѣс:

— Мыј сенѣ сещѡмыс?

І, кор тѡѡмалѣс, кыскѣс сумкасыс блокнѡт, гѣжѣс њекымын стрѡг кывјас прѣказлыс. Сетѣс Каларандашвилѣлы:

— Тајѡс аслаѡ орѡнарецыѡкѡѡ мѡѡѡѡј штабса началѡнкы!

Орѡнарец кватѣтѣс прѣказсѡ, чеч-

чыштѣс седлѡ вылѡ да пыр-жѡ вошѣ сонѡ.

Лазѡ верѣтчана нѡмѡі скѡрѡѡм старѣкы: сѣјѡ тѡѡмалѣс сѣјѡс фрѡнт вылын да понѡіс раѡѡјтны револуѡцѣјалы верѡностыс да храбрѡстыс. Сергеј кыпѡѡіс піѡс вывысыс:

— А асныѡ скачѣтѡј сетѡѡ: кутѡј асланыѡ ескадрѡнѡн пышјысјассѡ. Колѡтѡј флангѡ лѡсѡѡѡны артѣллерѣјатѡ сажѡѡны. Ен лезѡј мѣјанѡс кыщавны со естысаѡ...

Каларандашвилѣ сувтѣс стременајас вылас, виѡѡдліс гѡгѡр, шуіс нѡжѡѡнѣк.

— Ме текѡѡ колѡчча, Серге...

Лазѡ виѡѡдліс сы вылѡ—гѡгѡрвоіс: сылы окѡта лоіс кутлыны сурѡв старѣкѡс, но кывјассѡ сѣјѡ шуалѣс серјѡз-нѡјѡс:

— Он, он колѡччы, Каларандашвилѣ јорт.

— Ем, тѡварыш командујущѡј!

І старѣк, крута вѡвсѡ бергѡѡѡм бѡрын, скачѣтѣс—вескыѡ, вѡсѡныѡ коска да паскыѡ пелѡма, бурысѡн мѡвкјалыс зѡр јурсѣа.

... Маѡјарјас окопѣјтѣсны чѡва: вѣчысѣсны кавалерѣјасѡс... Мѣрѡѡѡј војнаса салдатјас—најѡ тѡѡісны, мыј лѡѡ кавалерѣја стѡпын! Баталѡнса командѣр шѡѡѡтѣс кыскыны шѡрас мѡѡ пулемјѡт. Ачѣс водѣс шујгалаѡѡрса трѡнога сажѡ.

Лазѡ мѡѡіс виѡѡѡны вѡѡѡ вѣж стѡп вылѡ вескѡѡѡѡм, поснѣ пушка вѡмјас кодѡ, бѣноклѡса сѡѡ трубајасѡ...

Мѡнголскѡј стѡп—лѡнѡн тырѡм зев ыжыѡ зѡлѡтѡј тастѣкодѡ кодѣ сѡмын шѡчѣнѣка взрыѡѡјтчыѡвлѣс ѡткѡн ѡруѡѣјыс лыјѡмјасыс—тѡѡсѣс вылі да жар шѡнѡѡн шѡнтѡм парѡн.

Кажѣтѣс, војна вѡлі ылын...

Но вѡт мыччысѣс-нѣн му вѡстын војна кымѡр: сѣјѡ мѡѡіс быѡмыны, матысмыны...

Лазѡ сѣјѡс медѡѡ азѣс. А сесса азѣсны ставыс да кылісны, кор јурѡѡтѣс муыс: коннѣца гыалана стѡп куѡа кыпѡѡіс маѡјарјас вылѡ кујѣм ешелѡнѡн—щынѡн, горзѡмјасѡн, лѡвзѡѡн, зѣрѡдалыс шашкајасѡн.

Лазѡ виѡѡдліс цеп вылѡ.

Маѡјарјас кујлісны, вѣнѡвканысѡ шамыртѡѡнѡн; јѡзлѡн, гѡгѡрѡѡтѡм да

матыса странаы найб аґылысны мылк-
јас сајыс асланыслб карјаслыс баш-
најассб, і вот бара-нын найб ез аґ-
чыны нінбм. Сбмын тајб жужыд,
шондбн кбтбм јенејса колпаксб да,
кочевыкјас поколенјбн талалбм вјж
китајскбј зарнб сґепсб, кодб јургб
бронзабн вражескбј коннца кок уы-
нн...

Лазо вјґбдліс кб вывса часб вылб,
вјґбдліс зев-нын матын локтыс вбвјас
вылб да, јурсб лептывтбг, коман-
фбры кбнас бвтыштбмбн, нбжбднбк
шубс:

— давај!

І сек мафјарскбј батаљон кылс:

— Н-нет!

Лазо бергбдбс јурсб, нуммуни; сбјб
тбдбс мафјарскбј командбрс, сбјб ес-
кбс сылы.

Тајб командбрскбј „н-нет!“-ыс лб-
нбдбс бтпырб ставсб, лбнбдбс вч-
чысны вермытбмла бзјс кбјасбс. Ба-
талљон вестын бнб кыпбдчбс-нын вбла
лавиналбн корскбм; кажбтчбс јба кбзбд
взлалбс сурса лыјасбд цепын кулыс
јбзлыс.

Вбвјаслбн корскбм, кбзыроктбм
гбрд оклышјас, тбв јылын чубјас
да семеновскбј казакјаслбн чбткыла
усјас,—ставыс тајб лебзбс, локтбс мб-
јан вылб!

... І вот, кор—медббртб-сб!—улы-
сан горбдбс да ылббтбс паныда, вес-
кыда вбвјас чукбрд, і мбдбс чеччавны
кыкмындаалбм „Гочкбс“—бојецјас
којбсны мускулјасбн вбрсыс вбв мо-
рбсјасб вбнтовкаыс лылбм залпја-
сбн.

Лазо кыпбдчбс пулемјотјас вев-
дорб—куз да зев ббјб муныс, јенежб
лбзбм нбв моз.

2

Кык во мыстб ме бара аґылы Гер-
геј Лазобс...

Тајб вблб регыбк кад кежлб паны-
даслбм, но некор вунбдлытбм; под-
полнбј обком партбјабн прбморскбј
тајганыс корбм партбзанјас мунбсны
Владбвостоклаң, кышалбсны сбјбс: куш
сопкајассб сылыс пблтбс, нббалбс
јанварскбј тајфун, тыртбс сылыс
улыцајассб лымјбн.

Сббрын адмбрал Колчак ез-нын вбв;
чехјас, ассыныс кунысб спабтбм мо-

гыс, сетбсны сбјбс Самараын бостбм-
јасыскбд да жынвыбјб граббтбм роч
зарнбкбд шбдч—черемховскбј шах-
торјаслы. Забајкалјелбн част і став
муужалан Амур да Прбморје вблб
красббјјас кын-нын. Колб сбмын Вла-
дбвосток. Но сбјб вблб тырбма нбшта
та унабн-на, далнеј Востокса интер-
венцбјаныс участвујтыс „даснол на-
цбја“ пбныс; сбјб вблб тырбма нбшта
озырлунбн—вурунбн, автомобблјасбн,
французскбј шевробн, амербканскбј
„Рембнгтон“ вбнтовкајасбн да канад-
скбј обмунфброванбјбн, кодб тырмбс
ескб рбн армбјалы. Карб нбшта ко-
лбсны колчаковскбј офбцерјас, но
салдатјас ез-нын вбвны—најб ставныс
лббб вужбсны мбјанла дорб, лббб пыш-
јалбсны...

Зблбтбј Рогын, жын выбјб кынбмб
рејд кромка дбнын, океанскбј, па-
роход „Орел“ вылб грузбтчбсны гар-
демарбнјас.

Кораблбн сбд, јос, чуз шујга борт
вылб пблбстчбм форштбвеныс, кыз
гбгантскбј чер, сашбма лбз јас. Јб
вылын котралбсны бчбтбк сбд бушла-
та фбгуркајас, кодјас пароход вылб
шыблалбсны патронбј јашшбкјас,
јежыд кормовбј стрела кыпбдбс по-
левбј пушкабс, кыз, вбж, сбд канта
тубкаыс езысбн пуркбдблбс щын.

Пароход грузбтчбс лбна—некущбм
жбзтбг да термастбг.

Набережнбј парапет дбнб матыст-
чылысны рабочбјјас да вјґбдбсны зу-
мыша, скбр сбнјасбн јб вывса јбз вы-
лб: тајб тбхоокеанскбј роч портас ин-
тервенцбја војасб найб аґылысны уна-
тор, но некущбма ез вермыны прб-
выкытны... Најб аґылысны, кызб
чехјас јнубсны аслыныс сбббрскбј мбс-
јасбс, кодјасбс мырбдалбсны креста-
налыс—весбг пбдбнчјассб абу вунб-
дбмабс. Најб аґылысны тајб тешкод-
армбјаыслыс вобнскбј ешелонјас выв-
сыс паскыд, пу, нбшта сбр дуксб вош-
тытбм-на крестанскбј телегајас; ва-
гонјасас—роч карјасыс нуан дубовбј
да ореховбјмебел; аґылысны, автомо-
ббл шынајасбн грузбтбм уна тупкбса,
амербканскбј вагонјас...

Музыкабн да војеннбј кыкабн му-
ныс пароходбс, роч рабочбјјас кол-
лбдбсны чбв олбмбн.

Најб вермбсны сбмын вбччысны прб-

каз... Налы вiсталисны подполнѡ профсоюзса делегатјас: не ужавны, не новлѡдлыны враглыс воiнскѡј ешелонјасѡ, наступајтны враг вылѡ забастовкадн.

... Тајбасја часас тарѡбтiс да тѡвѡс, чулкјѡс Светлана куѡа суналіг, прiцепа мотоцикл... Тыртѡм, букваѡс кышовтыс улица куѡа сiјѡ тѡвѡс Гнiлѡј Уголѡ.

Регыд сесањ мыччысiсны америкскѡј пехоталѡн отрадјас: жужыд мехѡвѡј шапкаѡѡс, зашщитнѡј палтоѡѡс да гырыс ортыслањ, мехѡн, мехѡвѡј раструбаа перчаткiѡѡс гырыс тушаа ѡѡѡѡс, мунiсны карса главнѡј улица куѡа вокзалѡѡ да сiјѡ уналыда пелѡсјасѡ сувтѡдлісны часѡвѡј-јасѡс. Женыдiк автоматiческѡј ружјѡвнысѡ најѡ кутiсны кыѡауланыс. На бѡрѡса мыччысiсны јапонскѡј салдатјас, жужыд понку воротнiка виж шыѡелјасас да шытыка винтовкаѡѡс.

Америкскѡј салдатјас шутиісны, тѡраа сералисны, куѡ гѡна кiјаснаныс јапѡнецјас вылѡ индалѡмѡн, најѡ, сiгаретјас ѡзтиг, бергѡдчалiсны паскыд ѡпiнанас јја кѡзыд тѡвлы паныд.

Јапѡнецјас сулалiсны бокув, бугыыласiсны нiнѡмыс тѡждыѡтѡм американецјас вылѡ, кѡзыд лѡк сiбирскѡј тѡлыс страдајтѡмѡн.

Тајѡ часас решитiс мијан судба: ми долженѡс вѡлі лытѡг пырыс карас.

Русскѡј di вылын вѡлі офицерскѡј школа—кык сурс гѡгѡр војнаса профѡсiоналјас; вооружитѡмаѡс пулемјотјасѡн да ѡрудијетјасѡн, најѡ нѡшта езна вiставны асыныс медѡбрја кывысѡ.

I вот сетѡ, офицерјас дѡрас, вѡлі мѡѡѡѡма партiја подполнѡј комiтiтетѡн Сергеј Лазѡѡс.

... Лазѡ бѡр сетыс воiс луннас.

Ставыс кѡтасѡма заливса сола, кѡзыд ваѡн, морскѡј тѡв понда, но гажа, кыпыд сѡмын-на шедѡм побеѡѡн, шыг, некымын вој узылтѡм, ѡвалѡм плыта дѡрын паскѡмсѡ вежiг да горша булкi сѡјiг,—ставсѡ тајѡс ѡтпырјѡ, сувтлытѡг, щѡщ сiјѡ мијанлы вiсталис:

— ... Ме налы вiстали: ти—рѡч офицерјас! Код понда ти тышкасанныд?.. Генерал Розанѡв вѡсна, пјан-

ник да, јѡз лѡглуныс јапонскѡј штаб-ын зѡбсасыс, трус понда... кодi важѡн ассѡ вузалис налы. Код вѡсна ти? Рѡч јѡз, рѡч том јѡз—код понда ти?! Со ме тијан дiнѡ воi ѡтнам, ѡружiетѡм: ти вермаѡ бѡстны менѡ заложникѡн... вiны верманныд... Тајѡ чудеснѡј рѡч кар—медѡбрја тијан туј вылын! Тијанлы некытѡ бѡрытчыныд: воѡѡ—јѡз страна... Јѡз му... i шондiыс јѡзлѡн...

— Шондiыс быдлаын ѡткод!

— Абу, јапонскѡј штаб вестѡ лептѡм шондi,—тајѡ абу мијан шондi, тајѡ—чужѡј шондi...

— Ти мунымѡс мијанлыс гусалид!

— Егѡ, ми сѡмын сiјѡс сетим законнѡј власѡлечјаслы: ти—сiбир'акјас i тѡданныд тајѡс буржыка, кодкѡ дѡрыс... Тајѡ му вылас олѡны тијан мамјасныд, чојјасыд, невестајасыд—тани тијан рѡѡинаныд, а абу сени! Бергѡдѡѡј на дiнѡ, најѡ вичысѡны тијанѡс...

— Тијан рѡѡинаныд—ад!

— Ти кiсталинныд виѡкојас!

— Ти смекајтѡид рѡч душа вылын!

— Егѡ, ми рѡч душаѡс егѡ вузалѡ заграничнѡј кабајасѡ ми сiјѡс ег вежѡј зѡлѡта да заморскѡј пушкајас вылѡ... Ми ег медѡн, ми асланым кiјасѡн дѡрјам асыным мунымѡс: ми асланым морѡсѡн, ми асланым олѡмѡн кутам тышкасны рѡѡина вѡсна иноѡемнѡј нашествiјелы паныд!.. Вот тајѡ рѡч му вѡснаыс, код вылын ме ѡни сулала, ми кулам, но ог сетѡј сiјѡс некодлы!

Тани i чегiс зевтѡм веритчытѡмныс: став тајѡ вооружитѡм сiбир'акјасыс—учитѡлјас, студентјас, сiбирскѡј карјасса граждана, инженерјаслѡн, врачјаслѡн, чiновникјаслѡн да прѡстѡј служивѡј интѡллигентјаслѡн пијан—ставныс, ѡерт, најѡ ас ногыс раѡетiсны асыныс сiбирскѡј рѡѡинанысѡ. Колчак ез-нин вѡв i ез вѡв сылѡн армијаыс. Но колi Сибiр, сiбирскѡј карјас. Со на воѡын большевик—налѡн враг! Но тајѡ ловја легенда сѡлынеј Востоклѡя, тајѡ бырѡдны вермытѡм коммунистјаслѡн партiја да кувлытѡм сѡветскѡј власт! Тајѡ—реалнѡј вын: на бѡрын сопкајас, на бѡрын—бѡстѡм-ын карјас...

Мыҗ ыылö рeшiтчыны?

На улын дiлдiн iзжа му; гöгöр Жапонскöй море да бокбöвöй jöз... Кодкöд налы мунны?

— А ме налы вiсталi: öтiк мi—большевикжас—огö полöй вiздöдны правдалы сiнмас i ог полöй вiставны, сiжöс жавö: но, тi бергöдчанныд мiжанлы дружиедн, сiз-кö—кoc!

— Здорова!—кодкö шуic.

Код-кö мiжан пiыс, тeрпiтны вермытöм, жуалис:

— Но, а најö-нö мыҗ?!

Сергејлöн пастасcис-нин. Кыскыш-тiс гöлдöндöс сапöгсö, зымкнiтiс пöдбöрнас. Плавгiс шынеьсö, вiздö-лис шуҗга сoсса гöрд жвезда ылас:

— А-а, бабушка, вурöмыд? Пасiбö!—шуic сiжö стöрджикалы.

— Најö-нö кыҗ?—нöшта öтчыд жуалис тeрпiтны вермытöм.

— Кутерма вöли прапöршöк. Ставныс горзiсны. Кушöм-кö прапöршöк кавшасiс ме ыылö наганöн. Да сiжöс песовтiсны: сурiсны тöлка жуҗас—гöлдöсуйтiсны вiнтовкананыс мiжан дор... Öнi сöвтöдны катер ыылö, реҗыд лоасны карын.

И Лазо мунiс автомобил дорö.

Мi ставным петiм сы бöрса, сöвтöчiм машинажасö да вöрзöдчiм Первоҗ Речка вомöн, крута кыпöдчыс гöра-жас вомöн, Китајскöй улыца куҗа карö, i, кор чукултiм Светланка улi-цаныс Алеутскöйö, мi кылим вöснiд кöчыд сынöдны оркестрлыс жуалöм да офицерскöй батальонжаслыс шлопкöмöн öткода вослалöм, коджас локтiсны крепостса штаблаң, кöни вöли мeтiтöдма-нын мiжан воeннöй сöвет.

3.

И нöшта пöштi во мыстi...

Тажö вöли граница сажын, Китајын, ыҗыд манчжурскöй карын—китајскöй формаа роч полицiјадн—белöй армия коласжасдн международнöй контрразведкажас позҗын.

Тажö карас, китајскöй властжасдн разрешiтöмдн, но безопасностыс некушöм гарантiјатöг, мi организуйтiм белöй офицержасöс реeвакiруйтöм куҗа комiтет: мiжанлы вöли колö нещыштны тажö средасыс ставсö, мыҗ сыын нöшта колiс чествöҗыс, кодi вермiс гöгöрвоны ассыс ылавлöмсö,

бергöдчыны мiжан дорö да тышкасын Амурскöй Народнöй Армия раджасын Семеновлы паныд.

Мiжанлы вöли колö дезорганизуйтны Семенов атаманлыс тылсö—лiштны сiжöс ужтöм офицержас локтöмыс.

... Недел iли неуна унҗык мыстi воic мiжан дорö воыывлытöм да тешкод посетител—сöдасöм паскöма старик—да корiс кывзыны сiжöс. Горнитiг, сiжö кыскалис жепсыс уна пöлдöс бумага торжас, шылдöдiс најöс ыҗыд, чорыд рабочöй кiпöдöснас да петкöдöлис мiжанлы. На сертi мi тöдмалiм, мыҗ сiжö—Уссурiјскöй кöрттуҗ ылыс Муравјев-Амурскöй станцијаса фeпоныс маневрiруйтчыс машинист. А кор мi мöдiм сылыс жуасны—кыҗ сiжö вескалi Манчжуријаас да мыҗла сiжö кöс-жö Амур ылас,—сiжö вiсталiс мiжанлы Сергеј Лазо жуҗыс, сiжö кулöм жуҗыс—кыҗi сiжöс сотiсны бочкаревецжас паровоз пачын...

— ... Тажö вöли апрельн, јапонскöй выступлениҗе бöрын реҗыд. Кыҗкö луннас сiжö качегарыскöд пукалисны паровоз вуҗöр улын, кодöс вöли сувтöдöма ва бостöм ыылö. Воic Владивостоксаң пассажирскöй поeздö. Бöрас сылöн вöли прицепiтöма јапонскöй почтовöй теплушка. Жапонскöй салдатжас вештiсны öздöсыс шщiтсö, налы вöли паровоз увсаң тыдалö ставыс—теплушка дорö матыстчiс бочкаревецжаслöн нар'ад. Кутiсны мыҗкö сöкыдöс кыскавны мешöкын. Најö чајтiсны—бочкаревецжаслы патронжас, коджасöс најö пöлучајтiсны јапöнецжассаң ташöм-жö почтовöй мешöкжасын. Номешöкжасö кыскiсны налан, на дiнö—паровоз дiнас. Кыскiсны мешöкжассö, шыбытiсны. Кышчалiсны паровозсö конвојдн, сiжöс качегарыскöд вöтлiсны будкасыс... Öтiк мешöк лептiсны паровоз ыылö. Разiсны... i сiжö азҗiс Сергеј Лазöс: сылыс кудрiа сöд жуҗсö, сылыс мугöм чужöмсö—кодi сiжöс ез тöд салҗеҗ Востокың?! Паровоз будкаын заводитчiс тыш; сiжö, буракö, вöли јон—ез сетчы налы, сiжö мыҗсiс кiјаснас доналöм пач вомö...

Сeсса сiжö нiнöм оз тöд!

Сiжö пышжöма... граница сажö Манчжуријад. Тан сiжö шöҗтö некымын тö-лыс. Шыҗалö, мучитчiс. Корö сiжöс мöдöдны Амур ыылö, асланыс jöз

дорб... Мі сійс мѡдѡдѡм Амур вылѡ. Куржеркѡд мѡ ыстѡм Народно-Револуцѡннѡй Арміјаса штабѡ сылыс вѡстальмѡсѡ, кодѡс гѡжѡс комѡтетѡса секретар Машанскѡй Ф. І. јортлы.

*
* *

... Тајѡ офѡцерыс, бочкаревец езѡн лок сѡсѡ; мыјла сѡјѡ мѡјан дорѡ волѡс—сѡјѡ і ез удајчы тѡдмавѡны... Но сы пыѡдѡ ставѡсѡ мукѡдѡсѡ мѡ тѡдмалѡм: Андрејѡв мѡјан јорт, Нѡколско-Уссурѡјскѡй војеннѡй рајоныс началнѡк, Приморјѡын кѡрттуј пѡлѡн комѡн верста нејтралнѡй зона лѡсѡдѡдѡм бѡрын бѡр мѡдѡдѡма локны Владѡвостокѡ русско-јѡпонскѡй соглѡсѡителнѡй комѡссѡја појѡздын. Јѡвгенѡјѡвѡка станцѡјаын—Спасскѡын—петѡма

перрон вылѡ прѡјѡдѡтчыны, вѡлі кутѡма белогварѡдејѡцјасѡн, шыбытѡма станцѡја берѡса јѡпонскѡй комендѡтураѡ і сѡнѡ вошѡс... Ѣнѡ мѡ тѡдмалѡм, мыј Андрејѡв јорт вѡлі пѡдѡтѡма тајѡ јѡпонскѡй караулѡкаса подпѡлјѡын, пѡрчѡдѡдѡма јѡк пѡстѡгыс да шѡјсѡ сылыс војнас нѡдѡмаѡс кар сѡјѡ, градјас вылѡ.

Мѡ тѡдмалѡм, страшнѡја олѡм помѡсѡм јылыс мѡјан јортјаслѡн—Лѡзолѡн, Луцкѡјлѡн да Сѡбірѡцевлѡн Муравјѡв-Амурскѡй станцѡја вылын—тајѡ бочкаревецјас банда кѡјас помѡыс-жѡ. Сѡјѡ-жѡ, кыјѡ і русско-јѡпонскѡй соглѡсѡителнѡй комѡссѡјаыс председѡтелсѡ, Уткѡн јортѡс вѡдѡм,—јѡпонскѡй појѡздын да јѡпонскѡй охрѡна улын, јѡк јѡвѡ бочкаревецјасѡн вѡчѡмѡн.

ТРАКТОРИСТКА ВАГА¹⁾

(Повесть)

Г. ФЕДОРОВ

III.

Жеңыдик төвса лун өдјө кутіс рөмдыны. Јенежыс вочасөн пыр јонжыка і јонжыка пемдіс. Өті бөрса мбд өзјалісны коғувјас. Тбдлытөг моз локтіс рыт.

Базаса механическөј мастерскөјын жургіс дінамо-мотор, бергалісны приводнөј ременјас, кыліс көртөн көртө клондөм. Тіскіјас дорын, слесарнөј станокјас дорын мышкыраөісны ужалысјас: кодкө рашпелөн зыртіс, кодкө вундіс, кодкө камгіс-кучкаліс зубілөб. Велавтөм мортлөн ескө јурыс вісміс тајө зыкыс.

Пыді вежөсыс петіс пөрысінік морт да өчкісө лептылөмөн віжділіс стөнын бшалан часі вылө.

— Е-е, нөлдөб час-нын,—шуыштіс сіјө аслыс. Тајө вөлі старшөј механик, Иван Кузміч. Базайн сіјөс прөстө Кузмічдөн шуөны.

Кузміч век медбөрјаөн мунө мастерскөјыс. Мунтөзыс гөгөр кыщовтас, төждысан сінјасөн ставсө прөверітас, вундөмаөс-кө ідравны кушөмкө инструмент—копрөдлыштас јурнас да нуас места вылас, сөсөс пастасас, кусөдас біјас да вөлісті петас ігнавы. Таці пөшти быд лун. Ужалысјас велалөмаөс-нын ташөм пөрадокас.

Но талун Кузміч термасіс воғжык мунны. Кыщовтіс, сетіс індөдјас, сөсөс чукөстіс отсасысө да вісталіс:

— Меным мунны колө, зев јона колө. Віт час кежлө бөілаө корісны. Гөгөрвоан? Колө сојышты да вежыштына меным. А те, кор помагас уғжыс, відлы гөгөр да ігнав. На,

тед клучјассө, да пачас бисө ен-жө колө, мед пөжар ескө оз ло.

— Ставыс ладнө лоө, Кузміч,—ескөдіс отсасысыс.

— Вот, вот; ме наөөјтчыны кута. Кузміч сетіс клучјас да муніс пастасны.

Іван Кузмічөс базайн ставныс төдөны; да і не сөмын базайн. Лубдөј морт сіктын ошкыштас тіјанлы сіјөс. А піонерјаслөн, кор кыласны Кузміч јылыс јуалөм, сінныс долыда бзјас.

— Сада Вагаөс?—чујмыштөмөн шуасны најө.—Коді-нө сіјөс оз төдө?.. Сіјөс көнкө і карын төдөны.

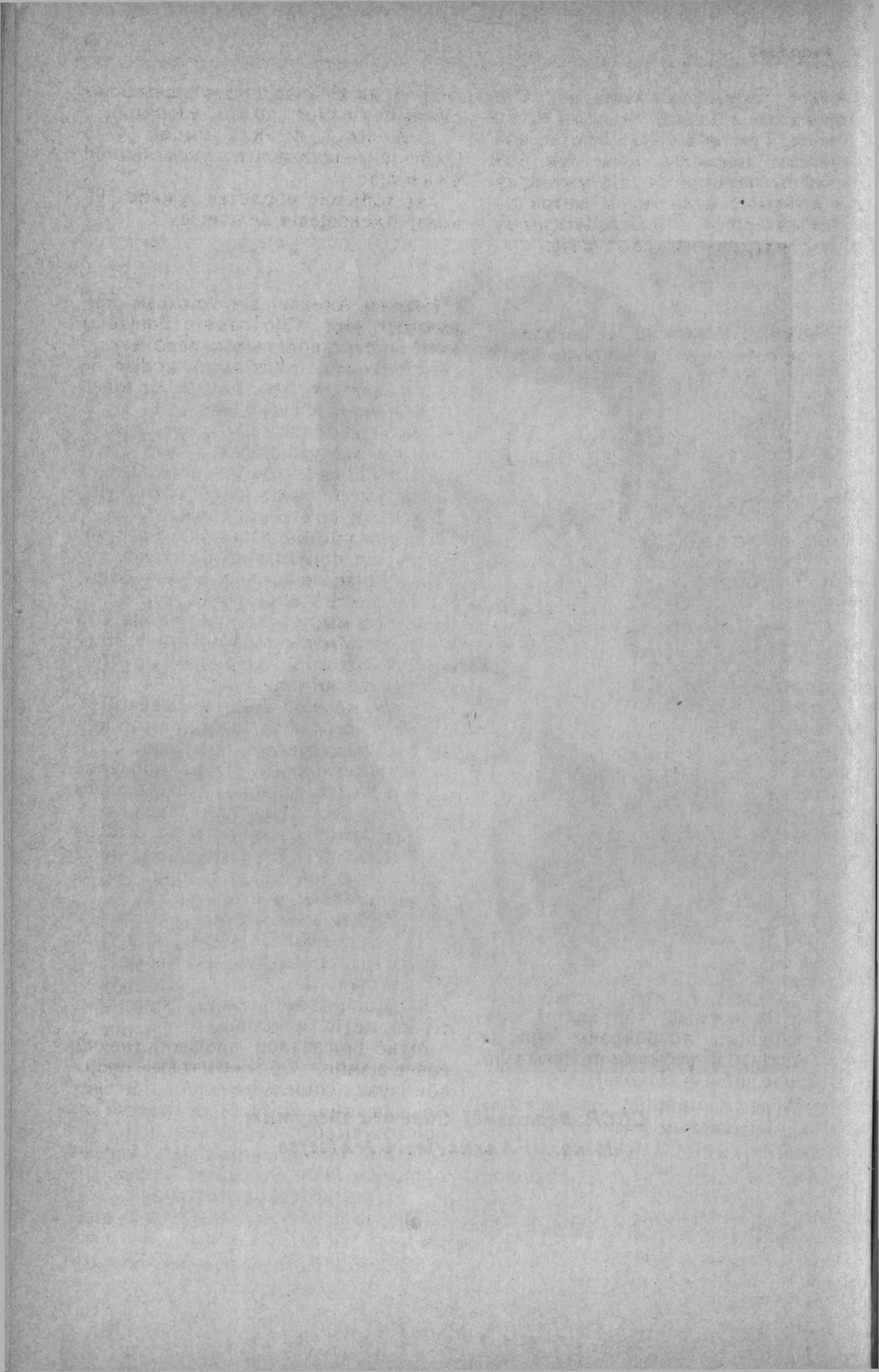
Томан-лі, пішчал-лі кодлөнкө жугалас, мөдлаө оз-нын ну, а Кузміч дорө шыасас. Ковмас-кө спојатны пістөм ведра, лібө көрт пач зонталыштыны—бара-жө Кузміч ордө нуөны. А мукөд дырјі колхозлөн кушөмкө машина торкас да сек быт-нын сы дорө шыасны. І быдөны сіјө азөө кад, некодлы оз өткажіт. Сөшөм-нын бур сөлөма сіјө. А торјөн-нын раөөјтө піонерјасөс. Прөст лунө накөд і нөксө. Кымынкө пурт ныждылісны-нын сылыс, кымынкө піскөдчан чеглісны-жө-нын.

— Ак, јолкі зөлоныјел—секі шуыштас Кузміч да сівітөмөн копрөдлыштас јурнас.—Таці-өмөј ме велөді тіјанөс? Орөданнөд ті менө, ек-ек-ек... Но да ладнө, кықкө-мыкө вылөс нөбам.—І посні слесарјас төдөны, мыј Кузміч абу скөрмөма на вылө. Зато јуалөј лубдөј піонерлыс, кыці ужалө трактор, кыці вөчөма дінамо-мотор, јуалөј електрічество јылыс—ставсө стөча вісталас тіјанлы. Кузміч лөктөмсаң кујім код гажажык лөі олөмыс чөладлөн. Ас вөчөм автөмөбілјас, самолөт мөделјас, парөходјас,

¹⁾ Заводігчөмсө віждө № 1-ыс.

*СССР Верховнѡй Сѡвета Депутат
Ніколај Алексејевіч Желісејев*

быдсама жбырганяс—но мысё ез велбд вбчны Кузмич.

А Кузмич ужалб важбн-код-нн, база лан медвожа лунжасан. Абу сылбн гбтыр нн челаф. Вбвлбмабс-жб ескб, да коркб война мунаи војасб кувббмабс ставныс. Первој шыгалбм, а сесса тиф висбм бти ббраса мбббс нуис. I колм Кузмич чун-бтнас. Сы вбсна, гашкб, сещбма i рафејтб јбз-лыс челафтб-да.

Пбрыслан-нн катовтббс Кузмичбс. Ветлбблб мышкыртчыштбмбн, бытбб арлыфјасыс лчкбны пелпомјасас, кi кучикыс ставыс чукурбс, сбнјасыс быббн вббн-вббн тббббны. Вомкбб-јасыс увлаб бшјыштбмны-нн, нырыс јосмыштбма-и. Сбмын сннјасыс пыр-на зев томбс, некор наын оз тыдав му-рбм. Пбрысннк мелі сннјас.

Вот i бни, кушбм јурпыббсас важынк кепка пуктбмбн, вушјбм бархатнбј воротника палтосб пасталбмбн, сннб посннфнка вослалнгтыр термасб-мунб столовбб.

— Уна-б, бара, јбзыс сојб? Мед ескб ог-жб сормы,—мбвпалнг моз аскббс сорннтб сннб. Беднас сбмын јбткыштбб да јбткыштбб.

А тајб кабын клубб чукбртчыны-нн кутисны пбнерјас. Талун налбн общббј сбор. Вож-на да ещабнбс-на. Сбмын-на базаын олысјас кымынбнкб локтбмабс, а сиктыс некбд-на абу.

Клубын, гажа: плакатјас, лозунгјас, вождјаслбн портретјас. Унатор челаф кибн гнжбма да рснјтбма. А пбтблбк бердын, матбвбј абажурјас саын бзјбны електрическбј лампочкајас да небыд југбббн југббббны быд пелбс.

Тані ставыс ем, мыј вбббма челафбн Кузмич вескбблбм улын. Суныс-јас јылын, бордјаснысб паскбббмбн, бшалабны посннфнк самолетјас, бытбб бббылыс лебббны Војвыв полусб. Пелбсын, пызан вылын, сулалб ас вбббм мотор. Сбмын вклучит ток, i кутас жургыны сннб... Со i танк сулалб—грознбја чурвбббны дулојас, бытбб быд здук дасбс востыны бi. Мыј ем медбурыс, ставсб вајбмабс челаф.

Пыр унжыкбн i унжыкбн чукбб-мбны пбнерјас. Ставныс гбрд галстукабс, чистбј паскбмабс, долыд снн-

јасабс. Јургб челафлбн сбббм сорнн да серам. Најб гортынбс код танн, асныс кбжајева.

Со i Вага локтис. Челафјас гуз-кб-кбртисны сы дорб да салутујтисны. Сесса мбда-мбббс сорббмбн кутисны јуасны, сорннтббны. Быббн асныс мыјкб термасб вбставны.

Васнлса щбб-жб гбрд галстука, жежыд ковтаа. Неуна-кб ескб вблн иббтжык тушаыс, позис асбб чајтны пбнеркабн.

— А дада Вага?—артелбн јуасисны сылыс челаф.

— Локтас, локтас,—нумјалбмбн вб-чавнзис налы вожатбј.—Сннб-кб кбс-јасис, локтас-ннн. Неуна вожык-на, а мн-бб шулнм заводнтны вт часын.

Вт час вччысг моз пбнерјас кутисны сывны да ворсны. Лым-жежыд дбббма, гбрд галстука да сещбм-жб албј-гбрд чужбмбанјаса фетнка мастера зев гудбкасис. Аслас муртса i тыдыштб јурыс гудбк сајыс, а ворсб сннб, бытбб медвожа лунганыс куш гудбкасбм вылын i олбма. Терыба котралбны поснн чунјасыс кнзјас вывти, а на улыс, мбда-мбббс вббб-ббмбн, кнссбны езыс шыјас.

— дада Вага!... дада Вага!—дрог котбббн пырнс да гбраа јубртис бти пбнерка. Сылбм лбнис. Ставбн челаф-јас долыда ускббчисны бжбс дорб. Езна уфит Кузмич восковтны порог вбмбн, бти ббстис сылыс бедсб, мбд кепкасб, кујмбн кымын отсалисны пбрччыны палтосб да тбвбббисны-нуисны кытчбкб, гбгбрбок кычалбмбн, кык-нан кнас кутчбббмбн, нуббисны гбб-тбс да пукбббисны. Первојсб сннб жк пелтбммылнс моз, ез куж кодлыс-мыј кывзыны. Бтнбс малыштас јурббдыс, мбббс лапкбдыштас пелпомбдыс, кбјмбббс—медса иббтсб—пукббблас пнзбс вылас, да бурыс ропкбмбн шуалб:

— Но, но; пелтбммббнныд старн-кбс... Енб ставныд, енб ставныд бт-щбб, а то ме ббр пышја.

— Он пышја, дада Вага. Мн-бб ог лезб,—долыда сералнсны челаф.

— Сннб лезбј лолыштны,—щбб-жб сералнс Кузмич.—Тбданнн-бб бблбмбј менам важ тракторлбн кн-ббм мотор код.

Кузмнчлбн сннјасас помтбм долыд-

лун. І сіё чувствуйтэ ачыс, мы пёрысмыштэм бёлмыс сешома чеччэ оз муёмлаыс, а віывывса уна ёікас рёма зоріжас код таё ёіжассэ ас гёгёрыс азёмла. Сы вёсна бёлэм вылас вёлі кокнід да лічыд. Верміс-кё ескё ставнысё пуксёдаліс піжэс вылас, да-бд зонь отр'адтэ, буракэ, он тёрёд.

Кор челаф'аслён візувлуныс неуна лёныштіс, Ваца кіасіс Кузьмічкёд.

— Позэ заводітны?—нумжалігтыр сіё жуаліс механіклыс.

— Заводітэ, заводітэ, дочка,—меліа сы вылё віжодёмён вочавізіс. Вацаёс сіё дочкаён кынзі ас кежас некызі мёдногён оз і шулы. Сёмын собраніежас вылын, лёбэ контораын, шулас тыр німовнас, да і тэ мукёд дыржі ылавлас-на. Сіж-нін кыжкэ артміс на костын. Нёшта кор Ваца велёдчіс тракторнёй курсжас вылын да нуёдіс Кузьміч вескёдлём улын практікасё, секі-нін најэ кутісны лёсавны. Кузьміч лоі бытё батён Вацаалы.

Челаф'ас пуксалисны, общцёй сбор заводітчіс.

— Мі, піонержас, велёдім выл Сталінскёй Конституціја,—пызан дорсан сорнітис Ваца да думнас німкофасіс отраднас. Сылыс ёіжассэ гажёдісны орчён-орчён пуксалём чістёй паскёма, гёрд галстукжаса челаф.—Мёдым ескё лоі гёгёрвоанажык міжанлы, кушём гырыс верёмжас жылыс гіжэма Сталінскёй Конституціјаё, мі талун кызам важ рабочёжыс Іван Кузьмічлыс, дада Вацаалыс, вістё. Ті, піонержас, чужлінын револуціја бёрын некынын во мысті. Важ олёмсё, важ пёрадокжассё ті енэ тёдлэ. А дада Ваца аслас немсыс жынсыс унжык оліс важ царскёй стрэж дыржі, унатор аззыліс, унатор ас мышку вылас кыскіс... Сіжкэ, кыв сетам Іван Кузьмічлы.

Піонержаслён аплёдісментжас журбтісны комната тырён. Кузьміч кокніа сувтіс да, зормыны заводітём ус пышкас нумсё зёбёмён, муніс пызан дорэ.

Аплёдісментжас дыр-на жургісны. Кузьміч сулаліс журсё лэжёмён, ус помсё вомас курчёмён. Сіё мёвпаліс—кызі ескё заводітны, мыжсанжык? Окота вёлі прёстэж кывжасён,

челафлы гёгёрвоана кывжасён віставны, петкёдлыны Сталінскёй Конституціялыс став ыждалунсё. І ёні польштіс, мыж оз артмы вісталёмыс.

— Мёным зев німкоф тіжан вылё віжодны,—заводітис Кузьміч, кор челаф'ас лантісны.—Ті оланныд гажа да шуда кадэ. Со, тіжан асланыд клуб, асланыд ворсанторжас, ставныд велёдчанныд, быдманныд зонвіжаёс, пётёс, гажаёс. Тіжанлы ніном повны аскіа луныс. Ті зев бура тёданныд—Сталінскёй Конституціја міжанлы, сёветскёй гражданалы, гарантіруйтэ уж вылё право, образованіе вылё право, шэжчём вылё право. Но ез тазі вёв важён, міжан томдыржі,—Кузьміч лантыштліс, нуёдіс ёіжассё челаф журжас вывті да кыскіс зепсыс каллансё. Но сен-жэ казалис асысы ылаёмсё да, ас вылас фівужчёмён журсё копрёдлігтыр, бёр зёбіс.

— Да, посні піжан, ез тазі вёв важён,—мёвпјассё чукёртіг мозыс тёдчёдіс Кузьміч.—Ме уралскёй заводса рабочёй. Коркэ нёшта ічёт дыржі-на ме кывлі батсан со кушёмтор... Тіжанлы кажітчас тешкоёдн, но тајэ зік збыл. Уралскёй рабочёжаслён пёлјасыс вёлёмаёс крепостнёјжасён. Налён кёзайныс—помешцік—јона рафэјтлёма картён ворсны. Ётпыр сіё ставсё ворсёма, сёсса скон вылё сувтёдёма крепостнёй крестанасё дај најэс ворсёма. Картён ворсёдём крестаналён выл кёзайныс вайёдіс ставнысё Уралэ завод вылё ужавны. Вот тіжанлы важ олёмыс ёті серпас. Азанныд, вёлі ез секі ужалыс јёзлён кушёмкё правојас? Крепостнёјжасёс не сёмын картён ворсёдлісны помешцікжас, но і вежлавлісны понјас вылё, вузавлісны, весіг вівавлісны суд-радтёг. Ме јешшэ помніта тащём віст, батсан,—Кузьміч лёсёдыштіс кінас усјассё да здук-мёд чёволыштём бёрын кутіс вое віставны.—Вескыда журейнд сувтё. Ёті рабочёјлён вёлёма томінік ныв; міча, да лёсыд. Ётпыр заводчікыс орбэ локтёма гёстітны кушёмкё купеч. Мыж најэ сен вёчёмаёс, кызі гёстітёмаёс, ме ог тёд. Кадыс вёлёма гожём, вој-нін. Музём јёзыд ставыс-нін узёны, а заводчік керкаын шумыс-пё стом-стоја. Сёсса корасны

сіѣ нывтѣ. Купеч відлалас гѣгѣрбок да і шуас заводчыкыслы:

— Лѣсыкод-пѣ. давај вежсам баш на баш: те тајѣс, а ме ассым ружѣѣс; немецкѣј мастерлѣн-пѣ.

Нылыд кор кылас ташѣм сорнынеѣ, кельѣдас лым кодѣз, горѣдас да ускѣдчас ывлаѣ, батыс дорѣ. Мы сен воѣд вѣлі, ме ог-нын помнит. Вісталоны, сѣмын, кор купечыс локтас аскіас нывсѣ нуны, баѣыс зырѣдас сы вылѣ. Ѣерт, таыс буржыкыс сылы оз ло. Заводчык шѣктѣма бѣстны сіѣс, нуѣдны вѣрѣ, пѣрчѣдны да куш јанас пукѣдны коѣувкот поз вылѣ, пу берѣд топыда кѣрталѣмѣн. Важѣн тајѣ вѣлѣма, оз-ѣд прѣста помнитны јѣзыс. Војбыд-пѣ, дај мѣд луннас-на горѣма конѣр ныв. Лѣок горшѣн горѣз, кевмыѣ, но некѣд абу і лыстѣма мездыны. Сізі і кулѣма сетѣѣ; кушѣз вѣлѣдѣмаѣс... Ставыс тајѣ збыл. Ме тајѣн кѣсј петкѣдлыны тіјанлы, ічѣт піјан кушѣм сѣкыд вѣлі важѣн овны ужалыс јѣзлы. Оні міјан Сталінскѣј Констѣтуціјаын гіѣѣма—мортѣс мортѣн експлоатѣрујтѣм век кежлѣ бырѣдѣма. Сіѣ шустѣм кадыс, код јылыс ме вѣсталі тіјанлы, некѣр-нын оз берѣдчы. Тіјан југыд да сѣстѣм олѣмныд. Но вот бѣстам нѣшта образованіје вылѣ право. Тані ме ас јылыс-нын сорнытышта.

Кузміч нуммуныштѣмѣн вѣѣдлѣс чѣлаѣ вылѣ. Најѣ пукалісны чѣв, су-са кывзисны. Чужѣмбанјасаныс ворсѣдчѣс вѣр, сінјас вѣѣдлѣсны сы вылѣ.

— Кызі ме велѣдчѣ?—ассыс јуаліс Кузміч.—Ті вот школаын велѣдчаныд, велѣдчѣмыс дѣн оз бѣстны. А меным ез услы сѣщѣм шудыд. Ме велѣдчѣ заводын, мастер кабырјас улын. Јај век вѣлі лѣз, јурѣі кучік ез дугдыв дојмѣмыс. Мукѣд дырјі куз лунтыртѣ кокјылад олѣмыс сѣщѣма лыгышмунан, он і тѣдлы, кызі вугыртан. А сетѣѣ тенѣ мастерыд і шапкас јурѣіѣдны, да јѣшѣ шѣктас кыкыс кымын берѣдчыны. Сінваыд петѣ ескѣ да он небѣс бѣрд, он норас-ні. Помнѣта ташѣмтор. Ме ыжыд-код-нын вѣлі, отсалі формовшікы. Ужыс сѣщѣм: лыаыс вѣчан форма, сетѣѣ сѣсса кістасны сыв чугун. Но вот, ѣтпыр мі вѣлі вѣчам формасѣ.

Локтис мастер, вѣѣдлѣс да кыв шутѣг чужјіс міјанлыс ужнымѣс; тыдалѣ, ез кажѣтчы. Менам ыжыд јорт і скѣрміс—шыг вѣлі сіѣѣ, дај муѣѣма пон моз. Кутис мастертѣ кіѣдыс да тіралан вѣмдорјасѣн јуаліс: „Мылапѣ“? А мѣдыс сѣмын југнѣтис сіннас да шуіс: „Вылыс вѣѣѣ“. І кутис мунны. Мѣдыс бара сувтѣдіс. Секі мастер крута берѣдчѣс да кучкіс чужѣмас. А тајѣ здукнас на дорті бурѣш вѣлі нуѣны сыв чугун. Менам јортыд і усі, да вескыда сыв чугун кѣш вылад. Мыј сен вѣлі, страк думыштысѣ ѣні. Вескыда ловјавывыс сѣтчѣс мортыд. Но, ѣерт, работѣјјас таыс кутисны шумѣтны, топѣдісны мастертѣс. І ме шѣщ вел ыжыд кѣрт торјѣн лыјі сылы. І лун-мѣд мыѣті код-сурѣс лечѣдлѣсны острогѣ, менѣ вѣтлѣсны уж вылыс. Вот ташѣм ногѣн ме велѣдчылі да перјылі кынѣмпѣт. Помнѣта јѣшѣ і ташѣмтор...

Тајѣ рытѣ тѣдлытѣг ѣдјѣ муніс піонерјаслѣн общѣѣј сѣбор. Унатѣр Кузміч вѣставліс налы ас олѣм јылыс: заводын ужалѣмсѣ, царскѣј восторгын пукавлѣмсѣ, сѣсса германскѣј војна вылѣ ветлѣм, гражданскѣј војна бі пыр мунѣмсѣ. Олѣмыс сылѣн озыр, кѣт војбыд вѣсталас—помыс оз во.

І ачыс Кузміч, кор помасіс общѣѣј сѣбор, долыд сѣлѣмѣн пукаліс чѣлаѣ-јас пѣвсын да зѣрман усјассѣ шылѣдѣмѣн вѣѣдлѣс піонерјаслыс гажѣдчѣм. Најѣ, вѣз вылын бѣбувјас моз, лебалісны-јѣктисны, гажа колпикајјас моз зѣлгісны-гылісны вѣснѣдік езыс-гѣлѣсјасѣн.

Общѣѣј сѣбор помасѣм бѣрын Васа коллѣдіс Кузмічѣс гортѣзыс. Муніганыс налы дыр-на кылісны разѣдчыс чѣлаѣјаслѣн гѣлѣсјас.

Јенежын зірдалісны коѣувјас, а војыв пѣлѣсыс јенежлѣн ворсѣдчѣс унарѣмѣн. Југыд лѣз гыјас то кыпѣдчасны пѣшті јенеж шѣрдѣзыс, то бѣр нѣжјѣнікѣн кусасны-бырасны, кызі шѣнді петѣм бѣрын сылѣ-бырѣ ју берѣдса вѣјјас вылыс ру. А недырмыѣті бара заводітасны котѣртны валѣн. Јенеж, сѣд-пемыд морѣ моз. гыіс, сѣмын некушѣм шумтѣг, вѣтын моз.

— Вді-кб ескб ме тіян арлыда...— беф вылас мыжышталомбн муніс да сорнітіс Кузміч.— Вот талун олышти тіянкбд, і бара быттб томмышти. А гортб локта да асылбз сінмбс ог куылы. Коскбј жукалб: тыдалб кад воіс пенсіја вылб петны.!

Рытывылын војтыштис-усі зрыд кочув. Кузміч аззыліссылыс тувгбм-сб, но сбмын ышловзіс, а нінбм ез шу.

— Воз-на, дада Ваа, пенсіја вылад,—сблбм сетбмбн вібталіс Васа. Сіјб вослаліс мехбвбј воротнікнас чужбмбс тупкыштбмбн; сбмын сінјасыс тыдыштбны.

— Сіјб і ем-бд, дочка. Сблбмбј завоітб вісны, кор думышта ас олбм жылыс. Еша-на, еша ме ползасб вајі јбзыслы. Колб ескб став тбдбмлунбс тіянлы—томјбзлы сетны.. Со-бд пбрысјасыд кушбм дбзмбдчысбс, век мыјкб ропкбны,—кілчб дорб локтбм ббрын шуіс Кузміч да аслыс ногбн, пбрыс морт берамбн сербктіс нібб кузаа ышловзіс.

— А мыј тіян вблі інженерыскбд?—јуаліс Васа. Сіјб важбн-нын вблі лбсбдчб тајбс јуавны, но пыр-на вічыысіс, гашкб ачыс Кузміч вібталас.

— Мыјкб-бмбј кывлін, дочка?—тбждысбмпырыс јуаліс механік.

— Мыјкб-тај сорнітбны вблі...

— Да: тыдалб, сыкбд мі кутам пон да кан моз лбсавны,—кінас макнітіс Кузміч.—Ме тбнці куті шуавны, міса тракторјаслы лампочкајас важбн-нын корам, а сіјб чун-чун воча оз кучкы. Нінбмбн лоб војын кыскасны. Сіректор мунбмсаң бні сіјб-бд ыжыдыс, меф тбждысештб. А сіјб горбдіс: „Ассыд фелб тбд“... Но, во-рб да возб, вот і гартчіс міян. А талун паныдаслім да весіг јурнас ез довкніт, кыс-нін ескб кіасны-да... Ме ног, сіјб шујга кокнас чотб. Тбнці шуб: ме-пб тблысбн сурс сајб госу-дарственнбј сбм економіті. А кыці економітіс? Кыскасан тујјассб ез-на-бд лбсбдыштны. Ташбм економіјасыд бур оз ло.

— Тујјасбд, збыл, регыд оз кут шогмыны кыскасны. Кбсјылісны тыртбг ветлан туј вбчны да век-на-жб кбсјбм кежсыныс колі, вібталіс Васа.

— Сіјб-бд і ем. А ме куті крїті-кујтны да тачым ас вылб нерад лоі. Оні сіјб—інженерыд—кутас-нын ме вылб пнєсб кеслыны. Но да чбрт сыкбд. Правда-пб бын оз сотчы, ваын оз вбј. А ме ачымбс правбн лыдфа... Но, ладнб. Мун да вод сесса. Аскі асывнас ме возжык чечча да вібдла тенгыд машинатб. Буракб стахановскбј рејсб вблі шуан петны?

— Да, артмас-кб,—нуммуныштіс Васа.

— Артмас, дочка, артмас,—ескбдіс Кузміч.—Те-бд гордостыс міян. Луныс-лун кыпбдін кыскбм-тб да со, кујімсббз матыстчін-кыс.

— Аскі ваја кујімсбдс.—Јурсб пырк-нітбмбн вібталіс тракторістка.

— Сбмын ен шапмы. Ошкбм бб-рад мукбдлбн јурыс-пб завоітб бер-гбдчыны.

— Меным нінбмыс-на шапмыны. Газетад, со, гіббны, мукбдыс матб нольсбдс бтпырыс кыскб, а ме муртса-на кујімсбдс матыстча-да.

— Первој кујімо, а сесса і возб, дочка. Но, а есіјб інженерыскбд...—Кузміч таркбдыштіс беф помнаскын кілчб посб,—сорнітыштам-на мі. Менам ыстбма-нын газетб статја. Віқбд-лам, мыј лоас. Но, прбщцајтлы, ме пыра сесса,—кокбј кутіс кымыны.

Голс—пбдлаліс кілчб бзбс.

Бывлаын вблі лбн. Кбнкб ылын кыліс гудбк шы да нывјаслбн лывкјбд-лбмбн сылбм. Васалы окота лоі шбдн накбд сылыштны, но вблі сор код-нын, да мбдбдчіс гортас.

IV.

Тбвса турбб вој. Звіжжітб тбв; уна ног шуғлалбмбн, увгбмбн сіјб нбббдб мумыс кыпбдбм лым, сін і пелтыртб поводфа шбрб вескалбм ловјаловлыс. Шуштбма тбв омлалбмыс кынці нінбм оз кыв сіктын. Колхоз-нікјас важбн-нын узбны. І сбмын бті керкаын занавес пыр муртса тбдчыштб бі. Тані олб Бобров.

Інженер Бобров кымынкб лун са-јын вужіс выл патераб, сіктб, колхознік Шыр Іван орбб. Ачыс кбзай-ныс ез вбв гортас. Кушбмкб мог-сбн вежон сајас-нын рајонб лечбма. Патераб Бобровбс лезіс сылбн гб-

чеччыліс, ветліс да віздліс мёд ве-
жкѡсѡ, оз-ѡ кѡжакаѡс ов; кыліс пѡла-
тын сылыс сургѡмѡн узѡмсѡ да бѡр
локтіс.

— Механікныд—вредітел, да, да,
да, вредітел. Но та жылыс некодлы
нѡнѡм, оз-на поѡ... Гѡгѡрвоан?

— Гѡгѡрвоа...—вочавізіс Сергеј,
кѡѡ ескѡ зік нѡнѡм ез гѡгѡрво.

— Ме ѡні чукѡртала фактјас. Ре-
гыд сіјѡс уж вылыс вѡтлам, щѡщ
ферт і партіаѡс. Те ескѡ абу парті-
іѡнѡј, но сіѡ-і быѡ вістала. Сіјѡн ме
тенѡ і жуала вѡлі, он-ѡ мѡса тѡд мы-
кѡ сы жылыс. Ез-ѡ кывсылы тро-
кістјаскѡд жітѡд кутѡм, абу-ѡ рѡдас
кодкѡ важ јѡзыс—поп-м, кулак-м,
ез-ѡ белѡјјаслы служітлы?

— Нѡнѡм ог тѡд...—пыр јонжы-
ка і јонжыка чујмѡмѡн Бобров вылѡ
віздліс Сергеј. Сіјѡ збылыс повзіс:
ставыс вѡлі зев бур, некущѡм тѡж-
дысѡм, ні мог, а друг со-тај мыј
жуалѡны.

— Нѡшта ѡтчыд каѡтышта: тѡдан-
кѡ да он вістав, ас вылад пеѡајт,—
јеггов сіѡјаснас дувгіс-віздліс Боб-
ров, быѡѡ шобіс Сергејлыс сѡлѡм
пыщкѡссѡ.

— Нѡнѡм ог тѡд,—ѡтітор доліс
Сергеј. Сіјѡ збылыс нѡнѡм тащѡмсѡ
ез кывлы; тѡдѡ-кѡ вѡлі, рад ескѡ віс-
таліс ѡні. Кузмічкѡд најѡ ез лѡсав-
лыны, но торја зыкыс на костын ез-
жѡ вѡв.

Бобров дѡзмѡмѡн чеччіс да бара
кутіс пѡкажывајтны. Ветлѡдліг мозыс
чорыд гѡлѡсѡн сіјѡ вісталис Сер-
гејлы.

— Аскі-жѡ жуасышт, ісасышт; мыј
кывлан—меным жуѡрт. Вредітелјасѡс
колѡ весавны. Ме кѡсја морт-мѡдѡс
і тракторістјасѡс вѡтлыны,—чунсѡ
лептыліс Бобров, недыр чѡволыштіс
да содтіс:

— Тенѡ ог вѡрѡд, ен пов. Тенѡ
ме стахановецѡ петкѡда. А то, візд-
да ме, зырѡмаѡс тенѡ, туйтѡ пощѡ-
маѡс. Шудоваѡс нѡнѡмабусыс кыпѡ-
дѡны, а честнѡја ужалысѡс оз аззы-
ны. Но мѡ раѡам тајѡ гѡрѡдсѡ...
Мыј сорнітіс Бобров, сес зев еѡа

гѡгѡрвоіс Сергеј, но сек-жѡ аслыс
шуіс—талунсан ылынжык сулавны
механіксан. Код тѡдас, гашкѡ збы-
лыс вредітел-да? Оз-жѡ прѡста кут
шуны інженерыс.

— Смотри, кывтѡ кут,—посвоѡ
колѡдѡгѡн нѡшта тѡдчѡдіс Сергеј-
лы Бобров.

— Гѡгѡрвоа, Боріс Венедіктовіч,—
вочавізіс Сергеј, да кор восковтіс
порог вомѡн ывлаѡ, сѡлѡмыс быѡѡ
лічаліс. Бергѡдчылѡмѡн нѡшта візд-
ліс Бобров комнатаса ѡшіѡјас вылѡ
да шатлаліг тыр, термасѡмѡн муніс
гортас.

Керкаѡ пырѡм бѡрын Бобров ез-на
пыр вод, сіјѡ вел дыр-на пѡкажывај-
тіс да мыкѡ думажтіс.

Паѡ струбаѡн кыліс јѡрмѡм тѡвлѡн
омлалѡм. Кадыс-кадѡ ѡшіѡ таркніт-
лѡ-којыштѡ лымјѡн. Туј дорын ѡшіѡ-
улын сулалан телеграм столбјылын
проводјасыс нораа жуѡгісны.

Бобров, друг быѡѡ мѡвпнас орѡд-
чіг, воча кі швачкіс, бостіс бумага,
черніла да пуксіс пызан сајѡ. Недыр
мѡвпалыштѡм бѡрын гіжіс:

„ВКП(б) Рајкомѡ, коммуніст Б. В.
Бобровсан.

Ме кывлі...“

Терыба шаркѡдіс-котраліс бумага
вывті перѡ. Гіжѡд содіс і содіс. Ме-
ханіклѡн німыс сені гаравсіс некы-
мын пѡрјѡ.

Бобров кыкыс чеччыліс. Жуыштас
румка, пѡкажывајтыштас і бара пук-
сас гіжны. Медбѡрын сіјѡ швачкіс-
пуктіс ручкасѡ, лыддіс помсан помѡз,
мыј сурѡ черкјѡдліс да вѡлісті кутіс
пѡрчысны водны. Волпасын кулі-
гас нѡшта-на гѡгѡрбок бергѡдліс
јурас гіжѡдсѡ, мѡвпаліс—ыстыны Рај-
комѡ алі кыѡкѡ мѡд ног вѡчны.

Важѡн-нін сікт куѡа чуксасісны пе-
тукјас. Ывла вылын важ моз шуксіс
лым, тыртіс туйјас да артмѡдаліс
жужыд толајас. Лечыд тѡв ыжыда-
лѡмѡн різјаліс сікт куѡа, којасіс лым-
јѡн, шарѡдчіс кортѡм пу увјасѡн,
разжіс сарај дорјасын тупласан турун
кѡрѡб.

(Возѡ лоѡ-на).

1919-öd

(Поемаыс отрывок)

СУК ПАРМА

I.

Вөр щёкыд сулалё туј пёлён,
Куш, кыном конёркоф кыз-пу.
Ар лёсёдчёма вужны төлө,
Со лымјён сажмовтчыштө му.

Јі вевта Сыктыв оз-нин гыав,
Зор көзыд төвсакоф-нын јон.
Сеҕ асыв ломғодёма кыа.
Щыг сиктын нора лавзё пон.

Туж куҕа Сыктывкатыд подён
Јёз каяё. Кушом налён мог?
Винтовка сёрас, пишцаф кодлён,
А кодлён чер да пельк наҕч ноп,

А јос төв ёзтө, курччө лбззён,
Со зидн чушкө чужом бан.
Јёз муно воҕө, аҕа көзыд
Оз повзөд, падмөд најёс тан.

Көт омөл паскөм, абу арса,
Пёс биа сёлбм, абу кын.
Јёз тајө муно Сыктывкарсаң,
Мед мукөд јөзкөд јитны вын.

Мед пыкны сылыс вёрёс тујсө,
Код лечтис гөл јөз вылө гыж,
Англијскөј ружјөдн код сүјсө,
Быд лун, быд восков вөчө мыж.

Но кодјас, кодјас тајө том јөз?
Кыс верман төдмавны став ним,
Јёз, кодлён палалёма онјас,
Пыр содө луныс, лун, оз чин.

Ферт тајјас ставныс челаф налён,
Код ез вөв пөт, көт мырөс нем.
Кос ез-кө панны тајјас талун,
Щөщ налыс озыр перјис вем.

Со орчча зонјаскөд том ныв,
Кыз тувсов јенеж сінјас сылөн.

Сеҕ асыв садмөдс щөщ нылёс,
Кос јылыс чужтис сыланкыв.

Петім ми карјасыс,
Кыпөдчим сиктјасыс,
Отувтчим
вок котыр—со кыла јөз.

Лунјас көт букыдөс,
Вөрјасыс щөкыдөс,
Аҕам ми:
воҕиас јенежыс лөз.

Ми пемыдын олим,
Ми нем чөж пыр полим,
I шог бөрын видчыслим шог.
Ми јорим важ олөм,
Ми смертыс ог полөј,
I шуд вөсна кос—мијан мог.

Вајас оз пощавны,
Нурјас оз падмөдны,
Ковмас-кө
Му гөгөр кышовтам ми.
Лечыд көт војтөлыс,
Көзыд зев лымјужыс,
Аҕам ми:
воҕиас—кыалөн би.

Ми пемыдын олим,
Ми нем чөж пыр полим,
I шог бөрын видчыслим шог.
Ми јорим важ олөм,
Ми смертыс ог полөј,
I шуд вөсна кос—мијан мог.

Јонөс кыз уж вылын,
Збојёс ми кос вылын,
Јөз дорыс вынаыс
кодi-нө ем?
Кістам көт вёрнымөс,
Еновтим гортнымөс,
Аҕам ми:
воҕиас—шуда выл нем.

Мі пемыдын олім,
 Мі нем чож пыр полім,
 І шог ббрын відчыслім шог.
 Мі јорім важ олбм,
 Мі смертыс ог полбј,
 І шуд вбсна кос—міјан мог.

* *

*

Бур тујыс нывлбн, мамыс тбдіс,
 Бур нывлбн, тбдіс, олас ног,
 Но кывјыс вбсталіс зік мбдбс,
 Кор нылыс сылбн косб мбдіс,
 Кыс венан мам сблбмлыс шог.

— Те мыјла, нылбј, косб пыран?
 Кос нуас олбма јбз мед.
 Сас сізім теныд сбмын тырб,
 Ез вбвлы долыд некор тед.

Ныв кілы ружјб кбрт зев чорыд,
 Оз лбсав теслбм уклад дор.
 Кад теныд бурещ вотны зоріз,
 Том кокбн талавны веж бор.

Кад теныд бурещ пукны војјас,
 Рыт горув сыбны сыланкыв.
 Кос ештас—воасны бур војјас.
 Зев омбл отсбг косын ныв.

Веб пуктан сбмын ассыд ловтб,
 Сы понда јбзлы бур оз сод.
 Вај кывзы мамлыс, гортын ов те,
 Ен менсым сблбм шогбн сот.

Сек мамы нылыс вочавізіс:
 — Выл јбзлбн жыл шбщ олан сам.

Оз вермы томјбз овны сізі,
 Кыз налбн овлісны ај-мам.

Кад гбллы гбрдб горшыс ражны.
 Гаж гбллы војдбр вбвлі кбн?
 Мыј сыыс, волас кбт і празнык,
 Кор вылад дбра, абу кбм.

Ныв кадын којлід сінва созбн.
 Ті сывлід,—сылбм вблі нор.
 Пыр чажтлід—шудыс нывлбн возын.
 Кор сылы бурб муса јорт.

Веб вбвлі вбччысбмыс тајб,
 Ез лолыв ныв ескбмјас збыл.
 Оз кокбд мунбм вербс сајб,
 Важ бердб содб шогыс жыл:

Кор вербс мунб војна жылб,
 Кор шыгла челаф ббрдб кылб,
 Пі муртса быдмас—салдат пу.
 Нем пбсбн вынбд вынтбм му.

Мыј міјан томлунјаслбн доныс,
 Кор мортног олбм ез-на шед?
 Ез, војас сещбм ез-на воны,
 Вој пукны серам сорбн мед.

Ме некор сы жылб ог ышты,
 Мед корсны сбкыд лунб сај,
 Шуд возыс вбччысны јбз мышкын,—
 Шбщ менам кос вылын ем пај.

Ен ббрд, ен двіт, мамбј, менб,
 Кад шбктб овны меным таж...
 Ныв ачыс ббрдбм муртса венб,
 І вожа вокков сылбн наж.

ПІСÖ КОЛЬÖДИГÖН *)

(Українскöй народнöй творчествыс)

Менам муса кбѣук муніс,
Збој казак червоннöй,
Суса віцны Сöвет мулыс
Ылысса кордонјас.

Жортјасыскöд сїѳ петліс
Амбар поспом вылö,
Љубов слава јылыс кыліс
Налöн мыла сылöм.

Ез бöрд пöрыс пöчö, сїѳ
Сылöн рöднöй мамыс,
Тулö кольöдїгöн пісö
Таѳї кајтіс рамыс:

— Ну-жö, піук, служба бура,
Сет став кужöм самтö,
Ен-жö менсым јанöд јурöс
Ассыд рöднöй мамтö.

— Пöшщадa те ең сет враглы,
Служба ну те честöн.
Командїрöн гортö волы,—
Лоан дона гöстöн.

Комїöдїс Гріш Саш

*) Гїжöма Хар'ковскöй областса Руповщїна сїттып, І. Куґменко кывјасыс.
6. Ударник № 2.

ЗАВОД ВӖСНА

(Віст ыстӧма конкурс выӧ)

М. МАЛЦЕВ

Шувӧ пожома жаг. Вӧрыс копра-сӧ лок тӧлыс. Гӧрдов гагкод тувӧд-чӧ му вежӧслаң сентабрса шондӧ. Нӧжӧнӧк кывтӧ вӧр јутор, нуӧ сӧр-ыс пујаслыс тӧлӧн нещыштӧм виж корјассӧ рытив лунвывляң.

Петровскӧј заводсаң квајт километра сајын, туј кузта, кодӧ мунӧ Шестаковскӧј феревналаң, пожома вӧрын, вӧр ју дорышын, перјӧны окоп-јас баталјонса краснӧј бојецјас, код-јасӧс мӧдӧдӧма бојевӧј охраненіје пыддӧ №-скӧј полкӧн командӧр. Мылк кузтаыс паскӧдчӧмӧн кыкнан туј бок-кӧдыс перјалӧны быдӧн аслыс ічӧ-тӧк ӧтка окоп. Шӧрас да помјасас сувтӧдалӧсны „Максім“ пулемјотјас. Окопјассаң шаг ветымын кымын во-зын, ју пӧлӧн сулалӧ пемыд козја вӧр. Со ветымын шаг сајын, ју мӧ-дарас, тујыс друг чегӧ, і возыс нӧ-нӧм сесга он вермы азғыны. Тајӧ ста-выс шуштӧммӧдӧ краснӧј бојецјасӧс. Нӧ ӧтӧ олыс некод абу кыҗ километ-рыс матынжык. Гӧгӧр ӧткод вӧр шуғлалӧ да шувӧ. Рытлаң тӧлыс кутӧс лантны, а шондӧ леччӧм бӧрын ікӧҗ лӧнӧс. Муртса кылыштӧ коман-дӧрлӧн бокса дозорјаслы шӧпкӧдӧ-мӧн сетан пріказ.

Рытја пемыдыс вевтӧтӧс ылавывсӧ, сӧнмад кӧт рос сујасны—немтор оз тыдав. Окопын кујлыс бојецјасӧс быт-тӧ дорӧмадс, шы нӧ тӧв некӧн оз кыв. Најӧ суса кывзӧны быд таркнӧтӧм, зумыда кутӧны кӧјасын вӧнтовајас да вӧдӧдӧны сӧд пемыд козја вӧрла-нӧ, кысаң долженӧс воны враглӧн сӧлајас.

Возын со ветымын шаг сајын, кытӧ тујыс быттӧ чегӧс, сулалӧны часӧ-вӧјјас. Лыс лапјасыс најӧс жонтӧкӧн моз вевтӧмадс. Најӧ мыр вӧныс вӧ-

дӧдӧны пемыд војӧ воғвывляң, і налы кажӧтчӧ, быттӧ поснӧ пујасыс вӧрӧны да век матысмӧны налаң. Паша Марковлӧн да том доброволец Міша Скрјабӧнлӧн „лујс“ пулемјотсӧ лӧсӧд-ӧма орчча мыр выдӧ, сен-жӧ коз пу улас да зарадӧтӧма неламын ӧкмыс патрона дӧскадӧн. Најӧ лубӧј здукын гӧтовӧс востыны бӧ.

Час дасӧтын кымын возын кутӧс кывын вӧвјаслӧн кокшыјас. Марков да Скрјабӧн ласӧны му дӧнас пел-јаснас.

— Воӧны,—нӧжӧнӧк шуӧс Марков.—Вӧвјаса разјезд, җоланӧк?.. Вӧв даскымын... кылан?

— Да, сӧзгӧгӧр,—вочавӧіс Скрјабӧн.

— Но вај лӧсӧдчы. Мӧ најӧс матӧ леҗам. Сесга шырыштам.

Кокшыыс вӧвјаслӧн век матысмӧс і матысмӧс. Тыдалӧны-нӧн вужӧрјасыс воыс вӧвјаслӧн. Воӧны зев чӧла, кы-кӧн-кыкӧн орччӧн.

Марков оз і лолышт, метӧтчӧ во-ысјас выдӧ. Воӧсны-нӧн кыҗ шаг сајӧ вӧлајас, секӧ Марков лӧчкӧс спускӧ-вӧј кручоксӧ. Саргыны кутӧс пулем-јот: тра-та-та-та-та...тррр...—горӧдӧс вӧр пастаыс, торкӧс чӧв олӧмсӧ арса војлыс. Ылӧ кыліс јӧлӧгаыс пожома вӧр кузта. Вӧвјасыс повӧмлаыс ӧдӧбтӧсны кытчӧ-сурӧ, кутӧсны усав-ны. Некемын морт нора гӧлӧсӧн ој-зӧсны му бердын. Некемын вӧлајас гӧнӧтӧсны бӧрлаң. Марков чӧжа ве-жӧс выл дӧск да леҗӧ некемын ӧче-ред пышјысјас бӧрса. Ранӧтӧм вӧв-јасыс кокјаснас вӧісӧсны муас. Пыш-јысјаслӧн кокшыјасыс вошӧны. Марков скӧрмӧмӧн шуӧс:

— Леҗӧмӧ! расҗапајас. Мыјдадӧн вӧ-

сас. Пулемјотлөн лысбмыс сорсис винтовкајас лысбмөн. Саргыны кутис белбјаслөн „Максімко“. Пулајас мазимоз қизбны краснбј бојецјас јур вестті.

— Бі енб востбј, кытчбқ оз воны лујсстјас,—горбдіс Федотов. Чеп кузта шбктбмыс терыба мунис: „Бі енб востб“.

„Лујс“ матынжык-нын лылб, пос дорлаһын кылб.

— Тыдалб, унабн вобны белбјас-сыб, постыс-тај ббрб ббрынтб,—ҕенин шуис. Федотов зумыштчис да адјутантлы шуис:

— Гіж терыбжык донесеније. Колб јубртны полкбс.

Адјутант терыба гіжис да сетис кырымавны. Федотов кырымассб чбвтис да горбдіс.

— Шура. Вбв вылб. Шынбус моз заводб рез.

Орбнарец вбв вылб пуксис да тбв-ныр моз туј кузта мбдіс. Федотов сінјаснас коллбдіс сјбс. Восков нол со кымын мунис орбнарец, да кылис лысбмјас. Вбв вылыс турбылтчис му бербб Шура.

— Гајјас,—пінпырыс Федотов шуис,—снимітбј пулемјотјас. Вескыдлан ме ббрса локтбј,—вбвсб поводбд Федотов бостис да мбдіс кыр пблбн—рытыв-лунланб. Сы ббрса вбтчисны ставыс, пулемјотјассб гбгыл вылын кыскисны мути. Пулемјотчкјас вбтбдісны-нын најбс муниганыс. Марков јуалис Федотовлыс.

— Кытчб муванныд, командір јорт?

— Ббртб вистала, а бни вбтчбј,—вочавіјис Федотов.

— Ух, і унабн-жб, вблі вобны. А мн најбс пасјыштим бура, выјбқ аслыным повмбн лоі. Вобны вблі нол рада колоннабн, а вбчас дозорсб абу ыс-тбмабс. Ме-тај колонна помсаһыс кыці сарбптб. Бығтб гумла вылб кол-тајас вольсышти. Сегса вбдбді ббрб да сесаһ, вбрсыс петбны, морт со кык кымын. Сек мн шујга вылас вбрб ујкнүтим. Мнјавлы лылісны винтовкајасыс да ез інмыны.

— Сјб бур,—кывзбм ббрын шуис Федотов.—Сыыс аттб. Но вбдблбј есчб, ббраныд. Мнјанбс кышчалбмабс. Коліс-б тіјан зарада фискјасыд?—терыба јуалис Федотов.

— Сбмын куим фиск.—Вот мыј, Марков. Мыјбн мн воам белбјјас флаһг вестб, есјб мышсаһ воыс чепсб шырыштанныд. Гбгбрвоін?

— Гбгбрвоі, командір јорт.

Рытыв-луивывсаһ кыр кышовтбг терыба вослалбны краснбј бојецјас. Налы мышкас петыс белбјаслбн чептыс суга шаглалб околјаслаһ, кбні вбјдбр сулалісны краснбј бојецјас. Краснбјјаслыс рытывлаһ муныс чепсб, тыдалб, чајтисны ассыныс пыддб да, ез лылыны.

Муртса бтвестб воисны белбјас-кбд, Скрјабін гбрбылтчис да пыкеіс кјјаснас пбқбс вылб. Марков пуктис „лујссб“ сылы пельпом вылб да флаһг-саныс сарбптис белбјјас чеп кузта чблбј фиск. Саргбмыс вбр кузта бара-на ылбкоф жуһгис. Белбјјас кытчб-сурб кутисны пышјыны. Морт кығ гбгбр месаас гартовтчисны, усисны. Федотов вбв вылб чеччыштіс, шарк-нүтис сабласб пуртбсыс да вбр паста горбдіс:

— Ме ббрса, јортјас. Ура-а-а.—Мыј выныс сјб чепбсјис вбвнас, пышјыс белбјјас ббрса, сабланас сынбдтб бвтчбг. Бтпырбчб чорыда арбптис уралбн горзбмшы, шығбдіс став-нас пожбма вбрсб. Левјас моз ускбдчисны вбтбдны краснбј бојецјас. Бтпырбчб секі-жб быдласаһ сарбптисны белбјјаслбн пулемјотјас. Морт дас кымын краснбјјаслбн гартыштісны, усисны муд.

— Ббрлаһ... Ме ббрса,—шарк бергбдіс орлксб да содтис—Јулаһб!

Кыргорулб терыба лебіс, сы ббрса вбтчисны ставбн. Вбр паста гымногбн „ура“ горзбмшы кылис, гбгбр боксаһ краснбјјас ббрса ускбдчисны белбјјас. Кор краснбјјас нур кузта ујисны, ббрсаһыс налы дыр коф-на лылісны белбјјас, но некбдбс ез дојдны. Пулајас век қижгисны јур вывтб.

Федотовлбн да ғенилбн вбвјасыс нур шбрас сібдісны, петны ез вермыны сег. Федотов лаһнүтис аслас дбна Орлқлы голаас, да дојман сблбмбн сы діныс нур кузта мбдіс.

Мнүт комын мысчб петисны ышкбм вбқ вылб, ју дорб, кбні јіреісны со кымын мбс. Ју мбдарас, верет кымын сајын, тыдаліс кыңпу да козпу сора

нур. Тажо берегас нол во шаг сажын кымын, кыҗа-пипуа рошца дорын, су-лаліс җоланік візвыв керка—скот ві-җылон.

Федотов щоктіс бојецаслы мы-кыны ју дорын најтоссом паскөмсө, ачыс мөдөдчіс віз куза керкаланьс.

Керкаас пукаліс пөрыс, җормом јурейја, старік. Сылон сімөм чужөмыс да гырыс мускулыс індісны заводуын ужалыс морт выло. Чужөмыс чукра-сөма гырыс чукырөн, шочынік жеж-дөдөм ускыс да тошкыс ласвізө щө-каас. Җоланік лөсынок, шөрдөыс чут лажкытчөм ныра, пыдөкоф вөјөм сін гуранјаса. Но сінјасыс сөдөсө, му-фербө. Јур шөрыс жыңјөҗыс куш. Јурөсө шырөма гөгрөсөн.

Федотов пырігмозыс шуіс:

— Здравствуй, дед.

— Здорово, пиук, — вочавізіс ста-рік. Кысаң-нін јен—мөдөдчіс?

— Вошімө федушко. Мунім заво-дө, а сурім татчө. Вістав, кыҗі во-ны заводө дед?

— А кодјас ті лоанныд, дітатко?

— Мі краснөјјас, дед, — вочавізіс Федотов.

Ачыс гусөнік візөдө, кыҗі старік-лы воіс ташдөм вістыс сөлөмас.

— Меным, дітатко, җік өткоф, код-јас ті. Менам олөмөј регыд-нін ов-сас,—ачыс сінјассө чөвтіліс Федотов выло коксаныс јур вылөҗ і төдмө-діс, збылыс-ө вісталө Федотов. Ес-көдан пасјас тіјан емөс кушөмкө? — Ачыс јурсө бергөдіс өшылаһас, бы-тө мыјкө зев колана тор візөдө ы-лаһыс. Федотов зіла перјіс ескөдан пассө сетіс старіклы:

— Вот, дед менам ескөдан пас.

Старік зев суса візөдіс ескөдан пас выло да шуіс:

— Гашкө те менө кыјан-да? Но ме аҗа мыј ті збылыс краснөјјас. На вөсна ме сета ассым долөс. А мырөфін-кө-нө көдлыскө тајөс да доктін менө кыјны?..

— Ег, дед, сы вөсна те ен төж-дыс. Ме аҗа, те менө белөј пыфөі лыфөан?

— Кыҗ тіјанлы шуны?. Од вермас лоны сешөм торјыд: пленнөјлыс мырөфны ескөдан пассө дај шу-сыны краснөјјасөн? Но ме аҗа, мыј

те збылыс краснөј. Кыҗ тајө лоі? Мыја ті сурінныд татчө?

Федотов бура ставсө вісталіс ста-ріклы, некыт содтавтөг. Старік бы-тө ловчыс.

— Те навернө шыҗ?—Јуаліс Федо-товлыс.

— Ічөтыка ем, папаша. Но сіјө ні-нөм.

— Кыҗі, дөнаөј, нінөм. То менам ем нантор: на, сојышт. Сөсса ме тіјанөс кольөда.—Старік сетіс өстат-кі, шөбді һаң да һуммуніс.

— Ме ачыс петровскөј заводуыс,— заводітіс старік—ужалі, спинаөс һү-лөдлі вірјуыс буржујаслы ветымын во. А өні, со, віза тәні заводлыс скөт. Ме тіјан дор. Болшевікјаслөн партија дор. Отсала, мыјөн верма. Ох-ма, вөлі-кө ескө ме ар дасөн кы-мын томжык, ег ескө пукав тәні. Көкјасөј дугдөны служітны, регыд 80 ар тырас, піјүкөј,—і кутіс лө-сөдчыны. Пасталіс кіссөм, дөмасөсө рудов пінжак да сешөм-жө пөла кө-зырока кепка. Федотов, атөдаліс гөб-төтөдөмыс старікөс да кутіс сојны старіклыс көсмөм көлач торсө, көді шыҗывысыс кажітчіс сылы сөдөнөј сухар дорыс чөскыджыкөн.

Вөссіс өҗөс, ыжыд тырөм лов-шыөн пыріс Скрјабін да шуіс:—ко-мандр јорт. Орлыкыд Чубаркөд во-існы. Но җік најтөс, некытчө он сіб-ав. Марков орліктө купатө јуын, а сіјө бугласө ваас. Забавнө...

— А јөзыс мыј вөчөны?—Јуаліс Федотов.

— Пукалөны берег кырјылас, ку-ритчөны. А коміссарыс ачыс мыска-лө Чубарсө.—Федотов шөрі чегіс көлач торсө да сетіс Скрјабінлы:—На, сојышт. Те-өд шыҗ, менам җоланік пиук..

Скрјабін бөстіс һаң кусөктө, атө-аліс да бөр котөрдөн петіс.

— Кушөм Орлік—јуаліс старік.

— Сіјө менам вөв, сібдіс бөрын-чөгөн һурө да коллі, а өні-пө бөр вөдма.

— Ме чајті, міса сіјө банфтыс, көнкө-пө-тај шөјтө.

— Абу. Ме сіјө Орлік вылас тенө, папаша регыд пуксөда.

— Ог, дітатко. Ме вөввылад абу сус. Тіјан вөвјасыд-өд збојөс.

модны белōй офицерјас, но нѣ бѣи кыв ез вермыны насаѣ шедбдны. Вѣсталѣсны та јылыс полковниклы. Јалабуга, кыѣ лок звер, ускбдчѣс ранѣтчѣм краснѣй боѣцјас дорб.

— Мыј? он кѣсѣ вѣставны, большевѣстскѣй понјас. Ме тѣжанбс заста-вѣта сорнѣтны,—ѣ мыј вынсыс чужјѣс кујлыс Гузанин јортѣс. Сѣјѣ чукирт-чѣс дој вѣснаыс кујѣм кусынѣн, бѣ-кывд ранаыс нем кежлас лѣнбѣдѣс сѣ-јѣс му бердас.

— Кушѣм частысѣс?—пѣн пырыс јуалѣс звермѣм полковник.

— Мѣ, краснѣй боѣцјас огѣ лѣб ѣзменѣкјасѣн,—ѣдва кыліс краснѣй боѣцјаслѣн шуѣм.

— Кымын морт?

— Мѣ јѣзсѣ егѣ лыдѣѣј,—сѣз-жѣ ѣдва кыліс вѣча кыв. Краснѣй боѣцјаслѣн став паскѣмыс вѣлѣ тырѣма алѣј вѣ-рѣн. Тајѣс ез вермы вѣѣдны бокас сулалыс штаб-капѣтан, ар 23 гѣгѣр, зев томынѣк нывбаба чужѣма да сѣд ѣн кѣршаа; сѣјѣ шуѣс полковниклы:

— Ранајассѣ, госпѣѣн полковник, колѣ кѣртавны, гашкѣ сек вѣсталас-ны, а то зев-нѣн јѣна вѣрныс петѣ.

— Кѣртавны, шуан, ранајас?—Зев скѣра вѣѣдлѣс сѣнкым увсаыс да пѣн пырыс јѣрснѣтѣс полковник,—жалѣтан врагјасѣс? Офицер, свѣтѣј Русѣс мездыс. Ме тенсыд нещка по-гонјастѣ. Радѣвѣѣј сувтѣда, мыј-кѣ-кѣ кыла јешѣѣ шуѣм. Кѣртавны увлањ-јурѣн колѣ тајасѣс есѣјѣ пожѣм ув-јасас, а не ранајас кѣртавны. Мед тѣлѣдас большевѣстскѣй заразасѣ. Но, мыј сулаланнѣд, мѣсјас моз? Вѣѣѣј, мыј щѣктѣма. Лѣокыс горчнѣтѣс пол-ковник скѣрлаыс вѣмсѣ пѣлынѣтѣмѣн пѣн пырыс офицерјас вылѣ. Ачыс бергѣдчѣс да мѣдѣс сулалыс вѣв до-рас.

Квајт морт, револуѣја понда квајт кодасыс, некымын мѣнут мыстѣ ѣш-лѣсны увлањјурѣн, кокјасѣдыс пожѣм увјасѣ кѣрталѣмаѣс, пемыд пожѣма вѣбын. Налѣн шормоз мунѣс алѣј вѣ-рыс свѣжѣј ранајассыс да вѣзувѣтѣс туша куѣаыс чужѣмјасас, нужѣдѣм кѣјасѣдыс вѣјталѣс муас. Бырѣ налѣн выныс ѣ вѣжѣрыс, нѣжѣјѣнѣкѣн лѣ-нысны.

Полковник Јалабуга ѣшлѣгас нум-жалѣс да шуалѣс:—сѣз најѣс, сѣз. Мѣ

регыд ставсѣ бырѣдам, ѣшлам, сѣз господа?—јуалѣс бокас сулалысјасыс-лыс. Некемын гѣлѣс вѣча вѣѣсны:—так точно: госпѣѣн полковник.

— А мыјла ез ставыс горѣдны?, бугѣылѣн вѣѣдлѣс да шуѣс полков-ник.

— Чукѣртѣј, господа офицерјас јѣз-тѣ да с богѣм, свѣтѣј Россѣјаѣс осво-бѣѣтѣм вылѣ.

Дас мѣнут мыстѣ штурмѣвѣј брѣга-да вѣлѣ чукѣртѣѣма-нѣн да мѣдѣдчѣс палач Јалабуга нырнуѣдѣмѣн завод-лаѣ.

* *

*

Кык судѣта јѣжыд каменнѣй керка-ын, петровскѣй заводса важ управла-јущѣј орѣын вевдор судѣтаас, тыр-тѣм сѣенјаса ыжыд комнѣтаын, пы-зан дорын вѣдлалѣны карта да пасѣ-лѣны муанѣн тујјас да гырыс ферев-најас, краснѣй полкѣн командујтыс Фѣмѣн, сылѣн комѣссар да адјутан-тыс. Командѣр полка Фѣмѣн ар нѣла-мына кымын, гѣгрѣс чужѣма, ѣѣѣтѣк јѣс ныра да зев суг сѣд сѣнјаса, жын јурыс плѣш вѣзсаыс куш, мѣ-чаа брѣтѣѣма, но зев чукирѣс чужѣ-ма уна вѣј узѣтѣмла зев нерв-нѣј. Не ѣтчыд-нѣн—сѣјѣ зев скѣра вѣщѣлыс карта дорыс да вѣдѣс Федѣтовѣс јуѣр мѣдѣдѣтѣм вѣсна асѣа кѣссыс, кѣдѣс часѣвѣјјас кыліс-ны заводсыс да јуѣртѣсны. Кѣјаснас сѣјѣ шенасѣс, да Федѣтовѣс вѣдѣс шуалѣс:

— Абу сылѣн некушѣм ѣсѣцѣпѣ-на, сѣјѣ јур орѣѣдлыс сѣмын, вѣла-лѣма белѣјјасыдлы мышсаыныс пыш-каныс пырны да сѣјствуйтны, кыѣ сѣлѣн сѣлѣмыс корѣ, но вунѣдѣс мед ыжыд торсѣ: јѣтѣд кутѣм. Ме сѣјѣс воѣм бѣрас бѣрдѣѣѣс вѣча, да су-рас-кѣ пѣс кадѣ,—лѣбѣ мыј нѣбуѣ-кѣ лѣб, јурсѣ орѣда.

— Сугды нервнѣѣѣтны, Иван Ва-сѣлѣвѣѣч,—шуѣс комѣссар, важ пѣ-рыс большевѣк, ар 43 гѣгѣра, но вѣ-ѣдныс ар квајтымына-нѣн. Сылѣн чужѣмыс зев чукирѣс, зев бур сѣлѣ-ма, оз некѣр во јѣз вылад лѣк кыв-јасѣн, оз-кѣ терпеннѣѣсыс-нѣн пет-кѣдны.

— Ме ыжыд, надеја кута; Федѣ-товыд-кѣ ловѣја, нѣнѣм оз ло, јуѣртас.

Ен вунд, сені ем комиссар Җенин, испытаннә] важ болшевик. Но Федотовың не өтик белә] бандабс-ның бырбәдә, сылдн кыс оз дрәгмун.

— Позициясы сылдн омәл. Гөгөр вөр. Вермасны кышавны?

— Да, сижә менә мед јона волну-тә? Гашкә абу-ның і ловја-да? Либә сурі кышә да бостисны белә]јас?— пукәг мозыс шуис Фомин.

— Оз вермы лоны сижә, Иван Василевич. Кәт, шуам, Федотовәс кышәлисны, но сижә жүгәдәс лубә] из стена, а не толькә враглыс чепсә. Но јеслә ранитисны либә виисны, сек фелбәд омәлжык. Но меным кажитчә, командирјасыс сылдн абу трусјас, веләдәчисны-ның Федотовлыс тактикасә. Ме чајта, кәт кышәласны, век-жә петасны. А јуөртның ферт-ның сек оз вермыны. Мијанлы колә өнә-жә мөдәднә 4-5 вәлабәс да тәдмөднә, мыј сен лоі.

— Фомин шуис:— да, сижәс колә. Важән-ның колә тајәс вәчны. Јорт Величкін,—горбәдәс адјутантыслы.— Сетә өнә-жә приказ вәла разведка началькылы, медем пырыс пыр ыстис 4-5 вәлабәс тәдмөднә шестаковскә] туј кузтаыс, кәни сулалә Федотвлән баталлон, да медем мөдәдәс меда смел, надејнә] јөзсә. Бөр воны 10 час кежлә...

Өдвә уәдәтис шуны бәстаткә кывјассә, заводитчәс ружјәјасыс да пулемјотјасыс лыјсәм. Пулајас әжгисны быд боксан, пулемјотјас саргисны дугдывтәг. Красној бојецјас заводсаңыс котөртисны асыввывлаң, окопјасас копыртчәмән. Шысә он кыв, мыј јортың сорнәтә, сещәма өдәзис лыјсәм.

Командирјас леччисны векнәдәк пос кузтаыс ывлаб. Фомин сәлбәсәныс јорччыштис да шуис.— Сорним разведканад тыдалә, Федотвлән абу лүчкә. Воштим медебур баталлов...

Белә]јас лыјлисны кујим боксан, грәзәтисны орднә бәрынтчәмлы туј. Рытывлаңас вәли морт прәјәдәтәма лок нур, но вәли кык туј. Најәс вәли пошјасән да леторосән пәперег волсаләма да неуна вывтыс лыааләма. Фомин әзәз ташәм обстановкасә да шөктис обозјаслы вијјас кузта муңны Тобол ју сәјә, кодә вәли

12 верст сәјын. Обозникјас јәкәдәс мөдәсны чут оз талавны мөдә-мөдсә, вәвјассә вәтлисны мыј сәласыс.

Косыс пыр чорыс. Краснојјаслән воғсәсәмыс слабмис. Час жын мыстә налы лоі колны заводсә.

Сентябрса шондәыс кыпәдәчис пыр вывлаң, шонтис муз уәтәм красној бојецјасәс, кодјас муңисны ју пәлән, заводлаң, кәчкадәс виј вывти, өткән-өткән мөдә-мөд бәрсә. Ставыс вәлины зев бодрәјәс. Воғвылаңыс, Федотов вәв вылын, муңис колләдыс старик, сәкдә орчән вәв вылын-жә пукалис комиссар Җенин, јуәсис стариклыс оләм јывеыс. Вескыд бөкәдыс пәдән муңис Федотов, кывзис налыс сорнәтәмсә, да друг јуәлис:

— Ылын-на заводәғыз?

— Верст квајт кымын ју пәләнныс, да вөрәдыс верст жын кымын,—во-чәвәзис старик.

Воғын муртса кылыштә пулемјотјаслән саргәм, сені заводитчәс кос. Федотов кор тајәс кылис, сәлбәмыс быдән дојмис, мыј ез уәдәт матыстчыны косәғыз.

— Ох-ма,—шәг сәлбәмән шуис Федотов. Бојецјас сувтыштисны да кывзисны, кысаң кылә лыјсәм.

— Ох, гајјас. Најә-тај воғынәс ын,—вистәлис Марков.

— Прәчәвәјтим,—шуис Федотов— мыј кутас шуны Фомин? Ог уәдәтә] ми налы отсавны. Гырысжыка шаг-лалә, јортјас,—шуис Федотов. Бојецјас чожа вистәлисны мөдә-мөдыслы Федотовлыс шөктәм да сәдәтисны шагсә. Ләглуныс белә]јас вылә на-лән век өтарә сәдәс.

— Да—шуис комиссар,—оғә-кә уәдәтә] лоә первој өтвывтчыны полккәд да бәрас вәлестә петны кос вылә.

— Мыј пәнда непремениә өтвывтчыны? А тәдләтәг-кә ускәдчыны? Ми буржыка воам. Врагың оз-на уәдәт примитны кослыс ләсәдәчәмсә, а ми сижә пәраас шук ускәдчәми—сәлбәсәныс чорыда шуис Федотов.

— Ме текәд сәгласен, дај бојецјаслән бур настројәнәјеыс. Но ен вунд, бојецјасың шыгәс, музәмадәс, оз-кә удајтчы бұра ускәдчәм, секә мыј? Ме ногән полккәд јитчыны бытә колә лубә] кадын,—зев нәжәдән вистәлис Җенин.

— Бур. Матыстчам да кутас тыдавны. Ме век-жб көсја ускбдчыны пырыетом пыр, лоб-кб вбтлбма заводыс полкбс. Врагыс вынсб ме ачым лучкб тбдмбда,—шуйс Федотов.

Музбмыс боецјаслбн пырыетбм-пыр і бырбс, лысбмтб кылісны воуыд-да. Најб термасісны полкы отсбг вылб. Мбдамбдыслы вбсталісны асја кос јывыс. Јонжыкасб вбстасіс Скрјабін. Сјб вблі зев рад: вбсталіс кыі шырісны белбјјасбс, кодјас вблі вобны нол радбн туж кууа.

— Таті колб кежы вбрас. Колбсбын верстжын заводб,—шуйс Федотовлы старік да кјјаснас індіс вбрас.

Федотов сетіс кінас сувтбм вылб сігнал да шуйс:

— Позб курітчыны. Но мед ез вбв шум.

Командіраслы шбктіс сувтбдны тбгбр бок вббдысјасбс да лоны да-ббн.

— Мі дедкбд мунам заводб.

Федотов бостіс бтік боецбс, јітбд кутысбс пыдбді, да мбдббдчыны старіккбд вбраса пода тужтб војывылау. Зев гусбнйкбн, зббсббм сорбн, пыр бтарб сувтышталбмбн најб мунісны пыр воулау. Кылісны зуртыс телега шыјас. Туј кууаыс заводб вблі пырб белбјјаслбн лыдтбм-шббтбм обоз. Завод асывладор помын вблі лезалбны вбвјасбс артіллерістјас. Муас сулалісны нол бруфіје—вомјасбс лбсбббма рытывланб, но абу-на лучкб сувтбббма лысббм вылб, тыдалб, только-на вобмабс.

Шбркбф тушаа томінік офіцер, пенсне бккіјаса, гар чбрс моз бергаліс, корсіс лучкбжык места бруфіје сувтбббм вылб.

Федотов да дедыс пыр кыссісны рушку вылас рытывлунланб. Матысмісны зік дсревна помланыс, 50 шаг сајбз, кысау тыдаліс, ставнас заводыс војывыланас. Заводса улчјасыс вблі тырбмабс вбла-телегасбн, кодјас абу-на удітбмабс местітчынысб. Бтарб-мбдарб жуіс пода јбз,—белбј салдатјас. Федотов аззіс ташбм торсб да пыр-жб вежіс асыс воуа мбвпјасбс. Шыр сорнітіс старіккбд гусбнйкбн, корсіс отсавны сјбс. Ста-

рік сетіс чорыд кыв.—Крепыда кјјасбс мбда-мбдыслыс кутлісны дај торјббдчыны.

Старік кыссіс рытывлан, Федотов—асывлунб, аслас јітбд кутысбкбд. Петісны ју дорб, кбні вблі шбјчб баталлоныс. Федотов гусбнйк вбсталіс комісарлы, мыј аззыліс да асыс мбвпјасбс. Комісар ошкбс Федотовлыс мбвпсб. Федотов да Скрјабін пуксісны вбвјас вылб, мбдісны ју пблбныс. Бтік лажмыд местаті најб вужісны мбдар бербгас да мбдісны ббјб рббтбмбн мунны кос вбз вывтб. Најб мбвпалісны суны ббрынтчыс полкбс.

Рошцалау матысмісны. Сесау петісны вбт вбла. Зелбдіс дом поводсб, сувтбдіс вбвсб, бостіс біноклсб да вбзббдіс. Тбдіс командір-полкасб да комісарсб, сесау вблыслы бокас сащкбс шпорјаснас да мыј выныс лебзыштіс налау.

Командір полка Фомін аззіс Федотовбс да вбжббтбгыс скбрміс. Нешыштіс револверсб да ббббтбс Федотовлан. Матысббм ббрас вбвсб сетчбз зелбдіс, вблыс кык кокјыв сувтліс да пін пырыс јірбстіс.

— Мыјла ен јубрт. Местаад лыја,—скбрлауыс вблыслы кучкаліс револвер воропнас Фомін—кбні баталлоныд?

Федотов тбдіс Фомінлыс тајб вбсбмсб да кыв нб жын ез шу, кытчбз ез јуав баталлон јывыс. Сек ез вермы тсрпйтнысб да шуйс:

— Кбзалбј Іван Васілјевіч. Фелб тббтбгыс ен пузбј. Колбкб теб лы, но воувылас тббмау делбсб.—Пбс петіс плеш вылас Федотовлы, сјб ббрбм соснас нбртыштіс.

Кбр Фомін раммыштіс, леччіс вбв вылыс да сетчб-і лезісны турунсб јірны. Сесау станыс мунісны кустанас бокб да пуксісны.

— Фелбдыс вот кушбм,—заводітіс Федотов.—Талуу асывнас, јурдан вежбсас мјанбс кыщалісны белбјјас. Тіјан дінб јубрбн мбббббм орфінарецбс најб вісны. Сы ббрын ег-нын вермы мббббдны. Ме баталлонбн петі нур вомбныс да воі ју пблбныс заводлан. Баталлон бн сулалб верстжын сајын заводсаныс, ју дорас. Тбдмбді обстановкасб да кбсјі пы-

рыстѡм-пыр ускѡдчыны. Но сені фелбыс абу сешѡм кокні: врагыслѡн сілаыс ѡті-кѡ зев ыжыд, ем ноль пушка. Кѡт сіјѡ ставыс пустак, но мешајтѡѡ обозыс. Зев ыжыд обоз, туј тырыс воѡ заводас. Ме сы бѡрын решіті, корны тесаѡ отсѡг. Сет меным вѡла да пода разведчїкјастѡ, медым кыщавны заводсѡ да не лезны нї ѡті мортѡс. Ме мѡдѡдї бура сорнїтѡѡм бѡрын заводса ѡті пѡрыс работѡјѡс. Сїјѡ меным кѡсјысіс отсавны. Ме сылы бура верїта, мыј шѡкті—вѡчас. А ме кѡсјысі ускѡдчыны заводыс вылѡ 3—4 час бѡртї. Сы понда ме кора регыджїк тајѡс решїтны. А рытиввывса тујјассѡ кора тїжанѡс зајмїтны. Бокјасас прѡјфїттѡм ва. Сетѡѡ оз пырны. Асја косын ме вошті 10 мортѡс. Тїжанлы тѡдса, унаѡ менам сілаыс. Бојецјаслѡн зев кыпыд сѡлѡмныс, дасѡс нырны лубѡј врагѡс. Лянтѡмѡн кывзїс тајѡ вїсталѡмсѡ Фомїна да чургѡдїс Федотовлы вескї кісѡ.

— На теныд, вїтѡс.

— Бост лубѡј частјасѡс команда улѡ. Лоѡ-кѡ ковыс мїжанлы бурланѡ, сета наградаѡ. Сет прїказ вѡла да пода разведчїкјаслы, медым ѡні-жѡ петасны Федотов командованїе улѡ. А мукѡдыс мед лѡсѡдчасны мунны кос вылѡ. Адјутант чеччыштїс вѡв вылас да турѡб моз мунїс кызза вѡрѡ.

Сыр-на нѡшта јуасїсны Федотовлыс, враг располѡженїе јылыс. Часїјассѡ вѡчїсны стѡча ставѡн да сіїсны бур успех, Федотовлы. Воѡм бојецјаскѡд Федотов мѡдїс аслас баталїѡнѡ.

Мылк вылѡ, зев паскыд увјаса пожѡм улѡ чукѡртїс Федотов командїрјассѡ. Тасаѡ блуд вылын моз тыдалїс заводыс, Федотов шѡктіс вѡла разведкаса начальнїклы мунны асыв-вылѡ ѡтїк верст мында да сувтны тујсѡ вїзѡм вылѡ. Некодѡс заводѡ не лезны, ставсѡ бостны пленѡ. Восныкѡ белѡјјаслѡн ыжыд сілајас, сетны сїгнал гранатајасѡн. Жын јѡзсѡ шѡктіс сылы мѡдѡдны завод дорас, складјас бердас, пышјысјассѡ ѡктыны.

Пода разведкаса командїрлы шѡктіс мунны војвылѡ, бостны местасѡ

нур дорсаыс, асыв завод помѡзыс. Первојја роталы мунны асывбоктыс, складјас бердтыс туј дорѡзыс. Мѡд роталы мунны луввывсаѡ. Којмѡд ротакѡд ме муна ачым пушкајас вылас, завод кузтаыс. Пулемјотчїк Марковлы Скрјабїнкѡд мунны пода разведка первојја ротаа костѡ.

— Атѡѡ дѡверїтѡмсыд,—ѡдва кыліс шуѡмыс Марковлѡн. Атакаѡ петїр кежѡ матыстчыны завод бердас 14 часын, не лысїны, матыстчыны гусѡн. Сїгнал сета ме бомбајасѡн. Бѡрѡ нї ѡті шаг.

Разѡдчїсны командїрјас асланыс бојецјас дїнѡ, а Марков мунїс вѡр кузта асывлаѡ.

Федотов кѡліс ѡтносѡн меставылас да мїнут мында вїзѡдїс, кызі офїцер сувтѡдѡ батареја, чорыда ірѡсталѡ белѡј салдатјас вылѡ. Федотов нуммунїс, да думнас шуїс „20 мїнут мыстї лоѡ тајѡ ме ордын“. Бергѡдчїс да нѡжѡнїкѡн кыссїс којмѡд рота дїнѡ.

Зев ыжыд, мїча поп керкаын гѡгѡрбок сувтѡдлѡма дѡна кѡлуј, лѡвја четјас, сѡенас мїча картїнајас. Гѡгѡрыс пызан дорын, кодѡс вевтѡѡма узора пызандѡраѡн, пукаліс полковнїк Јалабуга. Сы вылын вѡлі зев мїча зашщїтнѡј ној кїтел, пелпом вылас зарнї погонјас.

Јалабуга тулгыліс перѡсѡ зев мїча узорчатѡј чернїла дозїѡ да думажїс кабада лїст возын копыртѡѡмѡн. Кадыс кадѡ вїзѡдыштавлїс часѡвѡјјасѡн ваяѡм старїк вылѡ, кодї дурдывтѡг чышкїс пѡссѡ чужѡмсыс дѡрѡм соскас.

— Ну старїна, шѡкта вїставны стѡча да жењыда. Гѡгѡрвоїн?

— Гѡгѡрвої батѡушко. Кызі не гѡгѡрвоны ставсѡ вїстала нїнѡм ѡг сускы.

— Кызі тенад овыд?

— Грїбозубов Іван Грїгорјевїч, батѡушко.

— Кымын арѡс?

— 80 регыд лоѡ.

— Кѡнї чужлїн?

— Тајѡ заводас.

— Сїзкѡ ужалыс?

— да. ѡні мѡс вїза, ѡг-нїн вермыс ужавнысѡ да.

— Вот мы те меным вiстав, старик. Кысаң те воин?

— Ме, баушка, воi Тобол жу сагаң. Ветли гiстiтны ныв ордi.

— Кiни краснiйяс? Аззылин ен?

— Аззыли, баушко. Аззыли.

— Но вiстав кыс те најiс аззылин да уна-i најi?

— Воа ме вiли вiзяс вивти, туј кузтаыс. Вои-нин жын тујсi. Азза, мыј сiласыс гiнiтiны телегаа вiла-яс, мiда мiдсi талалiны, горзiны, жорчiны. А ме кустјасас пырi, гашкi кутасны мiса. Мунiсны најi ујма —60 кымын телегаа вiла, не ешажык. На бiрса минут кык мысты мiдiсны подајас, ружiбадe, ставыс кiм-тiмiдe, кiссiм паскiмадe, вiлины сурсыс не ешажык. Зев јона термасiны, iтарi мышкас вiзiдiлiны. Тобол јусi вужiсны да ме петi кустјас пыс. Сесса ег-нин некодiс аззыв, кытчiз ез вајны татчi.

— Унаiн, шуан, најi?

— да, баушко. Зев јона мыјыскi повзiмадe, котiртiны.

— Отец Гринарх, —чукiстiс попiс полковник. Поп треситi кiза коф јос гiрдi тошсi, пырiс полковник iнiдi.

— Мыјла требујтанныд? — јуалис поп.

— Те тајi стариксi тiдан?

— Кыз-жi не тiдны. Мiјан заводса важ ужалыс, —Грибозубов Иван Григорјевич.

— А тајi абу јiз морт.

— Абу зев честнiј. Олдiны толкi пiрыс старукаыскiд. Ачыс вiзi скiт, сiјiн i верчiны. Пiјансi германскiј војна вылын вiлисны.

— Сiзкi бур. Старик, верман мунны старука iнад. Рытнас лоб молебея белiј армiјалы победа куза. Волi.

— Непременнi, баушко, непременно воам старуакiд.

Полковник пырыстiм пыр-жi, кiрис адјутантсi да шiктiс:

— Сувтiдны часiвiјясiс Тобол тујяс вылi. Салдатјасiс шiктi пывсыны да шојчыны. Краснiјяс мунiмадe Тобол жу сајi, талун оз-нин воны. Адјутант терыба вiставлис полковникыс прикасiс офицерјаслы.

Регид кутiсны гiгiр ломтысны посвi заводскiј пывсанјас. Салдатјас унжыкыс узiсны сарајјасын, лебувја-

сын, керкајасын. Пулемјотјасыс сулалiсны телегајас вылас. Вiвјас јiрсiсны градјiрјасас. Музiм офицерјас уна вој узтiм вiсна узiсны кулiма кодiс. Полковник Јалабуга узiс ныр горiн, да пiраын лолалiс вом пырыс. Поп да попадiфайс ветлiдiлiсны кок чуң јылас, медым не сафмiдны ассыныс спасителсi. Жежид салдатјас, кодјас ез узны, аснысi лыдiфiсны кiзiнiдн заводас, сујсiсны нывјас да бабајас iнiдi. Коди ез сiбiд, грiзiтiсны, те-пi краснiјяс дор большевичка? Теd ми аззам регид местасi.

Пывсанјас ломтыгалiсны. Заводiчiс пывсiм. Ыжид iчередјасiн, команда улын сулалiсны салдатјас.

Федотов колччiс којмiд ротакiд, да дугдывтiг вiдлалiс часiсi. Но 14 часiзчыс нiшта-на колi 10 минут. Сiјi даe минутыс медјона мучитiсны. Налiн вiли кысiсiма-нин зiк орччiз. Колiс сiмын шыбытчыны атакаi. Но кадыс оз-на во.

I-ј взводса команђирлы Федотов шiктiс торјiдны јiзiс, медым мыјiн лоас бостiма батарејасi, сразу-жi нуны заводi.

Друг зев чорыда акiстiс вiт бомбалiн потiм шы, кодiс шыбытiс команђир взвода сiрсiдн бiрсiдн. Зев ылiз котiртiс вiр кузта јiлiдга. Быд боксаң сразу-жi сарiбтiс ружiјяс да пулемјотјасыс лыјсiм. Федотов нещыштiс пуртiссыс сабласi вескыд кiвас, а шујгаас бостiс револьверсi, чорыда горiдiс:

— Атакаi! Ме бiрса ураа!

— Ура-а-а-а, —шiдi моз штыкјасiсi лiсiдiмiдн ускiдiчiсны заводi краснi бiејјас.

Батареја лоi бостiма. Кiјасiсiс лептiмiн суалiны артиллеристјас, вомјасiс мукiдыс паскiдiмадe повзiмысла. Офицер кујiм кусынiн кусынiчiма, пiзiсјасыс повзiбмысла тiрiдны. I-ј взводса команђир нещыштiс сылыс ремењнас да португејјаснас нагансi да шашкасi. Пушкајасiс лептiсны передкi вылi, крукыштiсны пiстромајаснас, вiвјас вылас пукiсны краснiј бiејјас. Офицерсi пукiсiдiсны пушка вылас. Вердiм вiвјас чожа резiсны заводi кыр горуван.

„Лујс“ пулемјот саргыны кутiс

завод шөрланас. Уралдн шыыс кы-
ліс збоја гөгөр бок. Белдј салдатјас
јөјбскоф, коді дшиң пырыс, коді кы-
ті, петалісны да шыблалісны ружјө-
јассө муас, лепталісны кіјассө. Му-
көдыс пывсанјассаныс петөмаде пас-
төмөс да кі лептөмөн сулалөны. Фе-
дотовлдн сібдөма-нын гөлөсыс чоры-
да горзөмеыс, но век горзө:—Вожд-ө!

Офіцерјас өтарө-мөдарө ноксөны,
но весшөрө. Морт 40 гөгөр пышјө-
ны нурлаң. Најөс азгіс Марков да
шырыштіс „Лујснас“. Вескыдыв өг-
радаған, завод шөрас, кутіс саргыны
белөјјаслөн пулемјот. Оті краснөј
бојец котөртіс өграда пөлдөныс да
шыбытіс граната өграда пыщкас,
кысаң кыліс лылөм. Пулемјот лөніс.
Морт віт пырісны өградаө да бөс-
тісны сафтөм офіцерөс.

Полковник Јалабуга офіцер чукбр-
көд, поп нырнүдөмөн дөбеісны віч-
код. Тајөс азгыліс Марков, котөртіс

сетчө, кіјаснас макајтіс бојецјаслы.
Краснөј бојецјас ускөдчісны. Неке-
мын бомба лебісны вічкод, гымыш-
тісны вічко пыщкыи. Став дшиңыс
пылмуни, сөғеныс кіссіс став шөка-
туркаыс, тыртіс бусөн. Кылісны пыщ-
кас ојзөм шыјас.

— Востө, бандітјас!—горөдіс Мар-
ков,—лібө пылыштам ставнас тіјан-
лыс вічкотө!

— Регыд, господа! пыщаныс кы-
ліс повзөм гөлөс. Кодјаскө ыжыд
кокшыдн муісны чугун жожа вічко-
ті өзөслаң. Петісны віт офіцер да
вісталісны, емөс-пө ранітчөмјас. Пет-
көдісны кујім сөкыда ранітчөм офи-
церөс.

Остаткі позсө бандітјаслыс веса-
лөма. Марков офіцерјас вылө пулем-
јотсө чургөдөмөн нүдөд пленнөјја-
сөс вічко плөшщад вылө, кытчө чу-
көртісны став бөстөм трофејсө, плен-
нөјјассө.

ВІНТОВКА

(Кывбур, ыстѡма конкурс вылѡ)

ЈАР ЉОН

Вінтовка, те, вінтовка,
Зев дона меным те.
Пыр весала да чышка,
ѡйт пыцкын ог віз ме.

Вінтовка, кыѡ менам
ен вѡрзы ѡкор те.
Кор ковмас меткѡј лыѡм,
сек кужа лыжны ме.

Ме секі мыѡн сѡмын
враг панас выл војна,
Вінтовка кіѡ боста,
кыз бостас став страна.

Вінтовка меным служіт
быд косын бура те,
ег вес-ѡд тенѡ весав
да дѡѡрїт пыр ме.

І враг-кѡ петас косѡн,
јѡз вылѡ лептас кї,—
Вінтовка меткѡј бїѡн
лез враглы свїнеч бї.

В П Е Р Е Д

(Песня, из материалов присланных на конкурс)

В. ЗАБОРЦЕВ.

В Испании кровью дымятся поля
Бойцы Теруэля умеют стрелять!
В Испании солнца и счастья стране
Лежит на полях окровавленный снег.
Борцам за свободу пурга не страшна!
Армия фронта народов сильна!

Вперед, друзья!
Бойцы, вперед!
За вас страна,
За вас народ!

Под грохот разрывов и выстрелов стук
Бойцы Теруэля берут высоту.
Сегодня победа, а завтра народ
Фашистов ударом одним разобьет!
Боритесь, друзья, за свободу свою!
За вас величавый Советский Союз!

Вперед, друзья!
Бойцы, вперед!
В последний бой
Иди народ!

У фронта народного пуля остра!
Москва и Мадрид—это брат и сестра!
Да в вашу победу уверен народ,
Уверен, что гнусный фашизм не пройдет!
В Испании кровью дымятся поля!
Бойцы Теруэля умеют стрелять!

Вперед, друзья!
Бойцы, вперед!
Страна моя
Вам руву жмет...

КРАСНАЯ АРМИЯ

(Песня, из материалов присланных на конкурс)

В. ЗАБОРЦЕВ

Наша армия с боем знакома
Не страшны нам фашистов полки!
Мы по первому зову наркома
Обнажим боевые клинки.

Наши легчики ринутся в воздух
И танкисты пойдут на врага
Про бои и кремлевские звезды
Будут песни народы слагать.

Наша армия с боем знакома
Не страшны нам фашистов полки!
Мы по первому зову наркома
Обнажим боевые клинки.

Если враг на границы нагрянет,
Если бросит нам вызов войны,
Молодежь наша первая встанет
На защиту любимой страны.

Наша армия с боем знакома
Не страшны нам фашистов полки!
Мы по первому зову наркома
Обнажим боевые клинки.

Озарил нам счастливые годы
Конституции Сталинский свет.
Наша армия вместе с народом
Выбирала Верховный Совет.

Наша армия с боем знакома
Не страшны нам фашистов полки!
Мы по первому зову наркома
Обнажим боевые клинки.

И как мать свою армию любит
Весь народ пролетарской страны
Вырастают в ней лучшие люди—
Нашей родины юной сыны.

Наша армия с боем знакома
Не страшны нам фашистов полки!
Мы по первому зову наркома
Обнажим боевые клинки

КОМІ ССП-ын

1. Том авторјас конкурс вылө ытисны гижѳдјас ѳні кежлѳ 115 морт. Гижѳдјас чукѳрын—198 кывбур, на пыщкын емѳс щѳщ комиѳдѳм сыланкывјас, 59 віст, 4 мојдкыв да очерк. Буржык гижѳдјас печатајтѳма „ударныкын“.

2. Н. А. Некрасов кулѳмлы 60 во тырѳм да 150 во тырѳм Байрон чужан лунсањ Коми ССП пасјіс лекціјасѳн коми література бердын ужаысјаслы.

Лектор—В. Е. Стембовецкіј, пединститутын велѳдыс, зев бур, содержательнѳј лекціјасѳн бура тѳдмѳдіс кывзысјасѳс Некрасов да Байрон біографіјадн, уждн да літературнѳј наследствоѳн.

Воѳѳ вылѳ Коми ССП лѳсѳдчѳ нудѳны лекціјас література теоріја да роч література куѳа.

3. Феврал 23-ѳд лунѳ Коми ССП відлаліс А. П. Тімушевлыс (Пармазонлыс) шыѳдчѳм, кѳні сіјѳ корѳ шыбытны сывылыс јарлык—народлѳн враг, кодѳс вѳлі сы вылѳ лептѳма ССП важ Коми Правленіјѳ сујсѳм народлѳн врагјасѳн.

Тајѳ фелѳнас тѳдмасѳм бѳрын, Коми писательјас, кодјас чукѳртчылісны, шуісны, мыј Пармазонлѳн гижѳдјас оз сетны некущѳм подув ымтыны Пармазонѳс народлы врагѳн.

Пармазон 1929-30-ѳд војасын-на гижавлѳма статјас, кѳн вескыда довјалѳма сещѳм вреднѳј гижѳдјас, кыз „Тріпан—Вас“ Тіма Венлѳн, сувтлѳма паныд Сан Антуслы—сіјѳ контрреволюціоннѳј „крітическѳј“ статјаслы паныд.

Вр. отв. редактора Н. Надеева

Техн. редактор М. Шестаков

Обложка худ. В. Полякова.

Главлит № 729. Заказ № 485. Стат. формат бумаги 72×108, 1/16. 6 печ. листа 66.0 0 знак. в п. л. Тираж 1000 экз. Сдано в набор 3/III-38 г. Подписано к печати 25/III-38 г. Издание № 2.

Типография УМП, Коми АССР, гор. Сыктывкар, Дом печати.

Ц. 1938 г.

Акт № 25

ЖУРИНАЛЫГ

Лыстбок

В. И. Ленин. Советжас Ставроосіјаса III сјезд вылын докладыс	3
В. И. Ленин. Краснөй Арміја дівө шыдчөм	4

КАЗАЛОМ ОПЕЧАТКАЈАС

Лыстбок	Строка	Печатајтөма	Колө андыны
27	Бывсаң 23-d	Сталин шпынмуніс усјас улын.	Сталин шпынмуніс усјас сајас.
36	• 6-d	... отраднөй...	.. от'раднөй..
37	увсаң 14-d	сыын тырвыјө...	сыдн тырвыјө..
75	• 29-d	... восторгын пукалөмсө	... острогын пукалөмсө...

Валентін Катајев. Ме ужалыс народлөн пі (<i>повестыс отрывокјас</i>)	49
Н. Максимов. Народлөн посланец (<i>очерк</i>)	56
Н. Костарев. Партизанскөй вистјас <i>Иван Шевченколөн пом</i>	60
<i>Гергеј Лазокдд аззылөм</i>	64
Г. Федоров. Тракторістка Васа (<i>повест</i>)	72
Сук Парма. 1919-өд (<i>поемаыс отрывок</i>)	79
Пісө кольдөдігөн (<i>Украінскөй народнөй творчествоыс</i>)	81
М. Малцев. Завод вөсна (<i>віет</i>)	82
Жар Љон. Внтовка (<i>кывбур</i>)	93
В. Заборцев. Вперед (<i>песня</i>)	94
„ Красная Армия (<i>песня</i>)	95
Комі ССП-ын	96

КОМИ ССП-ЫН

1. Том авторјас конкурс выlö ыс-
тісны гіжөdjас öні кежлө 115 морт.
Гіжөdjас чукöрын—198 кывбур, на
пышкын емöс щöщ коміöдöм сылан-
кыв]

Бур:
нікь

2.
тыр
жан
јасö
лыс
Л

інс
жа
кы
біо
нас
I
ну
да

3. Феврал 23-öд луно Коми ССП
відлаліс А. П. Ёмушевлыс (Парма-
зонлыс) шыöдчöм, көні сіjö корö
шыбытны сывылыс јарлык—народ-
öм кöдöс вöлі сы выlö леп-

Вр. отв. редактора Н. Надева

Техн. редактор М. Шестаков

Обложка худ. В. Полякова.

Главлит № 729. Заказ № 485. Стат. формат бумаги 72×108, 1/16. 6 печ. листа 66.0 0 знак.
в п. л. Тираж 1000 экз. Сдано в набор 3/III-38 г. Подписано к печати 25/III-38 г. Издание № 2.

Типография УМП, Коми АССР, гор. Сыктывкар, Дом печати.

Ц. 1938 г.
Акт № 25

ЈУРИДАЛЫГ

Лѣстбок

В. І. Лѣнин. Сѡветјас Ставропѡлјаса III сјезд вылын докладыс	3
В. І. Лѣнин. Краснѡј Арміја дѣно шыѡдчѡм	4
Краснѡј Арміјалѡн кујѡм особенност јылыс <i>СТАЛЪІН јортлѡн реч Москвскѡј Сѡветлѡн торжественнѡј пленум вылын, кодѡс вѣјѡма Краснѡј Арміјалы дасѡд годовщицѡналы</i> (опубликујтѡма „Правда“ газетын 1928-ѡд вѡса февраль 28-ѡд лунѡ)	5
К. Ворошілов. Царѣцын (<i>Сталѣн да Краснѡј Арміја кнѣгаыс отрывок</i>) .	8
Краснѡј Арміјалы да Флотлы кыѣ во тырѡм куѣа всенарѡднѡј прѣзѡдник .	12
Іванѡв јортлѡн пісмѡ да Сталѣн јортлѡн вѡчакыс <i>СТАЛЪІН јортлы (Курскѡј областса, Мантурѡвскѡј рајѡнса ВЛКСМ рајкомын штатнѡј пропагандѣст—Іван Фѣлѣппѡвич Іванѡвсан)</i> . . .	19
<i>ІВАН ФѣЛѣППѡВІЧ ІВАНѡВ јортлы вѡчакыс</i>	20
Алексеј Толстој. Нѣань (<i>ЦАРИЦЫНѡС ѡПРѣѡМ</i>) (<i>повестыс отрывокјас</i>)	25
А. Сурков. Конармејскѡј	48
Валентѣн Катајев. Ме ужалыс народлѡн пі (<i>повестыс отрывокјас</i>) . . .	49
Н. Максѣмов. Народлѡн посланец (<i>очерк</i>)	56
Н. Костарев. Парѣзанскѡј вѣстјас <i>Іван Шевченколѡн пом</i>	60
<i>Сергеј Лазокѡд аззыелѡм</i>	64
Г. Федѡров. Тракторѣстка Васа (<i>повест</i>)	72
Сук Парма. 1919-ѡд (<i>поемаыс отрывок</i>)	79
Пісѡ коллѡдѣгѡн (<i>Украѣнскѡј народнѡј творчествоыс</i>)	81
М. Малцев. Завѡд вѡсна (<i>вѣст</i>)	82
Јар Љѡн. Вѣнтовка (<i>кыѡбур</i>)	93
В. Заборцев. Вперед (<i>песня</i>)	94
„ Красная Армия (<i>песня</i>)	95
Комѣ ССП-ын	96

ыс 1 ш. 50 ур.

93255